

Hvad vi ved om de dømte og deres kriminalitet

Hvad vi ved om de dømte og deres kriminalitet

*Lars Højsgaard Andersen og
Bent Jensen*

GYLDENDAL

Hvad vi ved om de dømte og deres kriminalitet

© ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed

og Gyldendal A/S, København 2023

Omslag og grafisk tilrettelæggelse:

Mette Hjordt, Stibo Complete

Trykt hos Narayana Press, Gylling

Omslagsfoto: Lars Bahl/Ritzau/Scanpix

Bogens øvrige fotos: Se side 206

Printed in Denmark 2023

ISBN 9788702395907

Redaktionen er afsluttet primo december 2022

1 udgave, 1. oplag

Gyldendal Non-fiktion

Klareboderne 3

1001 København K

www.Gyldendal.dk

En del af Gyldendal-gruppen

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copy-Dan og kun indenfor de i aftalen nævnte rammer.

Udgivet med støtte fra

ROCKWOOL Fonden

Indhold

Forord	11
--------------	----

DEL I Indledning: Straffens berettigelse, kriminalitetens omfang og de dømtes baggrund

1	Om straffen og lovenes opretholdelse	15
1.1	Introduktion	15
1.2	Straffens præventive virkning	15
1.3	Lovenes ånd og internalisering af denne	17
1.4	Straffens mentalhygiejniske funktion	22
1.5	Borgerne prioriterer lovenes opretholdelse	25
1.6	Risiko for opdagelse og straf	27
1.7	Sammenfatning	28
1.8	Bogens videre indhold	29
2	Kriminalitet i velfærdssamfundet	31
2.1	Introduktion	31
2.2	Stigende kriminalitet fra 1960 til 1990	31
2.3	Mørketallet: Ikke alle forbrydelser anmeldes	33
2.4	Kriminaliteten <i>er</i> steget siden 1960	36
2.5	Baggrunden for henholdsvis stigningen og faldet i kriminaliteten	37
2.6	Sammenfatning	41
3	Et detaljeret billede af kriminaliteten gennem de seneste 40 år	43
3.1	Introduktion	43
3.2	Nogle tendenser	43
3.3	Mere om udviklingen i berigelseskriminalitet og vold	47
3.4	Stigning i narkokriminaliteten	50

3.5	Hvem er de kriminelt aktive?	51
3.6	Sammenfatning	60
4	Kriminaliteten i Danmark og vores nabolande	61
4.1	Introduktion	61
4.2	Stigende kriminalitet i Nordvesteuropa under velfærdsstatens formative år	61
4.3	Drab: den alvorligste form for kriminalitet	65
4.4	Brugen af fængsel i Danmark set i forhold til vores nabolande	71
4.5	Sammenfatning	74

DEL II Risikofaktorer: miljøer, tilstande og adfærd, der fremmer kriminalitet

5	Stor befolkningstæthed øger risikoen for kriminalitet	79
5.1	Introduktion	79
5.2	Urbanisering og kriminalitet	79
5.3	Ny kriminalitet har de stærkeste konsekvenser i tætbefolkede områder	80
5.4	Betydningen for det kriminalpræventive arbejde	81
5.5	Sammenfatning	84
6	Fængslets negative påvirkning af de indsatte	85
6.1	Introduktion	85
6.2	Fængslet som skole i kriminalitet	85
6.3	Fordybning i den allerede afprøvede kriminalitet	86
6.4	Effekter af straksindsættelse	89
6.5	Effekten af varetægtsfængsling	91
6.6	Varetægtsfængslingens betydning for beskæftigelsen efter løsladelse	92
6.7	Varetægtsfængslingens betydning for familielivet efter løsladelsen	94
6.8	Effekter af isolationsfængsling i strafcelle	95
6.9	Sammenfatning	100

7	Social arv i kriminalitet	103
7.1	Introduktion	103
7.2	Mødre er også bærere af negativ social arv i kriminalitet	103
7.3	Konsekvenser af længden og hyppigheden af fængselsophold	105
7.4	Fars afsoningsform har indflydelse på børns sandsynlighed for at gennemføre grundskolen ..	108
7.5	Sammenfatning	111
8	Skilsmisse og øget risiko for kriminalitet hos børnene ..	113
8.1	Introduktion	113
8.2	Skilsmisse øger sandsynligheden for, at drenge begår kriminalitet	113
8.3	Hvorfor sammenligne søskende?	115
8.4	Sammenfatning	117
9	Udsatte unge, marginalisering og kriminalitet	118
9.1	Introduktion	118
9.2	Udsatte og anbragte børn får oftere domme	118
9.3	Efterværn ved anbringelse: en mulighed for at forebygge kriminalitet?	120
9.4	Sammenfatning	122
10	Boligsituationens betydning for recidiv efter løsladelse .	123
10.1	Introduktion	123
10.2	Ny dansk undersøgelse: Hvilke boformer øger recidiv?	124
10.3	Hvem bor de løsladte sammen med efter fængslet?	125
10.4	Forskelle i risici	126
10.5	Sammenfatning	127

DEL III Beskyttende faktorer: miljøer og indsatser, der begrænser kriminalitet

11	Den præventive betydning af DNA-registre og en høj opklaringsprocent	131
11.1	Introduktion	131
11.2	Øget brug af DNA-registre	131
11.3	En forebyggende effekt	132
11.4	DNA-registerets effekt blandt unge og førstegangssigtede	133
11.5	En øget opklaringsprocent forebygger også kriminalitet	135
11.6	Sammenfatning	136
12	Den kriminalpræventive virkning af hospitalisering af psykiatriske patienter	137
12.1	Introduktion	137
12.2	Indlæggelse resulterer i lavere kriminalitet	138
12.3	Pacificering er den aktivt beskyttende faktor	138
12.4	Sammenfatning	139
13	Betydningen af udfaldet af skolegangen	141
13.1	Introduktion	141
13.2	Høje karakterer, lavere kriminalitet – også selvom far fængsles	141
13.3	Sammenfatning	143
14	Aspekter af familieliv, der forebygger kriminalitet	144
14.1	Introduktion	144
14.2	Unge fædres kriminalitet påvirkes af barnets køn	144
14.3	Stedfarens potentielt positive betydning	146
14.4	Sammenfatning	147
15	Besøg fra familien under afsoningen som en beskyttende faktor	148

15.1	Introduktion	148
15.2	Hvad betyder antallet af besøg fra familien?	148
15.3	Indsatte får sjældent besøg	150
15.4	Sammenfatning	152
DEL IV Kriminalitetens etniske dimension		
16	Overrepræsentation i flere dimensioner:	
	ikke-vestlige efterkommere og kriminalitet	155
16.1	Introduktion	155
16.2	Efterkommere har en højere kriminalitet – uanset opgørelsesmetode	155
16.3	Faldende kriminalitet – men med en vedvarende overrepræsentation	158
16.4	Faldende procentdel dømte – men stigende antal domme	159
16.5	Underopdeling på vold og ejendoms kriminalitet	160
16.6	Kontrol for baggrundsfaktorer	162
16.7	Sammenfatning	166
17	Ikke-vestlige efterkommere med kriminelle fædre	168
17.1	Introduktion	168
17.2	Betydelige forskelle i kriminalitet	168
17.3	Store forskelle på tværs af oprindelseslande	169
17.4	Tilknytningen til arbejdsmarkedet som forklaringsfaktor	171
17.5	Somaliske efterkommere er undtagelsen	171
17.6	Et forbehold	172
17.7	Sammenfatning	172
18	Kriminalitet og 24-års-reglen	174
18.1	Introduktion	174
18.2	Lidt om metoden	175
18.3	Uændret kriminalitet før og efter 24-års-reglen .	176
18.4	Sammenfatning	178

19	Starthjælpen og kriminalitet	179
19.1	Introduktion	179
19.2	Starthjælpsfamilier bliver mere kriminelle	181
19.3	Integrationsydelsen gav øget kriminalitet blandt kvindelige flygtninge	183
19.4	Sammenfatning	184

DEL V Sammenfatning af bogen

20	Overblik	187
	Indeks	198
	Litteratur	200
	Kreditering: oversigt over bogens fotos	206

Forord

ROCKWOOL Fondens bestyrelse besluttede i 2006, at dens forskningsenhed som en del af fondens interesse for sociale forhold og forholdene på arbejdsmarkedet skulle indlede analyser af de kriminelles stilling på arbejdsmarkedet samt i mere bred forstand af de dømtes levevilkår, før og efter domsfældelse.

Baggrunden er, at kriminaliteten fortsat er højere i Danmark og i Europa end i velfærdsstatens formative år, og at denne kriminalitet har store menneskelige og samfundsmæssige konsekvenser. Forskning er derfor vigtig, idet den samfundsøkonomiske forskning under anvendelse af sociologernes og økonomernes analysetilgange vil kunne give et supplement til den viden, andre faggrupper allerede har lagt frem om kriminalitet i Danmark. Noget af denne viden kan så måske også inspirere til kriminalpræventive indsatser, der kan fremme en nedadgående kriminalitetskurve.

Bogen formidler resultaterne af ROCKWOOL Fondens analyser i perioden fra 2015 til i dag af kriminalitet og de dømt. I 2015 udsendte forskningsenheden en lignende sammenfattende oversigt i bogen *Forbrydelse, straf og afsoning i Danmark* skrevet af Bent Jensen, Ditlev Tamm og Torben Tranæs, og de to bind dækker derfor hele forskningsindsatsen i kriminalitet siden 2006.

Del I i denne nye publicering bringer en introduktion til omfanget og karakteren af kriminalitet i Danmark med et udblik i kapitel 4 til vores nabolande. Del II tematiserer aspekter af, hvad der fremmer kriminalitet, mens del III alternativt belyser, hvad der kan hæmme kriminalitet. Del IV analyserer kriminaliteten i forskellige etniske grupper, og del V sammenfatter og perspektiverer fremstillingen.

Forskningsprofessor Lars Højsgaard Andersen har med sin store viden om området stået for manus i fællesskab med ekstern konsulent Bent Jensen, der også har stået for bogens tilrettelæggelse i samarbejdet med Gyldendal. Ved udarbejdelsen af bogen har de to

forfattere nydt godt af særdeles kompetent bistand fra studentermedhjælper Mikkeline Munk Nielsen, der har fremstillet alle figurer og tabeller i bogens første del, ligesom hun har kommenteret og fejlsøgt manus. Ph.d.-studerende Said Hassan har sammen med Lars Højsgaard Andersen udarbejdet den videnskabelige artikel, der ligger til grund for omtalen af boligforholdenes betydning for recidiv i kapitel 10. Korrespondent Birgit Kristensen har kommenteret manus som den samfundsinteresserede læser.

I forhold til vores udgiver, Gyldendal Nonfiction ved forlagschef Michael Jannerup og produktionsansvarlig Astrid Tyge Nielsen, kan jeg konstatere, at den venlige, tålmodige og kompetente bistand, vi er vant til at modtage derfra, også har gjort sig gældende ved produktionen af denne bog. Grafiker Mette Hjordt har fået tekst og illustrationer til at virke sammen efter det layout, hun på en æstetisk tiltalende måde har udviklet til vores tidligere udgivelser af let tilgængelige bøger med formidling af forskningsresultater fra enheden.

Ligesom ved de øvrige projekter i ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed er arbejdet gennemført i fuldstændig videnskabelig uafhængighed – også af ROCKWOOL Fonden, der sædvanen tro har givet projektet ressourcemæssigt tilfredsstillende rammer.

Forfatterne og undertegnede skylder fondens personale, inklusive direktør Elin Schmidt og ikke mindst fondens bestyrelse med Merete Eldrup som formand, en varm tak for et godt samarbejde!

København, februar 2023

Jan Rose Skaksen

DEL I

**Indledning:
Straffens berettigelse,
kriminalitetens omfang
og de dømtes baggrund**

1 Om straffen og lovenes opretholdelse

1.1 Introduktion

Bogens tema er de dømte og deres kriminalitet i Danmark med udblik til erfaringerne i vores nabolande. Inden vi går i gang med talbelagte analyser af temaet, er det imidlertid nødvendigt at indkredse, hvad vi forstår ved kriminalitet, og hvilke overvejelser der ligger bag, når samfundet straffer.

Kriminalitet, lovgivning og straf hænger nemlig uløseligt sammen. Et helt grundlæggende princip i retssamfund er således, at lovgivningen skal definere de kriminelle handlinger, der påkalder sig straf. Intet lovbrud, dvs. ingen kriminalitet, finder sted og kan idømmes og straffes uden en lovgivning.

Lovgivningen om straffe formuleres på baggrund af *strafferetten*. Strafferetten er den juridiske disciplin, som handler om forbrydelse og straf, idet juristerne her opstiller principperne for anvendelsen og udmålingen af straf.

Den såkaldte *straffeprocess* fastsætter reglerne for, hvordan straffesager skal behandles.¹ Centrale elementer i straffeprocessen er kravet om en retfærdig rettergang: Den tiltalte formodes at være uskyldig, indtil det modsatte er fastslået, og der er forbud mod vilkårlig straf eller straf med tilbagevirkende kraft.²

1.2 Straffens præventive virkning

Hvilke overvejelser ligger der bag, når samfundet straffer?

Ja, helt overordnet skal truslen om straf for kriminelle handlinger bidrage til at opretholde trygheden og retssikkerheden i samfun-

1. Udviklingen af strafferetten og -processen har en lang historie i Europa. For en kort redegørelse se kapitel 3 i Jensen (2001) eller kapitel 3 i Jensen, Tamm og Tranæs (2015). Mere detaljerede fremstillinger af udviklingen i dansk og europæisk strafferet kan findes i Tamm (1996 og 1998).
2. Jensen, Tamm og Tranæs (2015).

det. Straffelovgivningen skal bidrage til, at borgerne kan leve et liv i frihed, tryghed og personlig integritet, og her er straffen reaktionen på den kriminelle handling.

Først og fremmest tjener straffen og straffelovgivningen såkaldte præventive formål. Straffen skal skabe så stor en belastning for forbryderen, at han senere søger at undgå at komme i konflikt med loven. Denne virkning betegnes som *den individual- eller specialpræventive effekt*. Erfaringen lærer den kriminelle, at kriminalitet kan have ubehagelige konsekvenser. Denne effekt går som en rød tråd gennem tænkningen og motiverne bag strafferetten.

Indeholdt i den individualpræventive effekt er *behandlings- og re-socialiseringsaspektet*. Den dømte kan i fængslet tilbydes en kognitiv terapi med vægt på at få styr på sit temperament, så (typisk) han undgår kontroltab. Han kan modtage arbejdsstræning og uddannelse og få tilbud om afvænnings fra et eventuelt narkotika- eller alkoholmisbrug. Nogle dømte kan simpelthen komme på fode igen i fængslet efter et forhutlet liv uden for murene. Den tilsigtede effekt er igen forebyggelse af ny kriminalitet.

Endnu et præventivt argument er, at forbryderen under fængslingen er afskåret fra at begå ny kriminalitet. *Risikoen for det øvrige samfund begrænses*. En forvaringsdom afspejler denne tankegang. Ifølge retspraksis kan en kriminel med en persontruende forhistorie idømmes en forvaringsdom, der i praksis er længere, end den nye forbrydelse i sig selv ville diktere. Det er også sådan, at det er en forholdsvis lille gruppe i hver årgang, der falder tilbage i forbrydelse og derved begår en stor andel af den samlede kriminalitet. Nogle retspolitikere vil hævde, at det har et rationale at holde denne gruppe ude af samfundet i kortere eller længere tid under den forudsætning, at den fængslede forhindres i via mobiltelefoner eller besøgs kontakter at orkestrere ny kriminalitet.

Den *almen- eller generalpræventive effekt* handler om, at borgere, der overvejer at begå en forbrydelse, kan blive afskrækket af truslen om opdagelse og straf. Den generalpræventive effekt sigter også mod i almindelighed at skabe holdninger og vaner, der hindrer forbrydelser. Lovene kan signalere, hvad der betragtes som en hensigtsmæssig samfundsmæssig adfærd, og hvad der kan fortolkes som en skadelig.

1.3 Lovenes ånd og internalisering af denne

De signaler, lovene giver, kan så internaliseres, dvs. at ydre processer bliver rekonstrueret som indre. I sammenhængen her sker det ved, at individet gør samfundets normer til sine egne. Borgerne kan enten føle frygt for selv at begå kriminalitet eller føle skam ved den kriminelle handling, og meget peger på, at denne internalisering har været afgørende ved en langsigtet historisk bevægelse mod et mere voldsforsagende vestligt samfund.³

Går vi tilbage til den tidlige middelalder, var vold et almindeligt og i mange sammenhænge helt legitimt fænomen. Den herskende klasse i form af den jordbesiddende adel havde som eneste erhvervsmæssige berettigelse, at ridderne kunne udøve vold på et professionelt niveau. I krig var voldsudøvelsen uhæmmet. Drab i stor skala, lemlæstelse, voldtægt, tortur og afbrænding af fjendens landsbyer var uomgængelige fænomener knyttet til de martialske handlinger. Bønderne med deres redskaber og bygninger udgjorde middelalderens vigtigste produktionsfaktor, og krigsherrerne rettede deres største indsats mod at skade modpartens bønder, der udgjorde omkring 90 procent af befolkningen.

I fredstid var ridderne voldsparate ved den mindste anledning, og vold i turneringer var en del af deres personlige brand. I England omkring år 1400 var den samlede effekt af den umådeholdne voldsudøvelse i adelen, at omkring en ud af fire i aristokratiet døde en voldelig død.⁴ Borgerne i byerne var tilsvarende voldsparate, hvad der dokumenteres af købstædernes arkiver med beskrivelser af nærmest ustoppelige fejder mellem byernes slægter, af mord og lemlæstelse, og livet i landsbyen adskilte sig ikke i denne sammenhæng, volden var nærmest endnu mere udbredt der.⁵ I fraværet af stærke internaliserede kontrolmekanismer var der ikke langt fra uhæmmet glæde eller frygt til uhæmmet vold.⁶

Forsøg på at rekonstruere en voldsrate med dødelig udgang for regionen omkring Oxford i 1300-tallet når et niveau omkring 110

3. Elias (1936).

4. Clark (2007).

5. Pinker (2011).

6. Elias (1936).

drab pr. år pr. 100.000 indbyggere, og dette niveau var ikke atypisk for 1300-tallet.⁷ Til sammenligning lå det tilsvarende tal under ét tilfælde om året pr. 100.000 indbyggere ved midten af 1900-tallet i London.⁸

Opgørelsen af 700 år gamle mordfrekvenser i en befolkning, hvis størrelse der ikke er helt præcise tal for, og hvor kildegrundlaget er af en uens karakter, er naturligvis behæftet med en betydelig usikkerhed. Alligevel er der ikke tvivl om, at perioden var langt mere voldelig end i dag.

Ved udgangen af middelalderen satte imidlertid en mentalitetsændring i gang, som over de følgende århundreder socialiserede europæerne i en civiliserende og markant mere fredelig retning.

Synlige udtryk var bedre manerer ved måltiderne. Man afstod fra at spytte på gulvet, pille sig i næsen, ørerne og øjnene i al offentlighed, gik mere behersket til maden og lærte at konversere under måltidet. Europæerne begyndte også at føle blufærdighed ved det nøgne legeme, og der opstod en række tabuer om forplantningen, man ikke længere som dannet menneske kunne tale om. Afgørende i vores sammenhæng var imidlertid bevægelsen mod det mere fredelige samfund.

Disse ændringer med vægt på selvbeherskelse og empati skulle ifølge den store fortælling om de civiliserende processer have baggrund i nogle grundlæggende forandringer af samfundet. Norbert Elias beskriver i bogen *The Civilizing Process* fra 1936 de mentalitetsmæssige ændringer, samtidig med at han giver en forklaring på, hvorfor dette bevidsthedsmæssige skred satte ind i den europæiske civilisation.

Elias betoner først og fremmest, at staten erhvervede sig voldsmonopolet, det vil sige eksklusivretten til at udøve vold. Staten ligefrem defineredes ved dette monopol på magt. Det skete i tilknytning til en revolutionering af krigsførelsen med krudtets indtog som en afgørende faktor ved kampene mellem jordherrerne. Magten centraliseredes hos kongen, der som den eneste havde økonomien til at

7. Pinker (2011).

8. Pinker (2011).

anskaffe sig et velorganiseret artilleri. Dette artilleri var efterhånden helt afgørende for krigsførelsen, og de mest betydende monarker i Europa var naturligvis forrest med etableringen.⁹ Den franske Ludvig 11 drog eksempelvis på en veritabel landsdækkende turné med sit artilleri i 1477-78, hvor han skød de største vasallers borge i grus.¹⁰

Kongerne fik i stadig større udstrækning kontrol med den fysiske magt gennem etableringen af stående hæere og et politi, der opererede inden for hele riget. Ingen kunne nu længere bære våben, bygge fæstninger eller udøve fysisk vold uden centralmagtens tilladelse. Centraliseringen af voldspotentialet blev ledsaget af rigsdækkende lovarbejder formuleret af centralmagten i et generelt forsøg på at opnå kontrol med samfundet. Herhjemme slog tendensen mod øget lovgivning igennem i 1500- og 1600-tallet.¹¹

9. Klaumann og Jespersen (2021).

10. Keegan (2011).

11. Jensen (2001).

En forudsætning for kongernes langsigtede magtudøvelse var så igen kontrol med vigtige dele af den økonomiske magt via indkrævningen af skatter, og i denne nye skattestat var vold mod bønderne destruktiv for skattebasen.

Det betød med andre ord, at de øvre lag af samfundet måtte opøve nogle andre kvalifikationer end evnen til at føre krig. Mentalitetsmæssigt måtte de bevæge sig mod det civiliserede, selvbeherkende menneske, der kunne fungere ved kongens hof og i den civile administration af riget. Kongens love skulle garantere fredens opretholdelse og dermed også bidrage til konsensus om deres berettigelse. Volden var ikke længere legitim. Den repræsenterede tværtimod et uønsket normbrud.

De civiliserende processer satte først ind i samfundets øverste lag for at brede sig nedefter til borgerskabet og til sidst til arbejderne og bønderne.

Ifølge en nyfortolker af traditionen fra Norbert Elias – amerikaneren Steven Pinker¹² – bidrog forhold som effektiviseringen af produktionen af bøger og udbredelsen af læsefærdigheder i befolkningen til processen. Hvor de relativt få europæere, der kunne læse i middelalderen, oftest var henvist til religiøse skrifter, havde den læsende offentlighed i 1700-tallet adgang til en bred kreds af bøger om meget forskellige emner, og bøger blev et almindeligt kulturgode.

Pinker tillægger især udbredelsen og populariteten af den borgerlige roman, der var en ny litterær genre i 1700-tallet, en væsentlig betydning. Forfattere som Daniel Defoe, Samuel Richardson og Henry Fielding udgav bøger, der blev solgt i store oplag, med almindelige mennesker som hovedpersoner. Læserne fik gennem indlevelse i romanpersonernes skæbne opøvet deres sociale evner og evnen til at sætte sig ind i andre menneskers lidelser. Det betød mindre vold – også på det samfundsmæssige plan, hvor mange legemsstraffe blev afskaffet i Vesteuropa i løbet af 1800-tallet, idet de sidste faldt væk i 1900-tallet. Meget tyder også på, at overgangen til et repræsentativt demokrati i løbet af 1800-tallet yderligere fremmede forvandlingen til mere fredelige tilstande. Først afvæbnede den centraliserede

12. Pinker (2011).

stat i form af den magtfuldkomne kongemagt borgerne. Dernæst overtog borgerne statsapparatet med parlamenter, der indførte love, udformet af borgerne selv, og som borgerne kunne acceptere. Da samfundsmoral og den almindelige empati kun i et vist omfang kan opretholdes med magt, betød dette endnu et fremskridt i den civilisatoriske proces. Fagbevægelsen, der blev en vigtig magtfaktor i de industrialiserede lande, var sandsynligvis medvirkende til en fredeliggørelse og disciplinering af arbejderne.

Med i bevægelsen mod fredeligere og mere empatiske europæere var ifølge Elias (1936) den stigende økonomiske betydning af handelen, der havde som forudsætning, at rationelle agenter uden krigerske intentioner kunne indgå i forudsigelige indbyrdes relationer.

Der ligger givetvis også andre faktorer bag de civiliserende processer, men det bemærkelsesværdige er, at tendensen mod et mere fredeligt samfund med en vis tidsforskydning var universel i Vesteuropa. I det resterende Europa var der en tydelig geografisk dimension, hvor volden endnu i dag er mere udbredt i Rusland og de slaviske lande end i Vest- og Centraleuropa.

Pinker (2011) har beregnet udviklingen fra 1300 til 2000 i forskellige vesteuropæiske lande i antal mord pr. år pr. 100.000 indbyggere. Vi har allerede været inde på forholdene i England. I eksempelvis Italien lå niveauet tilsvarende ca. 100 gange så højt omkring år 1300 som i år 2000: knap 100 mord pr. år pr. 100.000 indbyggere omkring år 1300 mod omkring et mord om året ved udgangen af perioden. Blandt en række vesteuropæiske lande satte processen senest ind i Italien og tidligst i England.

Mord var det mest dramatiske udtryk for datidens voldelige samfund, selvom data peger på, at andre voldshandlinger som voldtægt, lemlæstelse og grov vold var endnu mere udbredte, og at en nedgang i disse overgreb over tid var forbundet med nedgangen i frekvensen for mord.¹³

Spørgsmålet er så, om den europæiske middelalder var en særlig voldelig periode. Næppe. Data fra tidligere historiske perioder viser lignende høje frekvenser for en voldelig død. Og i menneskets præhi-

13. Pinker (2011).

historiske liv var frekvensen sandsynligvis endnu højere.¹⁴ Fremkomsten af en centralmagt med formulering af en strafferet, der kunne understøttes af en myndighedsudøvelse, lagde dermed en dæmper på volden, der ikke længere var omkostningseffektiv for udøveren.

1.4 Straffens mentalhygiejniske funktion

Til straffens præventive effekter kan tilføjes dens mentalhygiejniske betydning. Gennem sanktionen tilgodeses hensynet til befolkningens retsfølelse, og offerets ønske om straf til forbyderen bliver i det mindste i nogen grad tilfredsstillet.

De forskellige formål med straffen er ikke nødvendigvis gældende samtidig eller med lige stor vægt set over et historisk forløb eller overalt i det politiske spekter. Den mentalhygiejniske funktion udspringer eksempelvis af hævnmotivet, der her omformes til en

14. Pinker (2011).

samfundsmæssig acceptabel form. Domstolene og fængslerne overtager offerets eller slægtens gengældelse af overgrebet.

Hævnmotivet spiller imidlertid dårligt sammen med ønsket om resocialisering og er i det hele taget ikke så nemt at fremføre i sin rene form i dag. Lovgiver må i stedet henvise til, at den almene retsopfattelse ikke må krænkes ved for milde straffe. Dette dekorum kan dog fra tid til anden anfægtes i den retspolitiske debat. Ved kommissionsforberedelsen af en ny straffelov i Norge i 00'erne fremførte Fremskrittspartiet eksempelvis, at lovgiver måtte vedgå, at straf i nogen grad er baseret på et hævnmotiv, „selv om dette ikke bør være det mest fremtredende ved bruken av straff“.¹⁵ Temaet var dermed slået an inden for et retssystem med meget stor vægt på rehabilitering.

Sociologen Emile Durkheim pegede i begyndelsen af 1900-tallet på, at straffene har en betydning for de lovlydige på et andet niveau. Gennem straffene demonstrerer samfundet som nævnt, hvor grænsen for den normale adfærd går. Samtidig tilbyder straffene de

15. Citeret efter Justitskomiteen (2004-05), s. 15.

lovlydige en belønning for deres adfærd og formidler en oplevelse af, at de kan føle sig moralsk overlegne, gode og retfærdige.

Det skulle ifølge Durkheim medvirke til at opretholde den kollektive bevidsthed og solidariteten i samfundet. I en lidt abstrakt fortolkning får kriminaliteten en status af *nødvendighed* i alle samfund: Den sætter grænserne mellem det gode og det onde, og den tilbyder formidling af fælles værdier og moralsk oprustning.

Det er værd at bemærke, at denne grænse mellem det gode og det onde historisk har flyttet sig og på ingen måde besidder en naturgiven karakter. Det er også værd at bemærke, at moralaspektet historisk er blevet kraftigt nedtonet i strafferetten.

Moral har i strafferetten oftest handlet om seksualmoral, og tilgangen har tidligere været præget af et kristent verdensbillede med fokus på Det Gamle Testamente. I middelalderens religiøse verdensbillede var homoseksualitet eksempelvis et brud på en guddommelig orden, og dette brud kunne true hele samfundets fortsatte eksistens.

Skræmmeeksemplet var byerne Sodoma og Gomorra, som Gud som dommer ifølge Det Gamle Testamente udslettede på grund af deres grænseoverskridende seksualitet. Pestudbrud blev derfor inden for dette univers mødt med forebyggelse af afvigende seksualpraksis i form af øget sanktionering. Den dødelige epidemi blev tolket som et guddommeligt svar på en udbredt homoseksualitet, og myndighederne måtte rense samfundet for dette onde ved at straffe og udstøde afvigerne.

I Nordeuropa blev straffene for brud på den gammel testamentelige seksualmoral skærpet med reformationen. Før reformationen havde det stort set kun været visse former for tyveri, der havde været belagt med dødsstraf. Manddrab var eksempelvis oftest et spørgsmål om betaling af bod til den dræbtes familie, og straffen for brud på den gammel testamentelige seksualmoral var gennemgående fritaget for dødsstraf.¹⁶ Det ændrede sig med reformationen, hvor lovgivere i Nordeuropa oprettede et helt katalog over seksuelle akti-

16. Nordberg (1987) indeholder i kapitlet „Sexual moral – teori og praksis“ en underholdende vandring i den kirkelige – den kanoniske – rets sanktioner ved brud på den katolske kirkes seksualmoral.

viteter, hvor dødsstraf var den næsten uundgåelige sanktion ved opdagelse.¹⁷

Med reformationen overgik den religiøse ledelse til fyrsterne, og disse fyrster brugte i stigende grad dødsdomme som selvbevidste beskyttere af undersåtterne mod guddommelig vrede. Denne centralisering af magten med fokus på gode relationer til det guddommelige kom også til udtryk ved, at mord og manddrab efterhånden pr. automatik resulterede i dødsstraf.

De hårde straffe for moralforbrydelser kulminerede i 1600-tallet, hvor de blev ledsaget af dødsstraf for, hvad der blev tolket som aktiviteter hos hekse.¹⁸ Med de europæiske samfunds sekularisering blev moralaspektet imidlertid trængt i defensiven. Ændringerne satte for alvor ind med Oplysningstiden, og de blev bredt funderet i løbet af 1800-tallet med etableringen af demokratierne i Europa. Det blev sværere og sværere at henvise til Det Gamle Testamente ved udformningen af strafferetten.¹⁹ Det blev sværere og sværere at henvise til en udødelig sjæl som legitimering for at påføre synderne legemsstraffe.

1.5 Borgerne prioriterer lovenes opretholdelse

Helt grundlæggende for strafferetten er fortsat ideen om, at samfundet, hvis det skal bestå som samfund, må idømme straf for kriminelle handlinger. Truslen om opdagelse og straf er nødvendig for at begrænse kriminaliteten og sikre borgernes velfærd. I et retssamfund fastlægger lovgivningen som nævnt, hvad der er forbundet med straf.

At borgerne prioriterer lovenes opretholdelse, fremgår af løbende holdningsundersøgelser. Ønsket om mere lov og orden kommer således højt op på vælgernes dagsorden, når de i et interview bliver bedt om at prioritere mellem forskellige politiske målsætninger.

17. Krogh (2019).

18. Kallestrup (2019).

19. Homoseksualitet bevarede dog en illegal status i Danmark, indtil en ny straffelov blev vedtaget i 1930. I andre europæiske lande blev illegaliteten fastholdt længere op i 1900-tallet.

Tabel 1.1 viser borgernes politiske topprioriteringer i perioden fra 1979 til 2017. Omkring 60 procent af befolkningen prioriterede lovenes opretholdelse som det vigtigste politiske problem i 1990'erne. Emnet faldt derefter som topprioritet, men endnu i 2017 udpegede omkring halvdelen fortsat bevarelsen af lov og orden som det vigtigste politiske spørgsmål. Lovene og deres overholdelse står derfor stadig højt på den politiske dagsorden og i borgernes bevidsthed.

Tabel 1.1 Procent af befolkningen, der anser bevarelsen af lov og orden som det vigtigste politiske problem, 1979-2017

1979	1981	1990	1997	2007	2017
40	38	58	60	50	52

Kilde: Andersen (1998) samt Den Danske Værdiundersøgelse 2007 og 2017.

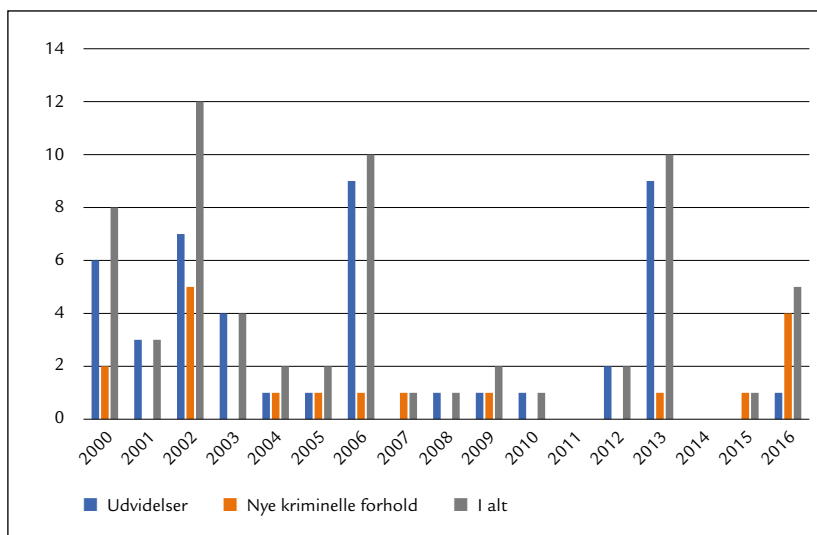
Politikerne har været lydhyre over for denne bekymring, og retspolitikken har kontinuerligt været ivrigt debatteret og justeret i Folketinget. Med til at holde de aktuelle og historiske debatter ved lige har ud over stemninger og bekymringer i befolkningen også været den almindelige samfundsmæssige udvikling, herunder den teknologiske. Senest har udviklingen af IT-teknologien givet rum for helt nye typer af kriminalitet, der skal sættes ind over for.

Logvivers aldrig svigtende interesse for retspolitikken resulterede i en række skærper af straffeloven. Det illustreres i figur 1.1, der viser stramninger af straffeloven fra årtusindskiftet og frem til 2016. Særligt i begyndelsen af perioden under borgerlige regeringer var der en betydelig aktivitet efterfulgt af en reformpause fra finanskrisen og frem til 2013. Derefter kom en ny pause i lovgivningen med fornyet aktivitet ved udgangen af perioden.²⁰

Lovændringer knyttet til seksualforbrydelser og terror står for de fleste udvidelser i perioden fra 2000 til 2016, ligesom de nævnte forbrydelser suppleret med økonomisk kriminalitet er genstand for de mest omfattende stramninger efter 2016 (ikke vist i figuren).

20. Kilden til figuren – Mchangama (2017) – vurderer, at der er tale om en konservativ optælling.

Figur 1.1 Stramninger af straffeloven, 2000-2016

Note: Figuren bygger på en optælling af ændringer i loven vedrørende nye kriminaliserede forhold og materielle udvidelser af strafbare forhold. Straf defineres som enten bødestraf eller fængselsstraf, jf. straffelovens § 31. Stramninger vedrørende andre former for sanktioner indgår således ikke i figuren.

Kilde: Mchangama (2017).

1.6 Risiko for opdagelse og straf

En given straf for et givet lovbrud virker af gode grunde ikke i sig selv præventivt, og straffen skal som tidligere nævnt først og fremmest tjene præventive formål, dvs. forhindre, at nye forbrydelser bliver begået. For at straffen skal have denne forebyggende virkning, må der således være en relativt stor risiko for opdagelse, pågribelse og domfældelse forbundet med kriminaliteten. Jo mere effektiv politi-, anklage- og domsmyndighed fungerer, desto større er den afskrækkende virkning af straffelovgivning, og det præventive formål går som nævnt igen og igen i den retspolitiske tænkning som en rød tråd. Alle udviklede samfund bruger mange ressourcer på at opretholde et retsvæsen, opklare forbrydelser og gennemføre sanktioner over for de dømte i form af fx bøder, betingede domme og fængselsstraffe. Og alle disse lande eksperimenterer fra tid til anden med nye former for straf og strafudmåling.

Sigtet er at etablere en straffelovgivning, der modvirker kriminalitet – uden at den kriminelle straffes unødigt hårdt. I denne sammenhæng er der et meget stort behov for undersøgelser, der kan dokumentere effekten af forskellige former for straf. Denne effekt måles typisk i forhold til, hvor mange af de dømte der falder tilbage i kriminalitet, det såkaldte recidiv, men kan også måles via den generelle udvikling i kriminaliteten.

Udformningen af straffelovgivningen er en kompliceret balancegang. Samtidig med de præventive effekter, tilfredsstillelsen af retsfølelsen og hensynet til ikke at påføre forbryderen unødige lidelser skal sikringen af lovenes opretholdelse ikke være så repressiv, at befolkningens almindelige frihed trues. En objektiv disciplin bliver straffelovgivningen aldrig. Mange politiske synspunkter og hensyn skal afvejes mod hinanden og mod, hvad forskningen finder af effektmålinger af straffuldbyrkelse.

1.7 Sammenfatning

Kapitlet diskuterer, hvorfor vi som samfund anvender straf til at bekæmpe kriminalitet. Helt overordnet skal truslen om straf for kriminelle handlinger medvirke til at opretholde trygheden og retssikkerheden i samfundet. Straffelovgivningen skal bidrage til, at borgerne kan leve et liv i frihed, tryghed og personlig integritet, og her er straffen reaktionen på den kriminelle handling.

Straffen og straffelovgivningen tjener såkaldte præventive formål. Straffen skal skabe så stor en belastning for forbryderen, at han senere søger at undgå at komme i konflikt med loven.

Loven er dog ikke en naturgiven størrelse, men underlagt skiftende tiders opfattelse af lov og ret. Kapitlet påviser, hvordan en stor del af straffelovgivningen før sekulariseringen af Europa fokuserede på borgernes seksuelle præferencer. Nogle former for seksualitet, i praksis overvejende homoseksualitet og ægteskabsbrud, blev set som en trussel mod en guddommelig orden, hvor Gud som den øverste almægtige dommer kunne sætte hårdt ind mod den normbrydende adfærd.

At borgerne også i en sekulariseret verden prioriterer lovenes opretholdelse højt, fremgår af løbende holdningsundersøgelser. Ønsket om mere lov og orden kommer langt op på vælgernes dagsorden, når de i et interview bliver bedt om at prioritere mellem forskellige politiske målsætninger. Kapitlet afslutter med at vise, hvordan politikerne har været lydøre over for borgernes orientering mod lov og orden, idet de løbende har gennemført en række stramninger af straffelovgivningen.

1.8 Bogens videre indhold

Bogen er opbygget i fem dele:

Resten af første del skildrer i hovedtræk udviklingen i kriminaliteten fra velfærdsstatens etablering i 1960'erne til i dag. Dernæst følger en mere detaljeret analyse af udviklingen i kriminaliteten opgjort på hovedkategorier, samtidig med at fremstillingen giver en demografisk og socioøkonomisk profil af de dømte.

Med et perspektiverende sigte afsluttes del I med et overblik over den kriminelle adfærd og brugen af fængsler som sanktion i vores nabolande England/Wales, Sverige og Tyskland.

Del II beskæftiger sig med, hvilke miljøer, tilstande og hvilken adfærd der spreder kriminalitet, også betegnet som risikofaktorer.

Det er overvejende svært at udlede årsagsforklaringer på kriminalitet med angivelse af den relative styrke af de enkelte fænomener, der kan have betydning for, at et menneske havner i kriminalitet. Det hænger sammen med, at det er vanskeligt at afgøre, om én bestemt faktor kan betragtes som den egentlige årsag til kriminalitet eller er en følgevirkning af andre faktorer.²¹

Undtagelsen er analyser af kausal karakter, hvor andre forhold kan isoleres, hvilket gør det muligt at undersøge styrken af den faktor, forskerne er interesseret i, på kriminalitetsrisikoen. I bogen her inddrages bl.a. betydningen af familieforhold, indsættelse i fængsel, ledighed og urbaniseringsgrad.

21. Jørgensen m.fl. (2012).

Del III fokuserer på det omvendte forhold, såkaldt beskyttende faktorer: Hvilke miljøer og hvilke indsatser begrænser udbredelsen af kriminalitet?

Der findes et utal af risikofaktorer og beskyttende faktorer, der indgår i et komplekst samspil, hvor dette samspil for nogle personer resulterer i kriminalitet. Flere oversigtsværker har søgt at systematisere den eksisterende viden om de to grupper af faktorer og inddele dem i en taxonomi efter, hvorfra påvirkningen kommer, om den er af indre eller ydre karakter og efter sværhedsgrad.²²

I del II og III, der handler om henholdsvis risiko- og beskyttende faktorer, har vi valgt i hver del først at fokusere på strukturelle forhold eller, om man vil, forhold knyttet til den måde, samfundet fungerer på, efterfulgt af forhold knyttet til individet og de nære omgivelser – først og fremmest familien.

Vi tematiserer alene de faktorer, ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed har analyseret siden 2015, idet Jensen, Tamm og Tranæs (2015) gennemgår beskyttende faktorer og risikofaktorer, der er behandlet i fondens forskning indtil dette tidspunkt.

Bogens del IV besvarer spørgsmålet om, hvorvidt indvandring medfører øget kriminalitet: Er ikke-vestlige indvandrere og efterkommere mere kriminelt aktive end etniske danskere? Og i givet fald: Hvad kan forklare dette fænomen?

Del V sammenfatter tendenser i kriminalitetsudviklingen og -forebyggelsen ud fra gennemgangen i de enkelte kapitler.

22. Christoffersen m.fl. (2011). For en forskningsoversigt frem til 2012 se: Jørgensen m.fl. (2012).

2 Kriminalitet i velfærdssamfundet

2.1 Introduktion

I kapitel 1 var vi inde på borgernes bekymring over udviklingen i kriminaliteten. Aviser og tv bringer dagligt beretninger om alvorlige forbrydelser som grov vold, mord og bandekriminalitet. Men medierne er ikke nødvendigvis sandhedsvidner ved skabelsen af et samlet overblik over udviklingen i kriminaliteten.

Mord og voldelige begivenheder har altid solgt aviser, og det gør de stadigvæk. Kriminalstof får derfor let en nyhedsdækning, der ikke nødvendigvis står i en rimelig relation til de faktiske forhold. Et overblik over udviklingen i kriminaliteten må derfor findes andre steder, og her er det bedste, man kan vende sig mod, *kriminalstatistikken*.

2.2 Stigende kriminalitet fra 1960 til 1990

På baggrund af kriminalstatistikken giver figur 2.1 et overblik over udviklingen i anmeldt kriminalitet og kriminalitet, der på anden måde er kommet til politiets kendskab, fra 1960 og frem til i dag. I figuren sættes antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser pr. 100.000 indbyggere over 15 år i 1960 lig 100. Vi kan med andre ord følge de relative bevægelser i forhold til figurens udgangspunkt.

Når vi har valgt 1960 som det første år, hænger det sammen med, at velfærdsstaten for alvor blev udfoldet i løbet af 1960'erne. Figuren viser med andre ord kriminalitetens historik under den danske velfærdsstats dannelse og konsolidering. Denne velfærdsstat er i en international sammenhæng karakteriseret ved relativt høje overførselsindkomster med en universel tilgængelighed og en stor offentlig produktion af serviceydelser inden for sundhed, daginstitutioner, undervisning og pleje af ældre.

Mange overførselsindkomster er åbne for alle borgere uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet, hvis der opstår en situation

med forsørgelsesproblemer.²³ Den samme universelle adgang gælder mange af de offentligt producerede serviceydelser, herunder en fri adgang til sundhedsvæsenet og uddannelsesvæsenet. Staten gik fra historisk overvejende at have haft en kontrollerende funktion, der som hovedopgave skulle garantere nationens indre og ydre sikkerhed, til at blive orienteret mod borgernes behov og trivsel.

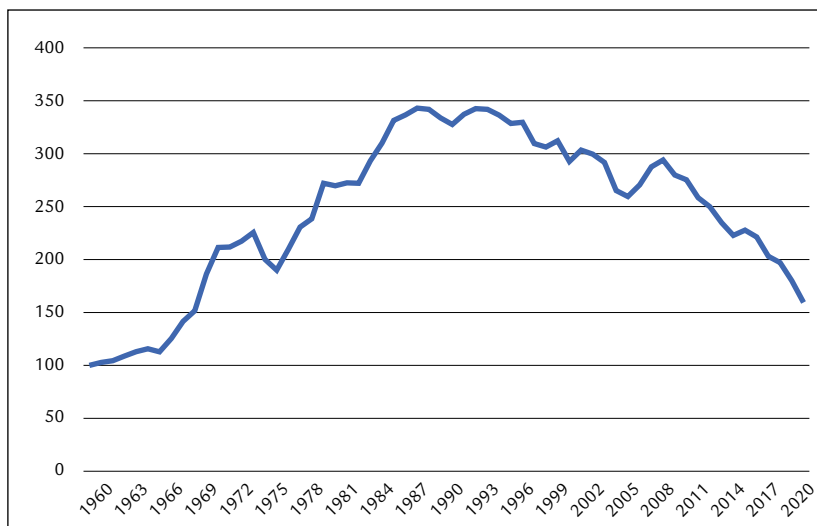
Pointen er, at borgerne med velfærdsstatens udbygning burde være beskyttet mod de værste sociale problemer. Med de bedre muligheder for uddannelse og social mobilitet burde borgerne også blive mere suveræne individer i et rigere samfund. Figur 2.1 viser imidlertid noget overraskende, at antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser steg kraftigt fra midten af 1960'erne, og denne stigning fortsatte frem til slutningen af 1980'erne – kun afbrudt af en mindre midlertidig tilbagegang omkring 1975.

Efter midten af 1990'erne sker et bemærkelsesværdigt fald, der dog ikke bringer de kriminelle aktiviteter i 2021 tilbage på niveauet

23. Se Brochmann m.fl. (2020 og 2022) for en sammenligning af den danske velfærdsstat med velfærdsstaterne i vores nabolande.

i 1960. I slutåret har vi et niveau på 50 procent over niveauet i 1960, men inden for en helt anden samfundsmæssig kontekst, hvilket kommer til udtryk i de løbende ændringer i kriminalitetsbegrebet med de tilhørende sanktionsmuligheder, se figur 1.1 i kapitel 1. Det skal også indskydes, at den høje inflation i 2022 førte til et kraftigt stigende antal butikstyverier, efterhånden som udsatte grupper fik tiltagende problemer med økonomien.

Figur 2.1 Antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser pr. år, 1960-2021 pr. 100.000 indbyggere på 15 år eller derover, 1960=100

Kilde: Danmarks Statistik, Statistiske årbøger 1960-2014 og Statistikbanken.

2.3 Mørketallet: Ikke alle forbrydelser anmeldes

Nu er det sådan, at kriminalstatistikken ikke registrerer alle brud på straffeloven. Nogle forbrydelser bliver simpelthen ikke opdaget, og mange forbrydelser bliver slet ikke anmeldt af offeret. Man taler om det såkaldte *mørketal*. Med dette forstår man antallet af begåede forbrydelser, der aldrig kommer til myndighedernes kendskab, og som derfor heller ikke indgår i statistikken over brud på straffeloven.

Når der er et mørketal, har det baggrund i flere forhold. Offeret kan vurdere, at politiet alligevel ikke kan opklare forbrydelsen, eller

ikke vil tage anmeldelsen seriøst, og hvorfor så anmelde overgrebet? Den skadelidte kan frygte for repressalier, eller offeret ønsker ikke at skade den kriminelle – måske fordi han ved hustruvold eller incest er et medlem af familien. Det kan også være, at offeret ikke orker at komme igennem en langvarig proces med efterforskning og rettergang. I nogle faggrupper som fx socialpædagoger, socialrådgivere og sygeplejersker kan det være opfattelsen, at udsathed for vold er en erhvervsrisiko.²⁴ Undersøgelser fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed viser, at hver tiende udsættes for vold og/eller trusler om vold på arbejdspladsen. Ikke mindre end hver tredje kvinde i sundhedssektoren er udsat for vold eller trusler inden for et år, det samme er 25 procent af mændene.²⁵

Mørketallet har formentlig for nogle typer af kriminalitet ændret sig over tid i nedadgående retning.²⁶ Det gælder især ejendoms kriminalitet. Når forskellen mellem reelt begåede og registrerede forbrydelser her er reduceret, hænger det sammen med, at flere borgere er blevet forsikrede mod tyveri, og en erstatning fra forsikringsselskabet kræver en politianmeldelse for at kunne udbetales.

Borgerne er med andre ord blevet mere motiverede for at anmelde indbrud og tyveri, hvis skaden ligger ud over selvriskoer i forsikringen. Det gør igen, at mørketallet reduceres, hvorfor stigningen i den faktiske kriminalitet ikke er helt så stor, som antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser ellers kunne give indtryk af.

Men at mørketallet for nogle typer af overgreb fortsat er stort, viser de tilbagevendende offerundersøgelser. I disse undersøgelser spørger man et repræsentativt udsnit af befolkningen mellem 16 og 74 år, om de har været udsat for en forbrydelse inden for en given periode, og i bekræftende fald, hvilken type der har været tale om. Desuden spørges ind til, om den skadelidte har anmeldt forbrydelsen til politiet, og i benægtende fald, om forbrydelsen ad anden vej er kommet til politiets kendskab. Oplysningerne giver derved et skøn over antallet af forbrydelser, som har borgere som ofre, men

24. Hansen og Pedersen (2022).

25. Andersen og Christensen (2022).

26. Andersen (2011).

som ikke bliver anmeldt. Dog skal man bemærke, at det er op til respondentens subjektive vurdering, om der rent faktisk var tale om en forbrydelse, hvilket ikke nødvendigvis korresponderer med den juridiske afgrænsning.

Figur 2.2 viser et estimat over størrelsen af mørketallet fra 2005 til 2021. Figuren dokumenterer altså kun den seneste udvikling, hvor tyveri først er kommet med fra 2012 og indbrud fra 2014. Men figuren giver et overslag over mørketallets aktuelle niveau i forhold til de anmeldte lovbrud.

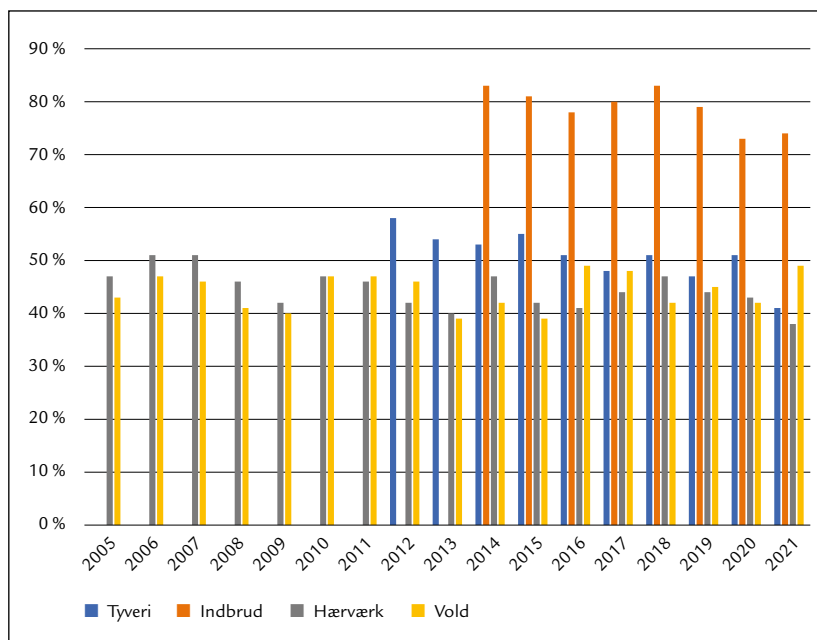
Højden af søjlerne angiver den procentdel af de samlede lovbrud, der er blevet anmeldt inden for kategorierne tyveri, indbrud, hærværk og vold. Fra og med 2014 viser eksempelvis søjlerne for indbrud, at et sted mellem 73 og 83 procent af de indbrud, undersøgelsens respondenter har været udsat for, er blevet anmeldt, eller på anden vis er kommet til politiets kendskab.

Den relativt høje andel er i overensstemmelse med antagelsen om, at forsikringsselskabernes krav om en politianmeldelse af et indbrud som forudsætning for at få udbetalt en erstatning motiverer den skadelidte til at anmelde hændelsen. Når der er en restgruppe af uanmeldte indbrud, kan det hænge sammen med, at den skadelidte ikke havde en forsikring, eller at skaden ved indbruddet var begrænset. For de tre øvrige kategorier svinger anmeldelsesfrekvensen mellem 38 og 58 procent af incidenterne med lidt højere niveauer for tyveri end for vold og hærværk, bortset fra i 2021.

I en undersøgelse fra 2022 fokuseres specifikt på vold og seksualforbrydelser.²⁷ På trods af de seneste par års debat om mænds overgreb på kvinder angiver kun 16 procent af de respondenter, der har været udsat for voldtægtsforsøg eller fuldbyrdet voldtægt, at de har anmeldt overgrebet til politiet. Og niveauet er endnu lavere ved andre seksuelle krænkelser. Der er således al mulig grund til at antage, at mørketallet, forskellen mellem anmeldte og reelt begåede forbrydelser, for nogle grupper af kriminalitet er stort. For andre grupper især inden for ejendoms kriminalitet er det som omtalt på et lavere niveau.

27. Hansen og Pedersen (2022).

Figur 2.2 Procent af ofre, der har anmeldt forbrydelsen til politiet, eller hvor politiet har fået kendskab til forholdet på anden vis end ved offerets anmeldelse, 2005-2021

Note: Data for kategorierne tyveri og indbrud er først opgjort fra henholdsvis 2012 og 2014. Data er udtryk for estimater udregnet på baggrund af Justitsministeriets offerundersøgelser.

Kilde: Pedersen m.fl. (2022).

2.4 Kriminaliteten er steget siden 1960

Selvom mørketallet med overvejende sandsynlighed er blevet mindre, når det gælder ejendoms kriminalitet, står det alligevel tilbage af figur 2.1, at antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser er steget med en faktor 1,5 mellem 1960 og 2021.

Den stærke opdrift i kriminaliteten frem til slutningen af 1980'erne skyldtes en stigning i både ejendoms- og personkriminaliteten, idet stigningen i ejendoms kriminaliteten var numerisk mest betydende.²⁸ Men også stigningen i volden var tydelig og påkaldte sig stor interesse. Mens der historisk set var en direkte sammenhæng

28. Balvig (2015).

mellem de økonomiske betingelser og antallet af tyverier, er der i velfærdssamfundet en række andre mekanismer, der gør sig gældende. Man taler om, at der blev en større *risikoadfærd* i samfundet i form af mere kriminalitet.

Den tiltagende kriminalitet blev fulgt af en stigning i andre former for risikoadfærd og sociale problemer i 1960'erne og 70'erne. Alkoholforbruget, antallet af dræbte i trafikken og antallet af selvmord steg – og dette skete ikke bare i Danmark, men i det meste af den vestlige verden.²⁹

Men man skal selvfølgelig også bemærke, at kriminaliteten indleder et fald efter midten af 1990'erne. Altså først en kraftig stigning frem til slutningen af 1980'erne, så en stabilisering indtil midten af 1990'erne og *derefter* et bemærkelsesværdigt fald frem til i dag.

Faldet bliver mere udtalt mod slutningen af perioden, og en mekanisk fremskrivning af tendensen ville bringe tilstanden tilbage til situationen omkring 1960 inden for de nærmeste 10-20 år. Tallene for 2020 og 2021 er dog præget af nedlukningen af samfundet under COVID 19-pandemien, hvor kriminalitetsbilledet var et andet med et betydeligt fald i antallet af indbrud og i antallet af voldsanmeldelser, men en opdrift i antallet af anmeldelser for husspektakler.³⁰

2.5 Baggrunden for henholdsvis stigningen og faldet i kriminaliteten

Bevægelserne i figur 2.1 er betydelige og kalder på en forklaring. Vi vender os først mod et forsøg på en forklaring af den kraftige stigning. Det skal dog fremhæves, at den relative styrke af de enkelte forklaringsfaktorer ikke kan angives, da det ikke er muligt at gennemføre kausale analyser af faktorerens isolerede betydning.

Kriminologerne peger på et *øget fristelsespres*. En markant vækst i de materielle goder i boligerne og i forretningerne suppleret med fremkomsten af massebilismen førte til en øget kriminalitet, da mulighedsbetingelserne skød i vejret. Samtidig var 1960'erne en tid,

29. Balvig (2015), Pinker (2011).

30. Mannov m.fl. (2020).

hvor antallet af sommerhuse steg markant, og disse sommerhuse stod ubeboede det meste af året. Et højere materielt niveau i borgernes omgivelser kan generelt medføre et pres til at begå kriminalitet for at indfri oplevede forventninger i ens omgangskreds.

1960'erne og 70'erne var samtidig de tiår, hvor kvinderne i stort tal kom ud på arbejdsmarkedet, hvad der lod de fristende hjem uden opsyn i dagtimerne. En faldende lovmoral kunne også være en del af baggrunden.³¹ Den samme effekt kan tilskrives en fortsat stigende urbaniseringsgrad, hvor tidligere tætte sociale miljøer blev afpersonaliseret.

Fra 1960'erne og frem gav narkotikahandel en platform for kriminalitet i en skala, Vesteuropa ikke tidligere havde set.³² Indsmugling og salg af hash, heroin og kokain blev forretningsområder, der kastede mange milliarder af sig, og som samtidig resulterede i en følgekriminalitet blandt misbrugerne af hårde stoffer for at skaffe midler til misbruget. Hele området blev hurtigt genstand for en øget kriminalisering via lovgivningen og en øget politiindsats.³³

Oliekrisen indvarslede en række strukturelle problemer i den danske økonomi, der førte til en vedvarende høj ledighed frem til midten af 1990'erne med en veldokumenteret stigning i kriminaliteten.³⁴

Demografien bidrog yderligere til stigningen. Figur 2.3 viser, hvordan babyboomerne fra tiden lige efter Anden Verdenskrig blev unge voksne i 1960'erne og fyldte mere som andel af befolkningen end senere omkring årtusindskiftet.

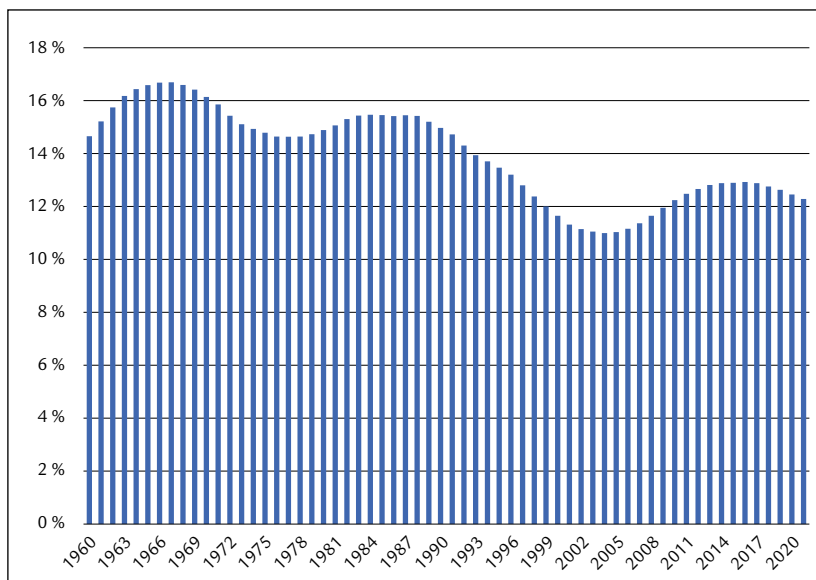
31. Andersen (1998 og 2011).

32. Hobsbawn (1995).

33. Jensen, Tamm og Tranæs (2015).

34. Tranæs og Geerdsen (2008).

Figur 2.3 Procent af 15-24-årige i forhold til hele befolkningen, 1960-2020

Kilde: Statistikbanken, Danmarks Statistik.

Da unge især tidligere var mere udsatte for at begå kriminalitet end midaldrende og ældre, førte den ændrede demografi til en øget kriminalitet. Denne ungdom var samtidig i en opposition til det etablerede samfund, som ingen anden ungdom havde været det. I andre europæiske lande førte det til radikaliserings og politisk vold.³⁵

Endelig kom effekten af en stigende indvandring fra slutningen af 1960'erne med en øget etnisk kriminalitet, hvilket vi vil vende tilbage til i bogens del IV.

Faldet i anmeldte straffelovsovertrædelser efter midten af 1990'erne kan i stort omfang tilskrives en mere effektiv brug af teknisk og social sikring af værdierne. Eksempelvis er niveauet for biltyverier i dag stort set på linje med antallet af biltyverier i 1960, selv om bilparken er meget større. Det skal ses i sammenhæng med

35. Dele af ungdommen blev også radikaliseret i Danmark, men uden større brug af politisk vold. En undtagelse var den såkaldte Blekingegadebande, der blev navngivet efter en lejlighed i den nævnte gade, hvor banden opbevarede våben og planlagde aktioner (Knudsen (2008)).

en langt bedre sikring af køretøjerne med elektronisk startspærre, der i praksis næsten gør det umuligt at stjæle en bil.

Samme fænomen ses med elektronisk sikring og overvågning i hjemmene, institutionerne og supermarkederne. Antallet af butikstyverier var i 2015 faldet med mere end en tredjedel i forhold til, da der var flest i første halvdel af 1990'erne.³⁶ Videoovervågning er ligeledes blevet langt mere udbredt i det offentlige rum, hvilket har en kontrollerende og afdæmpende effekt på gadevolden, og nabo-hjælp har en tilsvarende præventiv virkning. Forskerne registrerer også en forbedret lovmoral og mere selvkontrol.³⁷

De præventive tiltag er især vigtige, fordi det antages, at børn og unge lettere giver efter for et fristelsespres end voksne. Denne faktor er især en vigtig del af forklaringen på en markant nedgang i børne- og ungdomskriminaliteten.³⁸ De unge har samtidig ændret adfærd, idet de ikke opholder sig så meget på gaden som tidligere. I stedet bruger de en masse tid foran diverse skærme i hjemmene, og det afholder dem fra meget af den kriminalitet, unge tidligere begik.³⁹ Færre unge kommer ind i en kriminel karriere, mens de unge, der først begår kriminalitet, har et uændret recidiv.⁴⁰

Undersøgelser fra ROCKWOL Fondens Forskningsenhed demonstrerer også, at børn og unge har adgang til væsentligt flere ressourcer i dag sammenlignet med i 1980'erne.⁴¹ De behøver altså ikke stjæle, hvad de kan købe. Forældregenerationen er bedre uddannet end tidligere, og de lægger langt mere tid i hjemmet sammen med børnene.⁴² Tidligere perioders kløft mellem generationerne er blevet mindre.

Endelig kan der peges på et faldende forbrug af alkohol og stoffer blandt unge,⁴³ samtidig med at lægeordineret metadon og etableringen af stofindtagerum, som skulle rydde op i gademisbruget,

36. Balvig (2015).

37. Andersen (2011).

38. Balvig (2017).

39. Andersen m.fl. (2020).

40. Andersen m.fl. (2016).

41. Madsen og Skaksen (2020).

42. Brochmann m.fl. (2022).

43. Andersen m.fl. (2017).

har reduceret de kriminelle aktiviteter blandt de hårdest ramte misbrugere.

2.6 Sammenfatning

Velfærdssamfundets fremvækst blev mod forventning ledsaget af en markant øget kriminalitet. Forklaringen på dette fænomen er sammensat og endnu næppe helt udfoldet. Blandt de bagvedliggende faktorer kan dog nævnes et øget fristelsespres fra de materielle goder, voksende narkotikaproblemer med deraf afledt kriminalitet, demografiske ændringer med relativt flere unge i 1960'erne, en fallende lovmoral og over lange stræk efter 1973 en vedvarende høj ledighed. I første halvdel af 1990'erne stagnerer antallet af straf-felovsovertrædelser, hvorefter et bemærkelsesværdigt fald sætter ind, der dog endnu ikke bringer niveauet tilbage til begyndelsen af 1960'erne.

Når dette alligevel bemærkelsesværdige fald skal forklares, kan der peges på en række velfærdsgevinster i det mere modne velfærds-

samfund. Forældrene bruger mere tid på børnene, de unge bruger mere af deres fritid i hjemmet, og der er bedre materielle forhold for familierne. Teknologiudviklingen har en måske afgørende betydning. Forbrugsgoderne er bedre beskyttet mod tyveri gennem alarmer og mærkning, og overvågningsmulighederne i det offentlige rum er skærpet.

3 Et detaljeret billede af kriminaliteten gennem de seneste 40 år

3.1 Introduktion

Vi vil nu i dette kapitel nuancere og udvide beskrivelsen af kriminaliteten i Danmark gennem de seneste 40 år. Er der fx grund til at være mere eller mindre nervøs for vold og indbrud i dag end i begyndelsen af 1980'erne? Hvem er det, som begår overtrædelserne, og er der regionale forskelle i kriminalitetsmønsteret?

I forrige kapitel var vi inde på mørketallet. Nogle forbrydelser anmeldes slet ikke, og tendensen til at anmelde eller undlade at anmelde har ændret sig over tid. Dertil kommer, at politiet ikke optager rapport over al anmeldt kriminalitet. Registertallene, som fremstillingen nedenfor bygger på, skal derfor tages med visse forbehold. Det gælder især, når de som her anvendes for en periode på 40 år, hvor lovgivningen, myndighedsudøvelsen og den administrative praksis ved registrering har ændret sig ganske meget inden for nogle grupper af lovovertrædelser.

Alligevel er registertallene det bedste bud på, hvordan ændringer i kriminaliteten kan iagttages over tid. Især for beskrivelsen af udviklingen i de hårdere typer af lovovertrædelser er tallene temmelig dækkende.

Data bygger på registrering af retlige afgørelser eller „domme“ (fældende), som vi i det følgende vil kalde dem. En person, som fx er blevet anmeldt, men ikke dømt for vold, vil dermed ikke indgå i fremstillingen, fordi vi her kun ser på retlige afgørelser med en positiv afgørelse af skyldsspørgsmålet.

3.2 Nogle tendenser

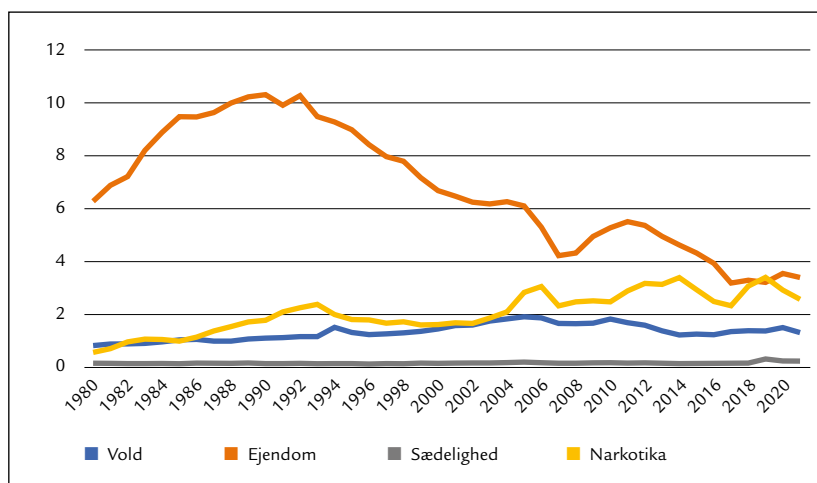
En underinddeling af samtlige fældende domme pr. 1.000 indbyggere inden for fire hovedgrupper i perioden fra 1980 til 2021 fremgår af figur 3.1.

Betragter vi den mest udbredte type af lovovertrædelser i 1980, dvs. berigelseskriminaliteten (ejendomsforbrydelser), kan der iagtages en stigende tendens frem til første halvdel af 1990'erne efterfulgt af et fald frem til i dag. Faldet blev midlertidigt afbrudt i årene omkring finanskrisen. Men efter 2011 fortsatte faldet, og niveauet i 2021 er på kun godt det halve af niveauet i 1980. På denne måde træder det bemærkelsesværdige ved vendingen i kriminalitet markant frem i denne betydende kategori.

Narkokriminalitet, hvortil medregnes brud på lov om euforiserende stoffer, viser en svagt stigende tendens frem til 2006. Derpå nåede disse lovbrud et plateau, hvoromkring de oscillerede i resten af perioden – i øvrigt på niveau med berigelseskriminaliteten lige før 2020.

Volden steg frem til 2005, hvorefter der indtrådte en svagt faldende tendens. Sædelighedskriminalitet fylder ikke meget i absolutte tal gennem hele perioden, og det giver ikke mening at tale om en mere markeret tendens.

Figur 3.1 Underopdeling af fældende domme pr. 1.000 indbyggere over 15 år, 1980-2021

Kilde: Egne beregninger på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

I figur 3.2 betragter vi mere detaljeret udviklingen i antallet af domme i de forskellige grupper. Det gør vi ved at sætte antallet af domme i hver gruppe i året 1980 til 100.

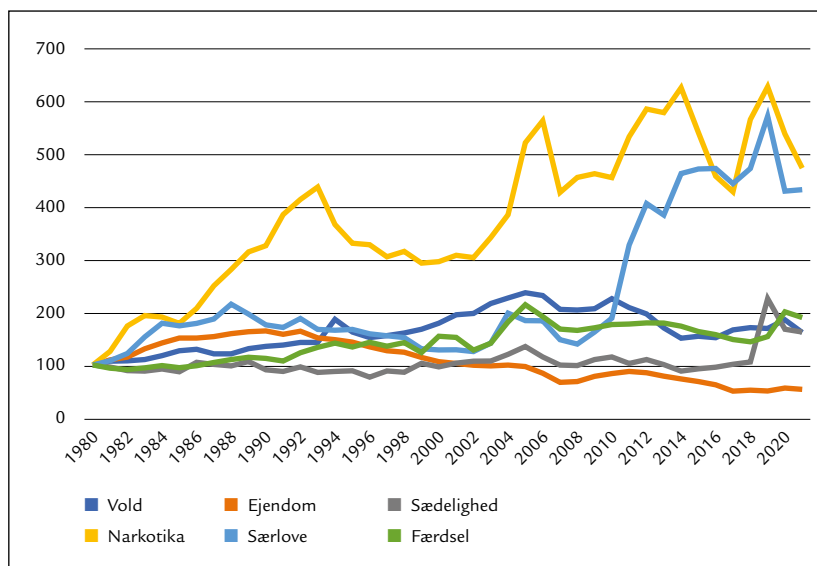
Vi formulerer det på den måde, at 1980 er sat som indeks 100, eller at 1980 er normeret til 100. Det har vi gjort, så vi direkte kan afdække den procentvise udvikling i hver kategori uafhængigt af kategoriens absolutte størrelse i udgangspunktet. For at brede analysen ud tager vi samtidig udviklingen i domsfældelsen for brud på særlove og færdselslove med i fremstillingen.

Betegnelsen særlove dækker over så forskellige gerninger som skattesvig, overtrædelse af våbenloven, overtrædelse af ordensbekendtgørelsen, spionage og terrorisme. Da den dækker så bredt, er det svært at give den et retvisende navn. Ud over problemet ved den umiddelbare definition har der i nyere tid været en væsentlig stigning i antallet af særlove.

Figuren viser, at to typer af lovovertrædelser har udvist en bemærkelsesværdig stigning siden 1980. Det gælder for domme i forbindelse med overtrædelse af narkolovgivningen og af særlovene.

Antallet af narkodomme har ændret sig væsentligt gennem perioden. Først var der godt en firdobling frem til 1993. Derefter skete der et fald fulgt af en stabilisering frem til 2002, hvorefter frekvensen igen steg voldsomt, men med store udsving i de sidste 15 år af perioden. Figuren ender på næsten fem gange så mange domme pr. år som i 1980. Disse spring har væsentligst baggrund i skærperelser af loven om euforiserende stoffer, ligesom der ikke længere skelnes mellem „bløde“ og „hårde“ stoffer, hvilket fører til en vækst i udstedelsen af bøder. Dertil kommer forskellig intensitet i politiets indsats mod narko.⁴⁴

Figur 3.2 **Udviklingen i antal fældende afgørelser for de forskellige kriminalitetskategorier normeret for år 1980, 1980-2021**

Kilde: Egne beregninger på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

Domme efter særlovene er især steget efter finanskrisen, og i det sidste år af perioden er vi oppe på en faktor 4,3. Også her er udsvingene stærkt påvirket af ændret lovgivningsmæssig praksis. Skærperelser af bøderne for overtrædelse af ordensbekendtgørelsen i 2010-11 –

44. Jensen, Tamm og Tranæs (2015).

„Sikring af den offentlige orden“ – ændrede fx på bødeniveauet, så flere sager kom over registreringsgrænsen, hvilket slår meget tydeligt igennem i figuren. Et andet eksempel er knivloven, der fik antallet af sager til at stige i 2018-19.

Antallet af voldsdomme havde en jævnt stigende tendens frem til 2005, hvor vi er oppe på godt en fordobling. Derefter indtrådte et fald ned mod en faktor 1,6 i 2021.

For berigelseskriminalitet er der en stigning frem til 1990, hvorefter der sætter et langsigtet og stort set vedvarende fald ind, så niveauet i 2021 kun er omkring det halve af niveauet i 1980. Medvirkende til dette fald kan som nævnt i kapitel 2 være en ændret lovmoral, men nok især, at indsatsen for at forebygge indbrud i hjemmene, forhindre tyveri af bilen, knallerten og cyklen etc. er steget væsentligt.

Domme efter sædelighedslovgivningen ligger omkring en fordobling umiddelbart før 2020, idet næsten hele stigningen sker i slutningen af perioden i takt med stramninger af lovgivningen. I de sidste år af perioden sker der et fald.

3.3 Mere om udviklingen i berigelseskriminalitet og vold

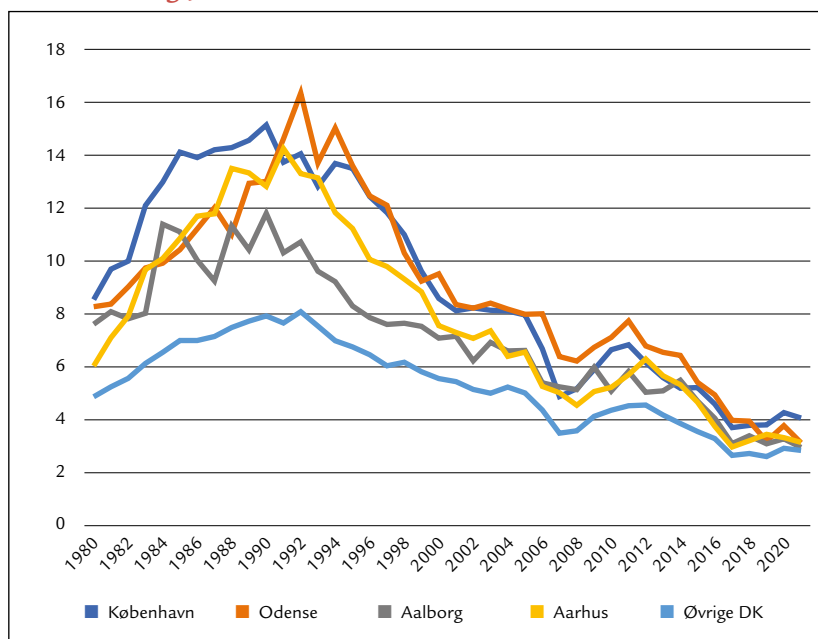
Af figur 3.1 og 3.2 fremgik det, at berigelseskriminaliteten på landsplan udviste et langsigtet fald efter 1990.

Figur 3.3 viser, at denne tendens slår kraftigt igennem i storbyerne. Tendensen er overraskende ens med et fald fra omkring 14-16 afgørelser pr. 1.000 indbyggere i København, Aarhus og Odense i begyndelsen af 1990'erne, og et noget mindre niveau i Aalborg, til omkring 3-4 afgørelser i 2021 i alle fire byer. I det øvrige Danmark kan vi iagttage et lignende fald, men fra et lavere niveau. Ved udgangen af perioden er der ikke de store forskelle mellem storbyerne og det øvrige Danmark.

Faldet er måske mest bemærkelsesværdigt i København i betragtning af den demografiske udvikling, hvor alderssammensætningen er gået i retning af, at der er markant flere yngre end i andre dele af Danmark. Med denne demografiske udvikling er der dermed et

potentiale for relativt mere kriminalitet – uden at dette potentiale ser ud til at slå igennem i antallet af fældende afgørelser.

Figur 3.3 Antal fældende afgørelser pr. 1.000 indbyggere på 15 år eller derover for ejendoms kriminalitet i storbyer og i Danmark i øvrigt, 1980-2021

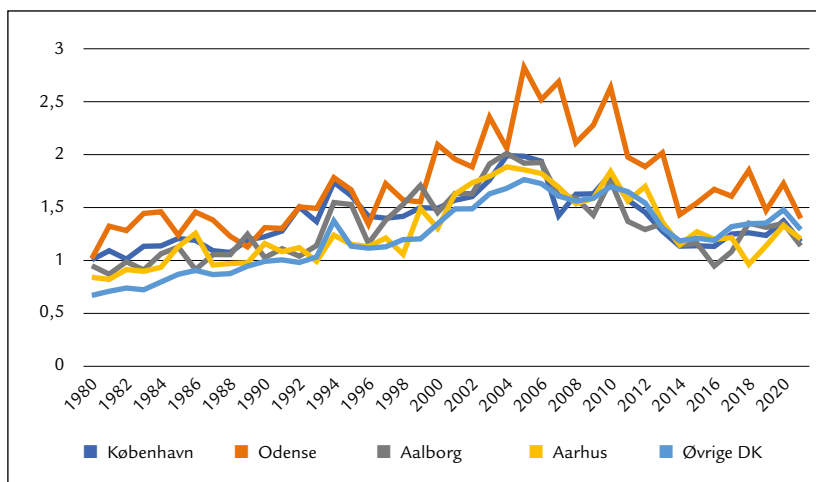

Note: Byerne er identificerede gennem kommunekoden. København er defineret som hele københavnsområdet, hvad der generelt bliver opfattet som Storkøbenhavn.
Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

Mens storbyerne er blevet mindre udsat for berigelses kriminalitet, er billedet for voldskriminalitet, som det er gengivet i figur 3.4, mere nuanceret.

Efter nogle udsving befinder København, Aalborg og Aarhus i 2021 sig op til 20 procent over niveauet i 1980. Med de skærpede sanktioner over for vold betyder det reelt, at disse byer er blevet mere sikre, når vi som her betragter vold i bred forstand.

Figur 3.4 Antal fældende afgørelser for voldskriminalitet pr. 1.000 indbyggere på 15 år eller derover i storbyer og i Danmark i øvrigt, 1980-2021

Note: Byerne er identificerede gennem kommunekoden. København er her defineret som hele københavnsområdet, hvad der generelt bliver opfattet som Storkøbenhavn. Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

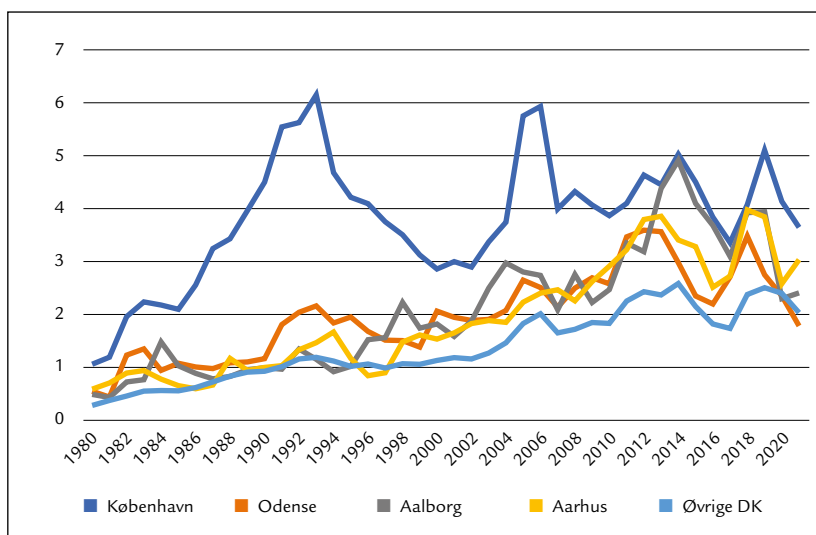
Odense skiller sig ud ved en mærkbar højere frekvens for voldskriminalitet fra slutningen af 1990'erne, dog med en klar tendens til at nærme sig niveauet i de tre andre byer ved udgangen af perioden. Volden i Odense kulminerede mellem 2005 og 2010. Herefter satte et fald ind, uden at voldsepisoderne i første omgang kom ned på niveauet i de tre andre byer. En del af stigningen i volden i Odense skyldtes vold mod offentlig myndighed, der steg fra 1990 og frem. Men ellers var mange af sagerne som i det øvrige land samlivs- og nattelivsrelateret vold.⁴⁵ I det øvrige Danmark svinger frekvensen gennem hele perioden i underkanten af eller på niveau med voldskriminaliteten i de store byer. Mod slutningen af perioden er borgerne stort set lige eksponeret for vold, uanset hvor de bor i Danmark.

45. I 2015 stod de to kategorier for omkring 40 procent af den anmeldte vold. Den nattelivsrelaterede vold var koncentreret i Midtbyen (Fyns Politikreds (2017)).

3.4 Stigning i narkokriminaliteten

Figur 3.5 tematiserer udviklingen i narkodomme i storbyerne og i Danmark i øvrigt. Man kan bemærke en stigende tendens i Odense, Aalborg og Aarhus, der øger frekvensen med en faktor 2-3 ved udgangen af perioden. I København kan noteres mere omfattende svingninger under en samlet stigende tendens over tid med flere domme end i de tre andre byer og en samlet stigning mellem 1980 og 2021 tæt på en faktor 4.

Figur 3.5 Antal fældende afgørelser for narkotikarelaterede forhold pr. 1.000 indbyggere på 15 år eller derover i storbyer, 1980-2021

Note: Byerne er identificerede gennem kommunekoden. København er her defineret som hele københavnsområdet, hvad der generelt bliver opfattet som Storkøbenhavn. Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

Disse svingninger afspejler en betydelig effekt fra ændringer i lovgivning og myndighedspraksis. Den varierende myndighedsindsats kommer især til udtryk i København med de betydelige narkoproblematikker i Christiania, hvor der i nogle år sættes ind i større skala end i andre år.⁴⁶ Blandt øvrige aktiviteter kan nævnes en ændret registreringspraksis i 1993, indførelse af „pusherloven“ i 1996

46. Jensen, Tamm og Tranæs (2015).

og det danske EU-formandskab i 2002 med intensivering af politiindsatsen på netop Christiania. På brugersiden kan især nævnes en reform i 2002, hvorefter besiddelse af stoffer til sit eget forbrug nu som hovedregel medførte bøde i stedet for en advarsel.⁴⁷

I det øvrige Danmark skete en ubrudt stigning frem til 2014, hvorefter denne form for lovbrud med udsving stagnerede på niveau med Odense og Aalborg i 2021.

Slutbilledet bliver, at narkotikaproblemet fortsat er mere udbredt i København, eller måske er indsatsen i nogle år blot mere intens. Dernæst kommer Aarhus, mens Odense og Aalborg stort set ender på samme niveau som det øvrige Danmark.

3.5 Hvem er de kriminelt aktive?

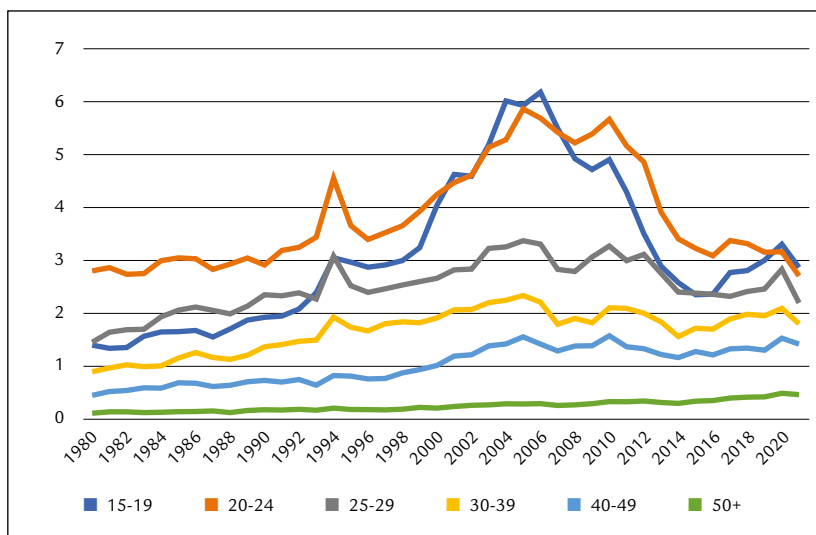
I dette afsnit undersøger vi, hvilke persongrupper der er særligt aktive med kriminelle foretagender. Vi fokuserer på betydningen af alder, uddannelse og etnicitet.

I figur 3.6 analyserer vi voldsforbrydelsens demografi: Hvilke aldersgrupper udøver mest vold?

Vold var omkring årtusindskiftet i høj grad et fænomen blandt de helt unge, især blandt de 15-19- og de 20-24-årige. For de helt unge skete en bemærkelsesværdig stigning i antallet af voldsdomme frem til 2006 efterfulgt af et lige så bemærkelsesværdigt fald fra 2006 til omkring 2015.

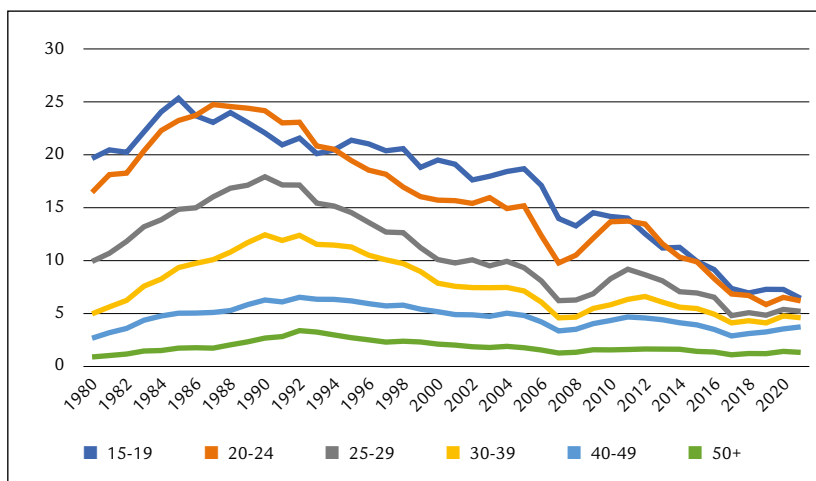
47. Jensen, Tamm og Tranæs (2015).

Figur 3.6 Antal fældende afgørelser for voldskriminalitet fordelt på aldersgrupper pr. 1.000 personer på 15 år eller derover, 1980-2021

Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

Figur 3.7 Antal fældende afgørelser for berigelseskriminalitet fordelt på aldersgrupper pr. 1.000 personer på 15 år eller derover, 1980-2021

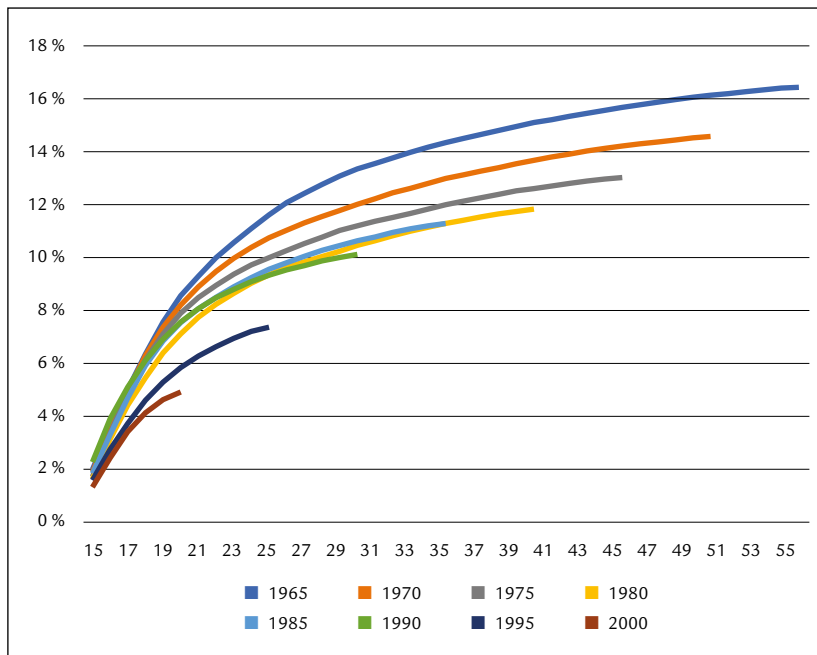

Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

Figur 3.7 opgør på tilsvarende vis udviklingen i fældende domme for berigelseskriminalitet fordelt på aldersgrupper. I lang tid var dem under 30 år klart de mest aktive. Men man kan ligesom ved volden konstatere et kraftigt fald blandt de unge, og tidligere tiders udtalte aldersprofil er om end ikke helt forsvundet så dog kraftigt nedtonet ved udgangen af perioden.

Figur 3.8 viser den samlede sandsynlighed for at blive dømt for en straffelovsforseelse opgjort på aldersgrupper for forskellige årgange af danskere. Jo stejlere hældning kurven har ud for de forskellige aldersgrupper, desto stærkere kriminel aktivitet.

Figur 3.8 Procent dømt for mindst én straffelovsovertrædelse op til givne alderstrin, opdelt efter kohorte, 1965-2000

Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

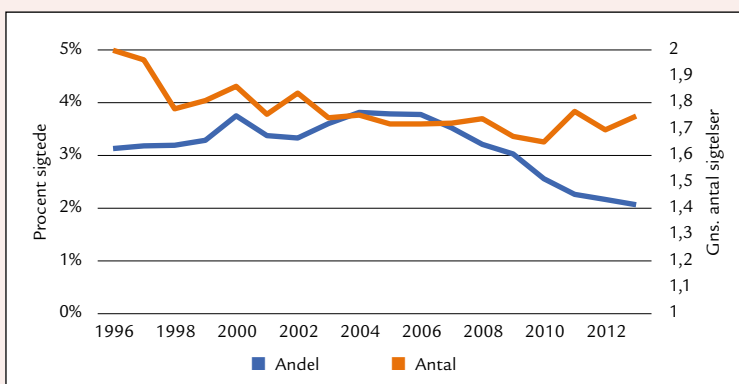
Kurverne akkumulerer hen over aldersgrupperne og viser i hovedsagen to forhold. For det første er aldersgradienten for de yngste aldersgrupper, de 15-24-årige, klart mindre udtalt for dem, der er født i 1995 og 2000, end for tidligere årgange.

For det andet har dem, der er født i 1965 og 1970, en klart højere kriminel aktivitet både set hen over livet og akkumuleret end alle andre fødselsårgange. De to iagttagelser giver igen en dokumentation af bevægelsen mod et mere lovlydigt samfund efter velfærdssamfundets formative år.

Færre unge begår kriminalitet, men uændret tilbagefald blandt de aktive

Ungdomskriminaliteten er – især inden for berigelseskriminalitet, men også inden for voldskriminalitet – gået væsentligt ned. Helt overordnet skyldes faldet i ungdomskriminalitet imidlertid ikke, at de unge kriminelle begår mindre kriminalitet. Årsagen er, at færre unge bevæger sig ind på en kriminel løbebane. Det fremgår af en analyse gennemført af ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, som sætter fokus på kriminalitet begået af 15-17-årige i perioden fra 1996 til 2013.⁴⁸ I denne periode steg kriminalitetsraten i første omgang fra 62 gerninger pr. 1.000 15-17-årige i 1996 til 66 i 2004. Siden er den næsten halveret og lå på 35 gerninger i 2013.

Udviklingen i procent sigtede blandt 15-17-årige og antal kriminelle gerninger begået blandt disse unge, 1996-2013

Kilde: Andersen, Anker og Andersen (2016).

48. Andersen, Anker og Andersen (2016).

Forskerne gennemførte en såkaldt *dekomponering* af kriminalitetsraterne for at finde ud, hvad der lå bag tallene. Her beregnes, i hvilket omfang ændringerne i kriminaliteten skyldes ændringer i *procentdelen* af kriminelle personer i aldersgruppen, og i hvilket omfang de skyldes ændringer i *omfanget* af kriminalitet begået af de allerede kriminelle. Analysen viser, at det observerede fald fra 2004 og til 2013 skyldes, at en lavere procentdel unge begår kriminalitet. Færre unge begynder således på det, der kan udvikle sig til en kriminel karriere.

Som det fremgår af figuren i boksen, ligger det gennemsnitlige antal gerninger begået af kriminelle 15-17-årige relativt konstant efter 2004 og frem til 2013 på et sted mellem 1,6 og 1,8 gerninger efter at være faldet frem til 2004.

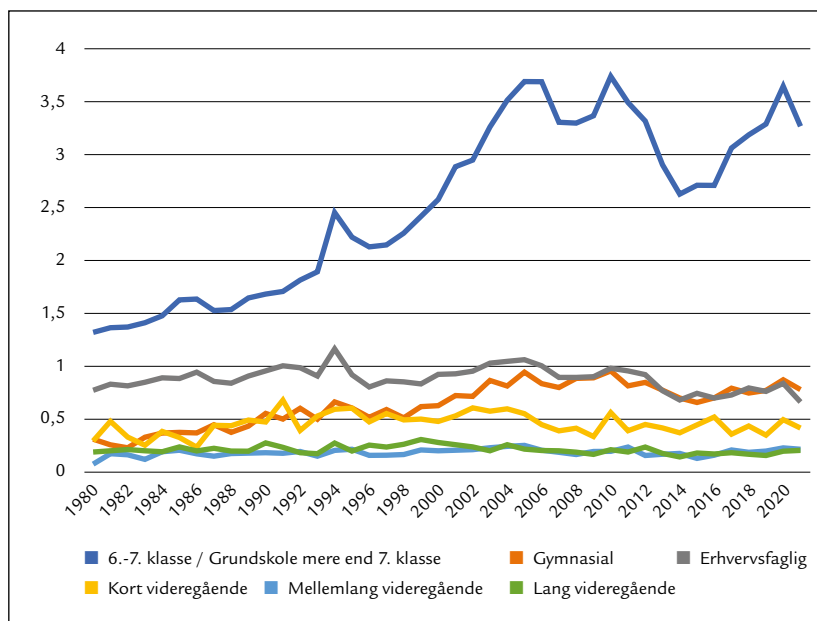
Når vi skal forklare faldet i ungdomskriminalitet, må vi derfor i stedet betragte procentdelen af unge, der begår kriminalitet. Efter at være steget frem til 2004 sker der det bemærkelsesværdige, at procentdelen af 15-17-årige, der sigtes for en gerning, halveres fra 2004 og frem til 2013 og går fra at omfatte knap 4 procent i 2004 til at omfatte 2 procent i 2013.

I figur 3.9 illustreres sammenhængen mellem voldskriminalitet og uddannelsesbaggrund i perioden fra 1980 til 2021. Borgere uden anden uddannelse end folkeskolen er stærkt overrepræsenteret. Overrepræsentationen stiger frem til omkring 2005, stagnerer og falder fra 2010 til 2014 for derpå at stige igen.

Da hele gruppen med kun en folkeskoleuddannelse imidlertid er kraftigt faldende over tid, aftager effekten af denne overrepræsentation på den samlede voldskriminalitet.⁴⁹ For de øvrige uddannelsesgrupper ligger niveauet permanent lavt og med kun små ændringer gennem perioden.

49. Brochmann m.fl. (2022).

Figur 3.9 Antal fældende afgørelser inden for voldskriminalitet pr. 1.000 indbyggere på 15 år eller derover fordelt på uddannelse, 1980-2021

Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

Det forhold, at volden er stærkt overrepræsenteret i gruppen med de korteste uddannelser, kan måske i nogen grad afspejle, at de voldsparate i gruppen ikke føler sig repræsenteret i forhold til samfundet eller staten, om man vil.

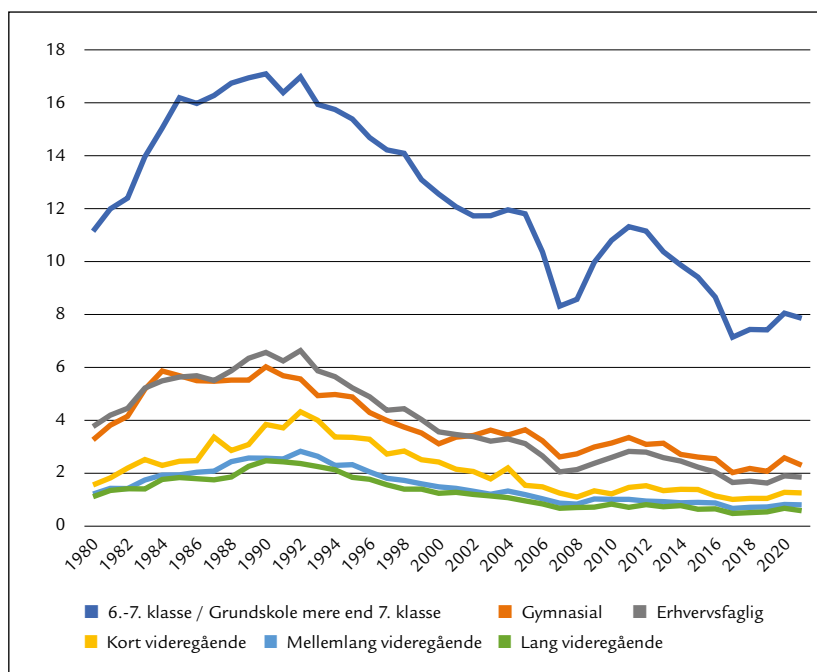
Skal disse voldsparate personer uden uddannelse eller alene med folkeskolens afgangseksamen opnå ret i en konflikt i et mere og mere uddannet samfund, kan den eneste udvej opleves som den voldelige. De civilisatoriske processer eliminerede ikke al vold, men henviste overgrebene til dele af den socioøkonomiske margen.⁵⁰

50. Pinker (2011).

I figur 3.10 er temaet sammenhængen mellem uddannelsesbaggrund og berigelseskriminalitet. Vi genfinder overrepræsentationen blandt borgere uden uddannelse ud over folkeskolen. Dem med en uddannelsesmæssig baggrund har langt lavere frekvenser end dem, der alene har folkeskolen bag sig. Det er dog værd at notere, at denne overrepræsentation falder kraftigt fra første halvdel af 1990'erne („hængekøjen“, der fremtræder i perioden fra 2007 til 2010, skyldes sandsynligvis et dyk i domstolens aktivitet som en konsekvens af implementeringen af Politi- og Domstolsreformen fra 2007).

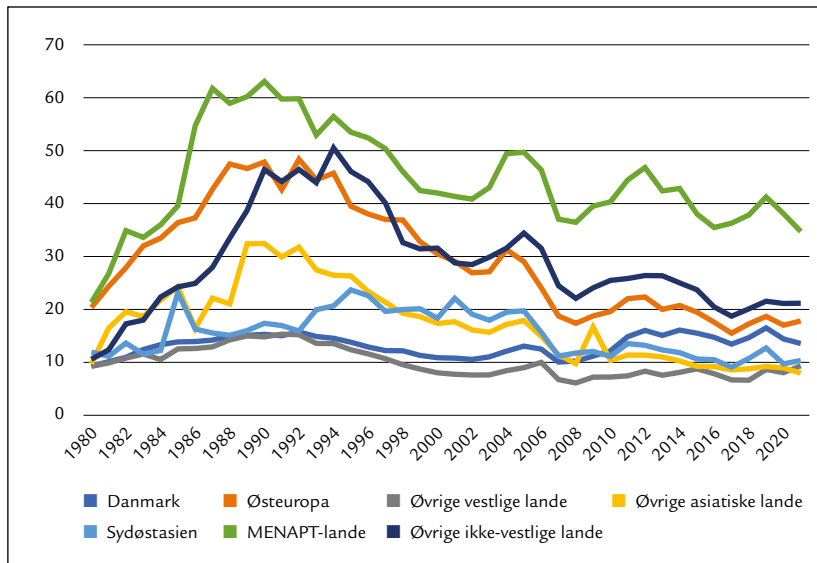
Figur 3.10 Antal fældende afgørelser inden for berigelseskriminalitet pr. 1.000 personer på 15 år eller derover fordelt på uddannelse, 1980-2021

Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

I figur 3.11 går vi videre med at betragte den etniske dimension, idet vi nu grupperer efter landegrupper med etniske danskere som sammenligningsgrundlag. Efterkommere medregnes her til danskere.

Figur 3.11 Antal fældende domme minus færdsele domme pr. 1.000 indbyggere over 15 år fordelt på oprindelseslande, 1980-2021

Note: Figuren vedrører udelukkende indvandrere født i udlandet, hvor ingen af forældrene er både danske statsborgere og født i Danmark. Hvis der ikke findes oplysninger om nogen af forældrene, og personen er født i udlandet, opfattes personen også som indvandrer. For danskfødte (herunder efterkommere) regnes oprindelseslandet for at være Danmark.

Kilde: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik.

Fra slutningen af 1980'erne og frem har indvandrere fra de såkaldte MENAPT-lande haft en klar overrepræsentation. Disse lande omfatter lande i Mellemøsten og Nordafrika samt Pakistan og Tyrkiet. Fra 1990 har indvandrere fra residualen „øvrige ikke-vestlige lande“ haft en overrepræsentation, der ligger omkring eller lidt over det niveau, der karakteriserer indvandrere fra Østeuropa. Lavest – under danskernes kriminelle aktiviteter – ligger indvandrere fra vestlige lande, eksklusivt Østeuropa.

3.6 Sammenfatning

Efter stigninger frem til begyndelsen af 1990'erne er berigelseskriminaliteten faldet markant i hele landet. Volden steg frem til 2005, hvorefter der indtrådte en svagt faldende tendens. Narkokriminaliteten har set over hele perioden vist en stigende tendens, hvilket nok især har baggrund i lovgivningsmæssige og administrative stramninger. Efter 2006 har der dog været en tendens til stabilisering.

Tendensen til mere lovlydige borgere slår især igennem blandt de unge og helt unge, der synes at drive en række nye civilisatoriske tendenser i forlængelse af den langsigtede europæiske udvikling siden slutningen af middelalderen.

Dem med en uddannelse adskiller sig gennem hele perioden fra 1980 og frem til i dag ved lavere frekvenser for vold og berigelseskriminalitet end de ufaglærte. Anskuet ud fra en etnisk dimension har især indvandrere fra de såkaldte MENAPT-lande og gruppen af „andre ikke-vestlige lande“ en højere kriminalitet.

4 Kriminaliteten i Danmark og vores nabolande

4.1 Introduktion

Kapitel 2 og 3 gav en række oplysninger om kriminaliteten i Danmark. I denne forbindelse er det nærliggende at perspektivere de nationale tendenser med udviklingen i vores nabolande: Sverige, England/Wales og Tyskland, idet Norge er udeladt af fremstillingen på grund af mangel på sammenlignelig statistik for de første år af den behandlede periode.⁵¹ For Tyskland beskriver kapitlet frem til 1991 udviklingen i Vesttyskland, dvs. året efter genforeningen af Forbundsrepublikken og DDR, og herefter skildres udviklingen i det genforenede Tyskland.

4.2 Stigende kriminalitet i Nordvesteuropa under velfærdsstatens formative år

Fremstillingen forsøger at give et overblik over den langsigtede udvikling fra 1960, hvor velfærdssamfundene var ved at træde i karakter, til i dag. Der er dog en række forbehold ved at give så lange tids-serier over kriminaliteten med sammenligninger mellem fire lande.

Det enkelte lands lovgivning og hele juridiske tradition vil allerede i udgangspunktet afvige fra de tre andre landes. Politiske forhold kan desuden diktere særlige nationale lempelser eller stramninger i retspolitikken, der ikke nødvendigvis er svar på en faldende eller stigende kriminalitet, men reaktioner på ændrede holdninger og prioriteringer i befolkningen. Hvad der tidligere var illegale aktiviteter, kan således i dag være legale, eksempelvis homoseksualitet og aborter. Andre aktiviteter, som nogle typer af vold og forurening,

51. Det havde naturligvis været godt at få hele Storbritannien med. Men forskelle i lovgivningen i Skotland og Irland i forhold til England/Wales tillader ikke en samlet statistik for Storbritannien gennem hele den behandlede periode.

er blevet kriminaliseret.⁵² Disse strømninger er ofte i den mere detaljerede udformning betinget af særlige nationale forhold. Rent administrativt kan lovgiver desuden ændre bagatelgrænsen for, hvad der bliver registreret i statistikken.

For Sverige bliver en sammenligning en anelse ekstra vanskelig, idet man her registrerer alle tilfælde af kriminelle forhold af samme slags og af samme gerningsperson under forskellige journalnumre, mens man i fx Danmark kun registrerer en af disse lovovertrædelser, hvis der er tale om flere samtidige forhold. Man kan eksemplificere det med en person, der begår partnervold gentagne gange. I Danmark vil dette blive registreret som ét forhold, mens den svenske kriminalstatistik vil registrere lige så mange sager, som der har været episoder. Figur 4.1 afspejler derfor også, både hvad samfundet på et givet tidspunkt tolker som kriminelle handlinger, og hvordan disse handlinger registreres, og er ikke kun udtryk for en simpel talmæssig registrering af kriminaliteten i sig selv.

Med disse forbehold viser figur 4.1, at der i alle fire lande sker en kraftig stigning i antallet af anmeldte straffelovsovertrædelser fra begyndelsen af 1960'erne og frem til 1980'erne.

I 1960 lå kriminaliteten på samme niveau i Sverige og Tyskland, der begge havde et højere niveau end Danmark og et markant højere niveau end England og Wales. Når kriminaliteten var lavere i England og Wales omkring 1960, kan det hænge sammen med, at der her havde været fuld beskæftigelse siden 1945, mens Danmark først var ved at opnå fuld beskæftigelse i 1960.

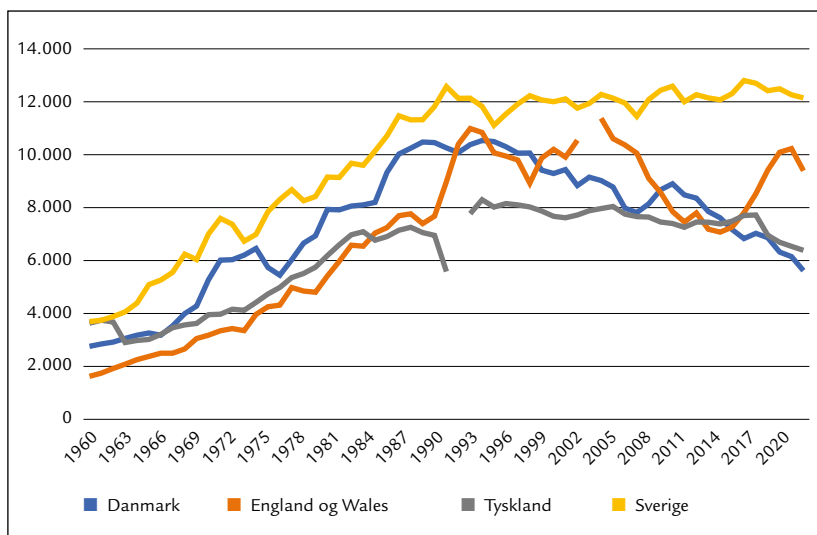
Det lavere niveau i England og Wales i forhold til Tyskland kan relateres sig til demografiske forskelle med en kraftig indvandring af ofte nærmest subsistensløse fordrevne tyskere fra Østeuropa i årene efter Anden Verdenskrig. Endnu omkring 1960 kan denne indvandringssbølge have skabt social turbulens, herunder et bidrag til en øget kriminalitet.⁵³ Det højere niveau i Sverige er sværere at forklare, men noget kan formentlig været betinget af den afvigende registreringspraksis.

52. Aebi m.fl. (2021). For de seneste år giver Aebi m.fl. (2021) en harmoniseret statistik, men da vi her søger at bringe data for hele perioden fra 1960 til i dag, anvendes i figur 4.1 nationalt baserede statistikker med de forbehold, der nævnes i teksten.

53. Brochmann m.fl. (2022).

Under alle omstændigheder oplevede alle fire lande en kraftig stigning i kriminaliteten i 1960'erne, der fortsatte frem til omkring 1990 i Danmark, England/Wales og Sverige. I Tyskland stagnerede niveauet i 1980'erne efterfulgt af et fald mod slutningen af tiåret. Genforeningen af Østtyskland med Forbundsrepublikken i 1990 i kombination med betydelige migrationsstrømme fra Østeuropa til Tyskland medførte imidlertid en vis stigning i begyndelsen af 1990'erne,⁵⁴ selvom det tyske niveau holdt sig under de øvrige landes frem til 2010.

Figur 4.1 Anmeldte straffelovsovertrædelser pr. 100.000 indbyggere, 1960-2020

Note: Figuren indeholder et databrud for Tyskland i 1991 grundet samlingen af Tyskland. Før beskriver grafen Vesttyskland. Figuren indeholder ligeledes et databrud i 2002 for England og Wales, som skyldes, at opgørelsen her overgår til år, der dækker fra april til marts. Tallene for anmeldte straffelovsovertrædelser i januar, februar og marts 2002 er derfor ikke med i grafen.

Kilde: ONS, Destatis, Eurostat, Danmarks Statistik, FN og Brå.

Den kraftige opdrift i kriminaliteten i velfærdsstatens formative år var drevet af de samme forhold som i Danmark, dvs. en stigning

54. Jehle (2019).

i både ejendoms- og personkriminaliteten, idet stigningen i ejendoms-kriminaliteten var numerisk mest betydende.

Efter 1990 er det høje niveau fastholdt i Sverige med den højeste frekvens blandt de fire lande på et niveau i 2020, der fx er dobbelt så højt som det danske og tyske, men også her sandsynligvis til dels forklaret af registreringspraksis. Danmark oplever det mest systematiske og stærke fald siden 1990'erne. Tyskland har et fald ved udgangen af perioden og tangerer i 2020 det lave danske niveau, der dog fortsat ligger markant over niveauet i 1960.

England/Wales registrerer store svingninger, der overvejende er betinget af skærper i sanktionspolitikken.⁵⁵ Ved udgangen af perioden ligger England/Wales mellem de lavere niveauer i Danmark og Tyskland og det høje svenske niveau.

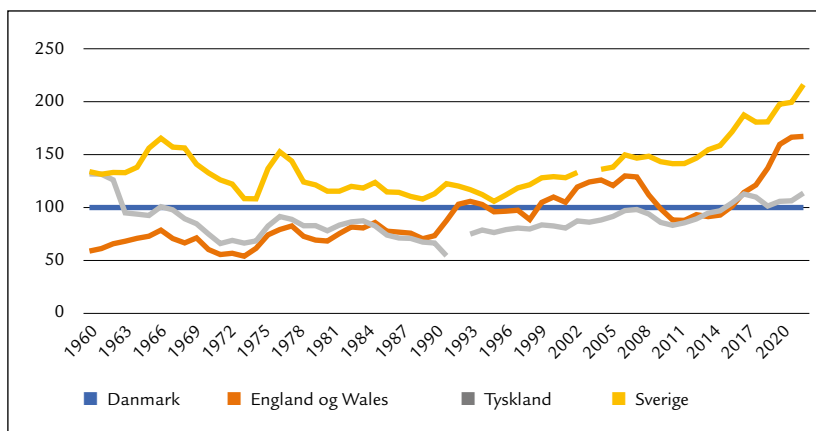
Det afvigende høje svenske niveau kan som antydnet være påvirket af forskelle i registreringspraksis. I tillæg skal bemærkes, at ingen former for narkotikakriminalitet er inkluderet i den svenske straffelov, det hele ligger i særlovgivningen. I Danmark ligger salg, smugling og hæleri af euforiserende stoffer i straffeloven, mens besiddelse etc. ligger i særlovgivningen. Og der har netop været en voldsom stigning i mængden af narkotikakriminalitet i Sverige (især blandt personer med ikke-vestlig baggrund) til dels betinget af, at det er et område, man har opprioriteret fra politiets side.⁵⁶

For at give et supplerende overblik har vi i figur 4.2 indekseret tallene bag figur 4.1, idet niveauet i Danmark sættes til 100. Vi ser med andre ord i figuren den relative udvikling år for år i de tre lande i forhold til de danske data i perioden fra 1960 til 2020. Figuren viser det permanent højere niveau i Sverige, der tilmed stikker voldsomt af i årene efter finanskrisen. Et par år efter finanskrisen stikker England og Wales tilsvarende af relativt til Danmark. Tyskland har et niveau under det danske indtil 2014, hvorefter det tyske niveau ligger svagt over det danske.

55. Brochmann m.fl. (2022).

56. Det har ikke været muligt til bogen her at kvantificere effekten af forskelle i registreringspraksis.

Figur 4.2 Anmeldte straffelovsovertrædelser pr. 100.000 indbyggere 1960-2020, Danmark =100 (løbende indeksering inden for hvert år)

Note: Databrud i 1991 gælder samlingen af Tyskland, før 1991 beskriver grafen Vest-tyskland. Databrudet i 2002 for England og Wales skyldes, at statistikken her overgår til år, der dækker fra april til marts. Tallene for anmeldte straffelovsovertrædelser i januar, februar og marts 2002 er derfor ikke med i grafen.

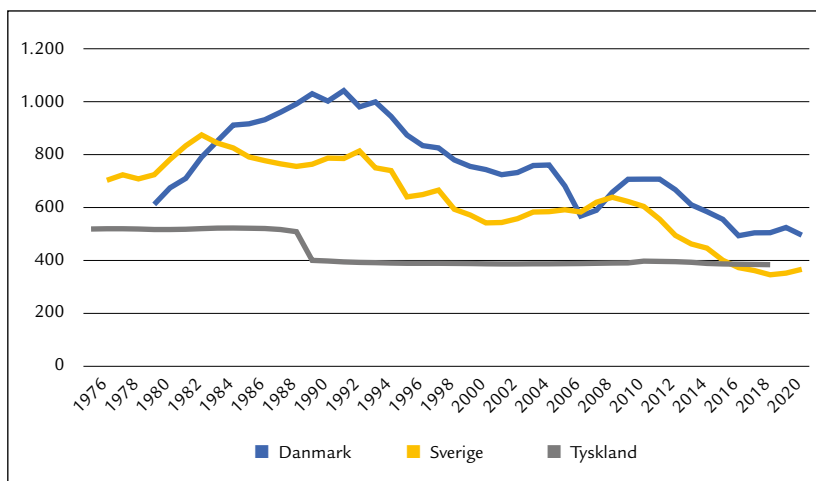
Kilde: ONS, Destatis, Eurostat, Danmarks Statistik, FN og Brå.

Figur 4.3 viser, hvor mange anmeldelser der fører til en fældende afgørelse inden for straffeloven i Danmark, Sverige og Tyskland. Når Sverige mod slutningen af perioden ligger lavest på trods af den højere registrerede kriminalitet, hænger det igen delvist sammen med den administrative praksis ved registrering af forseelser.

4.3 Drab: den alvorligste form for kriminalitet

Drab/mord påkalder sig traditionelt en enorm opmærksomhed i medierne, og dette gælder særligt, når de er bande- eller rockerrelaterede. Som kriminaliteten har udviklet sig, er der i medierne kommet stærkt fokus på skuddrab begået i bande- og rockermiljøer af voldsparate unge. Især Sverige skiller sig ud med mange skuddrab, der bringer landet helt op i den europæiske top for denne type af drab. Tilbage i 2010 lå niveauet omkring 10 mord af denne karakter for at nå et foreløbigt maksimum i 2022 med over 60 skuddrab ved redaktionens afslutning primo december 2022.

Figur 4.3 Antal fældende afgørelser inden for straffeloven pr. 100.000 indbyggere, 1976-2021

Note: Dataserien for Danmark begynder først i 1980 og for Sverige i 1977, mens den for Tyskland slutter i 2019. Tallene viser antallet af fældende afgørelser pr. 100.000 indbyggere inden for straffeloven i alt (eksklusive færdselslov).

Kilde: Danmarks Statistik, Brå og Destatis.

For at løse problemerne er nogle af deltagerne i den svenske retspolitiske debat begyndt at orientere sig mod Danmark, der har sat hårdt ind over for banderelateret kriminalitet.⁵⁷ Det er bl.a. sket via mulighed for at idømme dobbelt straf ved banderelateret kriminalitet eller visse typer af kriminalitet begået i politiets visitationszoner, ret til ransagning uden kendelse i visitationszonerne samt en – om end sjældent benyttet – adgang til brug af anonyme vidner.

Sverige har en mildere straf ramme for skuddrab udført af unge under 18 år, der endnu i sommeren 2022 kun kunne idømmes op til maksimalt fire års såkaldt „sluten ungdomsvård“ på et ungdomshjem under Statens institutionsstyrelse. Her modtager de unge drabsmænd tilbud om uddannelse og behandling for eventuelle psykiske lidelser, men straffens længde afgøres af forbrydelsens ka-

57. Leder for Moderaterne Ulf Kristersson, der blev statsminister efter valget i september 2022, gjorde det til sit slagord i tv-debatter under valgkampen at kræve „danske straffe for svenske forbrydelser“ (Jakobsen (2022)).

rakter og ikke af behandlingsbehovet. Samtidig er det socialtjeneren i den unges bopælskommune, der har det overordnede ansvar for den unge og afsoningen. Blandt behandlingstilbuddene er Aggression Replacement Training, motiverende samtaler og kognitiv adfærdsterapi.

I første omgang kommer den unge til en lukket afdeling, hvor psykologer, pædagoger og andre behandlere afgør behovet for omsorg og behandling og udarbejder en individuel behandlingsplan. Hensigten er at modvirke kriminalitet ved tilbagevenden til samfundet, herunder sikre mulighed for ophold i mere åbne institutioner, når den unge erklæres egnet til dette. Der kan også gives tilladelse til udgang for at besøge familie eller deltage i uddannelse uden for institutionen. Efter afsoning kan den unge tilbydes såkaldt „eftervård“ (hvad man på dansk kunne kalde „efterværn“) med fortsat understøttende kontakt til myndighederne.

Samlet set har denne sanktionsform næppe en stærkt afskrækkende effekt, men fokuserer som nævnt på resocialisering og tilbagevending til et normalt liv. I en survey blandt indsatte under denne ordning var syv ud af ti enige i et udsagn om, at de ville anbefale deres institution til en kammerat i en lignende situation, hvilket understreges af, at otte ud af ti af de interviewede erklærede, at de trivedes på afdelingen.⁵⁸ Problemkomplekset bliver forstærket af, at relativt få af disse mordere bliver dømt i retten. Kun omkring 50 procent af de banderelaterede mord med skydevåben resulterer således i en fældende dom i årene 2018-2021.⁵⁹ Banderne har øget brugen af lejermordere, også helt unge under 18 år, hvilket gør politiets efterforskning sværere, da motivet tilsyneladende er ukendt.

Anklagemyndighed og domstolene er stærkt uenige om, hvorfor så få sigtelser i disse alvorlige kriminalsager fører til fældende dom. Dommerne hævder, at anklagemyndigheden ofte er for dårligt forberedt med for få fældende beviser. Omvendt peger anklagemyndigheden på, at dommerne har en atomiseret tilgang til bevisbyrden.

58. Det gælder livet, SIS – Statens institutionsstyrelse, nedtaget den 25. august 2022. Tekstens titel vinkler karakteristisk nok på det rehabiliterende sigte med sluten ungdomsvård.

59. SVTV1 Uppdrag granskning: Där mörderna gå fria, sendt den 24. august 2022.

Dommerne overvejer således for hvert enkelt teknisk bevis, om det i sig selv kan føre til dom, og undlader at anerkende det samlede sæt af beviser/indicier i sagen.⁶⁰

Den danske mediedækning beskriver, hvordan banderne hele tiden opruster for at kunne gardere sig i konflikter, der kan bryde ud uden varsel. I Sverige var de mange skuddrab sammen med den høje inflation de to vigtigste temaer i valgkampen i sensommeren 2022.

I figur 4.3 vender vi os mod det årlige antal intentionelle drab pr. 100.000 indbyggere i Danmark, Norge, Sverige, Storbritannien og Tyskland fra 1990 til 2018. Data registrerer alle former for bevidste handlinger, der leder frem til et mord. Det sker for at undersøge, om denne tilgang – registrering af mord i mere bred forstand – nuancerer forestillingen om Sverige som et land plaget af en ekstrem personfarlig vold. Af figurens note fremgår det i øvrigt, at krigslignende handlinger er udeladt af figuren. Alle fire lande var involveret i Afghanistan, og Storbritannien og Danmark var deltagere i Irak-

60. Samme kilde som ovenfor.

krigen. Ingen af ofrene for disse kamphandlinger indgår med andre ord i figurens data.

Sverige har i de fleste år ligget i den lavere del af spredningsfeltet, selvom der kan konstateres en stigning sidst i perioden, hvor de mange skuddrab slår igennem. Dette sker dog, uden at Sverige ender på et afvigende højt niveau, idet antallet af intentionelle drab tværtimod ret præcist matcher det danske, britiske og tyske niveau. Traditionelt har det forholdt sig sådan, også i Sverige, at de fleste drab finder sted inden for familie- og vennekredsen, hvorimod de tilbage i tidligere historiske perioder blev begået i konflikt mellem fremmede. Men den seneste udvikling i Sverige er en anden. Her er antallet af drab i nære relationer faldet. Dualsamfundet er sandsynligvis også mere udtalt i Sverige end i Danmark. Skuddrabene er overvejende knyttet til konflikter mellem etniske bander og lokaliseret til etniske enklaver i eller i omegnen af de store svenske byer. Forskellen mellem Danmark og Sverige illustreres af, at partnerdrab udgjorde 23 procent af alle drab i Danmark i perioden fra 2012 til 2017 mod 17 procent i Sverige. Drab i et kriminelt miljø stod for 11 procent i Danmark mod 24 procent i Sverige.⁶¹ Drab i et kriminelt miljø er således i dag i Sverige mindst lige så forekommende som i de nære relationer.

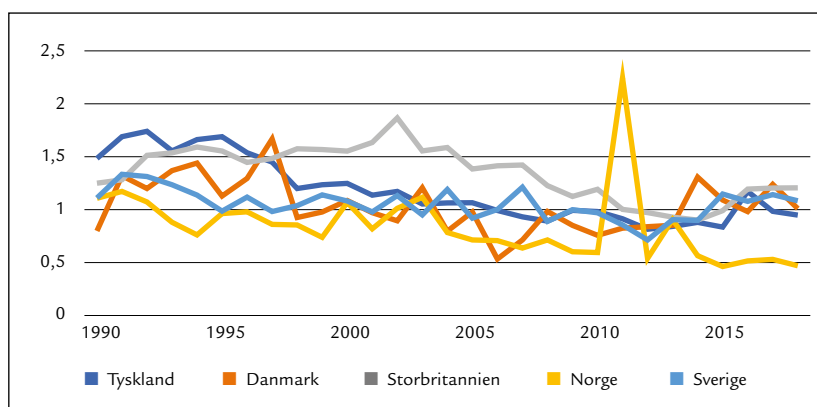
Faktorer bag den samlivsrelaterede vold og vold i vennekredsen er jalousi, indtag af alkohol eller stoffer, langvarige konflikter mellem ægtefællerne, skilsmisser, dårlige sociale forhold eller elendige opvækstvilkår for børnene. En ny kategori er de såkaldte æresdrab, begået i etniske miljøer, når den nære familieKreis ikke kan acceptere valg af ægtefælle eller skilsmisse. Kvinder er de typiske ofre i partnervold, der i retssalene ofte tidligere blev vurderet til at være begået i affekt. Indtil 2010 blev der automatisk givet to års rabat ved strafudmålingen i det danske retssystem, netop fordi systemet antog, at mordene blev begået i affekt.⁶² I virkeligheden bliver mange af disse mord imidlertid planlagt på forhånd.

61. Justitsministeriet (2020), Brå (2019, 2020, 2021, bra.se 2023). Svenske tal for partnerdrab er udregnet på baggrund af et års gennemsnit for partnerdrab i perioden 2008-2012.

62. Hansen (2022).

Figuren viser også, at det britiske niveau for intentionelle drab fra 1998 til 2010 ligger markant højere end niveauet i de fire andre lande. Norge ligger i mange år lavest, så det giver mening at pege på en mindre tendens til rabiat vold der – især i de sidste fem-seks år af den behandlede periode. Undtagelsen er året 2011 med massakren på Utøya, hvor Anders Behring Breivik den 22. juli dræbte 77 mennesker, overvejende teenagere. Tidligere samme dag havde han gennemført et terrorangreb i regeringskvarteret i Oslo med udløsning af en bilbombe, der efterlod 8 døde og knap 100 sårede. I en befolkning på godt 5 millioner mennesker slår denne ene dramatiske hændelse stærkt igennem i kriminalstatistikken.

Figur 4.4 Årlige intentionelle drab pr. 100.000 indbyggere i Danmark, Norge, Sverige, Storbritannien og Tyskland, 1990-2018

Note: Intentionelle drab defineres som: Intentional homicides are estimates of unlawful homicides purposely inflicted as a result of domestic disputes, interpersonal violence, violent conflicts over land resources, intergang violence over turf or control, and predatory violence and killing by armed groups. Intentional homicide does not include all intentional killing; the difference is usually in the organization of the killing. Individuals or small groups usually commit homicide, whereas killing in armed conflict is usually committed by fairly cohesive groups of up to several hundred members and is thus usually excluded. Data tillader i øvrigt for perioden 1990 til 2015 i relation til temaet drab, at vi oplyser for Storbritannien og ikke kun for England/Wales.

Kilde: UN Office on Drugs and Crime's International Homicide Statistics Database.

4.4 Brugen af fængsel i Danmark set i forhold til vores nabolande

Det er ikke kun relevant at sammenligne udviklingen i brud på straffelovene i Danmark med udviklingen i vores nabolande. Det kan også bidrage til refleksioner over dansk retspolitik og samfundets håndtering af det kriminelle miljø at sammenligne brugen af fængselsstraf. Tabel 4.1 viser, hvor mange indsatte pr. 100.000 indbyggere der er i de fem lande fra 1960 til 2020.

Nu kan en tabel af denne karakter dække over variationer, der kan have flere årsager: ændringer i retspolitikken, herunder tilbøjeligheden til at give hårdere straffe eller fængsel for flere typer af forseelser, ændringer i sammensætningen af de begåede forbrydelser og ændringer i antallet af begåede forbrydelser. Ved tolkningen er vi derfor varsomme med for håndfaste generaliseringer. Bemærk også i noten den indbyrdes forskellige opgørelsesmetode.

Alligevel fremstår det som en overordnet tendens, at antal indsatte pr. 100.000 indbyggere på trods af stigningen i kriminalitetsniveauet er forholdsvis ens over tid i Danmark, Tyskland og Sverige og stigende i Norge, som dog har det laveste niveau. Generelt er det skandinaviske niveau i en sammenligning med Vesteuropa som gennemsnit lavt, og fører vi sammenligningen videre til store lande som Rusland og USA endda meget lavt.

I 2007-08 var der i Vesteuropa 103 indsatte pr. 100.000 indbyggere. I Østeuropa lå tallet på 175. Rusland og USA anvendte fængselsstraf på et langt højere niveau med henholdsvis 629 og 756 indsatte pr. 100.000 indbyggere.⁶³

Det fremgår også, at der i dag er knap halvt så mange indsatte pr. 100.000 i Danmark i forhold til England og Wales, mens Danmark, Norge, Sverige og Tyskland nærmest ligger på niveau.

Langt de fleste indsatte er mænd. I 2016 var kun 4,4 procent af de indsatte i Danmark kvinder, i England og Wales 4,5 procent og i Tyskland 5,9 procent.⁶⁴ Udenlandske statsborgere var i 2016 overrepræsenterede i Danmark og Tyskland med henholdsvis 28,0 og

63. Lappi-Seppälä og Tonry (2011).

64. Aebi m.fl. (2021).

35,6 procent af de indsatte mod 11,6 procent i England og Wales.⁶⁵ Og så er der en udtalt aldersprofil. I Tyskland i 2018 var eksempelvis kun 14 procent af de indsatte over 50 år og beskedne 4 procent over 60 år.⁶⁶

Vurderet ud fra tabel 4.1 har det engelske/walisiske retsvæsen mødt en stigende kriminalitet med hårdere sanktioner i form af flere og længere fængselsstraffe. 1993 Criminal Justice Act afspejlede en hårdere tilgang til kriminalitet fra midt-1990'erne, hvilket bidrog til at øge antallet af indsatte.⁶⁷ Et andet spring opad i antallet af indsatte kom under New Labour ved regeringsmagten fra 1997 til 2010. Her introducerede Tony Blair som premierminister fra 1997 til 2007 en håndfast sanktionspolitik for at nedbringe kriminaliteten.⁶⁸

Tabel 4.1 Antal indsatte i Danmark, England/Wales og Tyskland pr. 100.000 indbyggere, 1960-2020

	Danmark	Tyskland	England og Wales	Sverige	Norge
1960	70,7	102,0	59,2	67,0	-
1970	72,3	70,5	79,8	65,0	43,8
1980	74,4	84,2	85,2	54,9	44,1
1990	72,1	69,6	89,0	59,9	56,2
2000	68,6	85,4	123,9	61,0	55,5
2010	69,4	84,9	152,1	67,5	73,4
2020	75,6	72,0	167,0	73,3	65,8

Note: Tyskland = Vesttyskland til og med 1990 og 1960 beskriver 1961. Tallene illustrerer årets gennemsnit, med undtagelse af Tyskland, der i alle år bortset fra 2020 har tal for 31.12 året før. For 2020 dækker tallet status i stedet den 30.11. Norske tal fra 1960 er ikke tilgængelige. I kraft af den lange tidsperiode gives nu igen alene data for England/Wales og ikke for hele Storbritannien.

Kilde: House of Commons, Destatis, Kriminalforsorgen, FN, NOS – Kriminalstatistik – Statistisk sentralbyrå, Statistiske årsbøger for Sverige.

65. Aebi m.fl. (2021).

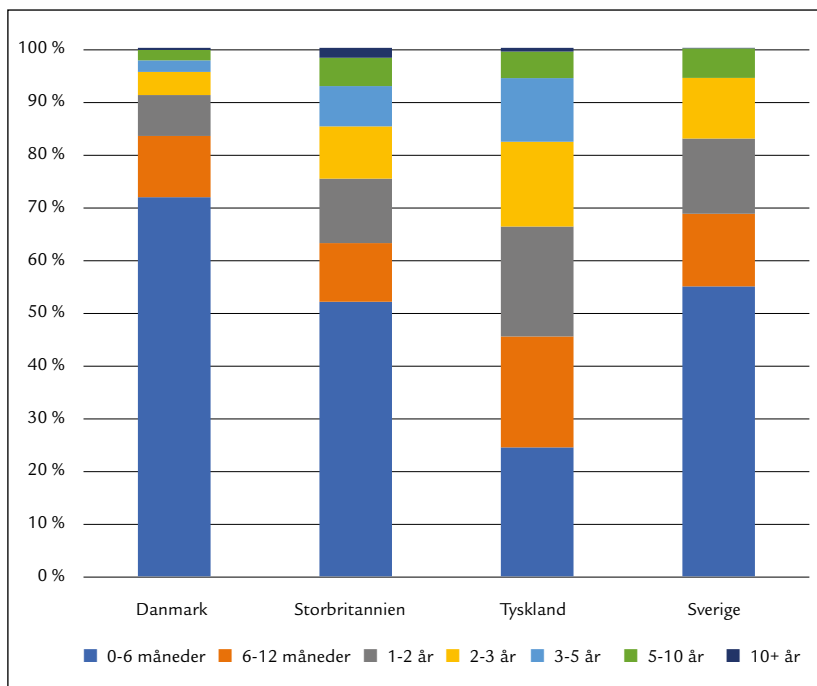
66. Jehle (2019).

67. Farrell (2014).

68. Pugh (2017).

Den relative brug af korte eller lange ubetingede fængselsstraffe med undtagelse af Norge vises i figur 4.5. Der tegner sig et mønster, hvor efter Danmark i 2020 benytter sig af korte fængselsstraffe i større omfang, end tilfældet er i de tre øvrige lande. Godt 70 procent af de ubetingede straffe i Danmark er mellem nul og seks måneder, og omkring 10 procent er mellem et halvt og et helt år. Den korteste fængselsdom i Danmark er helt nede på syv dages indsættelse.⁶⁹ Kun omkring 10 procent af dommene i Danmark lyder på indsættelse i mere end to år.

Figur 4.5 Ubetingede fængselsstraffe, fordelt på længde, 2020

Note: Grafen dækker kun, hvis ubetinget straf var den hårdeste straf, personen modtog ved retten. Alle tidsangivelser er inklusive øverste endepunkt, men eksklusive nederste. For Danmark inkluderer kategorien 5-10 år straffe op til 12 år. For Sverige inkluderer kategorien 5-10 år alle strafængder over 4 år eksklusive livstid. For Danmark, Storbritannien og Tyskland gælder, at 10+ år inkluderer livstid, mens det for Sverige udelukkende inkluderer livstid.

Kilde: Danmarks Statistik, Ministry of Justice, Destatis og Brå.

69. Hassan m.fl. (2022).

Især tyskerne er tilbageholdende med at idømme ubetingede fængselsstraffe. Dommeren vil ofte suspendere en i udgangspunktet ubetinget afsoning af fængsel i op til to års varighed. Forudsætningen er, at retten med rimelighed kan antage, at den dømte ikke vil begå ny kriminalitet, eller at der ikke er andre grunde til at indsætte den dømte.⁷⁰ I stedet kan den kriminelle henvises til at betale en bøde eller indsætte et beløb til en velgørende institution.⁷¹ Frafald fra indsættelse kan også være betinget af tilsyn fra Kriminalforsorgen.

Kun en tredjedel af de ubetingede domme i Tyskland resulterede i 2018 faktisk i indsættelse i fængsel, idet tysk retsvæsen antager en præventiv effekt af selve fængselsdommen. Mellemlange og lange fængselsstraffe fylder derfor relativt mere i Tyskland end i de tre andre lande.

Ved en tolkning af de lave gennemsnitlige danske beholdningstal i tabel 4.1 skal det medtænkes, at de lave tal dækker over, at relativt mange i kraft af de udbredte korte straffe ryger ind og ud af fængslerne i Danmark. Man taler også om flow ind og ud af fængslerne, hvilket ligesom bestanden i sig selv har en stor betydning for kriminelles levevilkår og recidiv.

I 2016 var antallet af nye indsatte i fængsler 204 pr. 100.000 indbyggere i Danmark, 118 i Tyskland og 218 i England og Wales.⁷² Trods rehabiliteringsbestræbelser i fængslerne er recidivet højt. Langt de fleste indsatte i Danmark afsoner eksempelvis i åbne fængsler, hvor rehabiliteringsmulighederne er gode. Alligevel falder mange tilbage i kriminalitet med en ny dom inden for kun et år efter løsladelse.⁷³

4.5 Sammenfatning

I både Danmark, Sverige, England/Wales og Tyskland skete der en kraftig stigning i kriminaliteten under velfærdsstatens formative år. Den kraftige opdrift i kriminaliteten var drevet af de samme for-

70. Jehle (2019).

71. Jehle (2019).

72. Aebi m.fl. (2021).

73. Hassan m.fl. (2022).

hold som i Danmark, dvs. der skete en stigning i både ejendoms- og personkriminaliteten, idet stigningen i ejendoms kriminaliteten var stærkest og numerisk mest betydende.

Efter midten af 1990'erne satte et betydeligt fald ind i Danmark, mens Sverige beholdt et uændret højt niveau frem til i dag. I England/Wales var der perioden igennem store udsving, der i et vist omfang var betinget af stramninger af straffeloven. Tyskland bevæger sig mod slutningen af perioden omkring det lave danske niveau efter i nogle år at have ligget svagt under.

Kapitlet sammenlignede også den mest ekstreme vold i form af antallet af mord med forekomsten i vores fire nabolande. Trods stor medieomtale og en europæisk rekord i antal skuddrab pr. 100.000 indbyggere placerer Sverige sig samlet set ikke på et højere niveau af intentionelle drab end Danmark, Storbritannien og Tyskland. Realiteten er dog, at hvor de fleste drab finder sted inden for den snævre familie- eller vennekreds i de fleste lande, er drab i kriminelle miljøer i Sverige i dag mindst lige så forekommende som drab i nære relationer. Norge kommer ud som det mest fredelige land, når det angår intentionelle drab.

Brugen af fængsel som sanktion er nogenlunde på niveau i de skandinaviske lande og Tyskland, mens England/Wales ligger på næsten det dobbelte niveau. Bag disse tal ligger dog en forskellig sanktionspraksis, hvor fx Danmark bruger mange korttidsindsættelser, som især Tyskland søger at undgå.

DEL II

**Risikofaktorer:
miljøer, tilstande og
adfærd, der fremmer
kriminalitet**

5 Stor befolkningstæthed øger risikoen for kriminalitet

5.1 Introduktion

Denne del af bogen tematiserer ROCKWOOL Fondens forskning i risikofaktorer. Vi begynder med analyser af forhold af ekstern karakter, hvorefter vi vender os mod analyser af forhold hos individet eller i individets nære omgivelser. Som nævnt i kapitel 1 findes der mange risikofaktorer og mange beskyttende faktorer. Samlet set øges risikoen for kriminalitet, hvis der er mange risikofaktorer med betydelig effekt, der kun modsvares af få beskyttende faktorer.

Vi indleder omtalen af de strukturelle forhold med en analyse af urbanisering og tæt bebyggelse som risikofaktorer i dette kapitel, hvorpå vi i kapitel 6 vender os mod risikofaktorer, der er knyttet til udformningen af straffelovgivningen og fængslingen. Kapitel 7-10 behandler herefter forhold knyttet til familien og de nære omgivelser.

5.2 Urbanisering og kriminalitet

Urbanisering og øget kriminalitet har fra kriminologiens etablering været teoretisk tæt forbundne størrelse. I det klassiske landbrugs-samfund var der en fintmasket social kontrol, og hvor den slap op, tog myndighederne over. En lov fra 1828 sigtede eksempelvis på at kontrollere håndværkeres opførsel, når de bevægede sig uden for købstæderne, og en fremmedlov fra 1875 videreførte den tætte kontrol med nu udenlandske rejsende håndværkere. Ved vandring rundt i Danmark skulle de fremmede melde sig til det lokale politi ved ankomsten til en ny destination, og politimyndigheden skulle fastlægge rejseruten mellem politikredsene.⁷⁴ Sigtet var helt åbenlyst en tæt kontrol med de nedre sociale lag i befolkningen.

74. Jensen (2000).

Med urbaniseringen blev både den sociale kontrol i landsbyerne og den tætte myndighedsovervågning en umulighed. Hurtigt blev det et tema i medierne, at storbyen og stærke kriminelle miljøer uundgåeligt hørte sammen, og at disse miljøer udøvede en særlig fascinationskraft på unge mennesker. Antagelsen var, at kriminalitet er et socialt fænomen, og den enes kriminelle adfærd påvirker kammeraterne til at begå kriminelle handlinger. Nærmiljøet så at sige smittes med en kriminel adfærd.

Men hvor kraftig er effekten egentlig? Hvor stærk er gruppedynamikkerne og kriminalitetens socialitet i henholdsvis tyndt og tæt befolkede områder i det moderne velfærdssamfund?

Og hvad kan en viden om denne effekt betyde for indsatsen mod kriminalitet?

Disse temaer blev taget op i en undersøgelse fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.⁷⁵ Forskerne undersøgte de samlede følgevirkninger af én ny kriminel handling i form af øget kriminalitet i omgangskredsen i forskellige miljøer med forskellig befolknings-tæthed. Disse effekter blev målt dels som en stigning i antallet af begåede kriminelle handlinger, dels som de samlede samfundsmæssige omkostninger ved den ekstra kriminalitet.

Tidligere undersøgelser fra Justitsministeriet havde allerede dokumenteret markante forskelle i kriminalitetsniveauet i kommunerne. Den kommune, der havde det største antal årlige anmeldelser af brud på straffeloven pr. 1.000 indbyggere i årene 1991-2001, havde næsten ti gange så mange anmeldelser som den med det laveste niveau.⁷⁶

5.3 Ny kriminalitet har de stærkeste konsekvenser i tætbefolkede områder

Metodisk målte forskerne på, hvor meget ekstra kriminalitet én ny begået kriminel handling førte med sig i en periode på fem år

75. Dustmann og Landersø (2021).

76. Clausen og Kyvsgaard (2003).

efter bruddet på straffeloven i henholdsvis tyndt og tæt befolkede områder.

Resultaterne fremstilles i tabel 5.1. Tabellen viser, hvor mange ekstra kriminelle handlinger en begået kriminel handling inspirerer til, „smitter med“, og hvilke omkostninger der er forbundet med de ekstra begåede kriminelle handlinger.

I de tyndt befolkede områder på landet resulterer den ene kriminelle handling i 3,3 ekstra kriminelle handlinger i de følgende fem år. I tæt befolkede områder er resultatet en ekstra stigning på 6,1 kriminelle handlinger inden for fem år.

Målt i ekstra omkostninger er der tale om store beløb: 391.000 kr. på landet over for 723.000 kr. i tæt befolkede områder.

Tabel 5.1 Afledt kriminalitet af en begået kriminel handling, antal og omkostninger inden for fem år

	På landet	I tæt befolkede områder
Ekstra kriminelle handlinger	3,3	6,1
Ekstra omkostninger i 1.000 kr.	391	723

Kilde: Dustmann og Landersø (2021).

5.4 Betydningen for det kriminalpræventive arbejde

Forskernes afdækning af den betydelige spredningseffekt af en kriminel gerning kan få store konsekvenser for synet på værdien af kriminalpræventivt arbejde. Analysen viser således, at ét vellykket forsøg på at begrænse kriminaliteten hos en borger, typisk en ung mand, under alle omstændigheder kan have en stor positiv samfundsøkonomisk effekt.

Når kriminel adfærd smitter, vil lavere kriminalitet hos én person gøre, at andre i den samme omgangskreds også vil begå mindre kriminalitet. De samfundsøkonomiske gevinster ved at hjælpe én ung mand ud af en kriminel løbebane bliver slet og ret flere gange større, når der tages højde for, at en persons kriminalitet også påvirker hans omgangskreds.

På denne måde kan det ud fra en samfundsøkonomisk betragtning være langt mere rentabelt at anvende ressourcer på at påvirke adfærden hos unge mænd i risikogrupper end hidtil antaget. Hertil kommer gevinsterne i livskvalitet på det individuelle plan, hvis en ung mand løftes ud af kriminalitet: for de potentielle ofre, for familierne til potentielle ofre og for den unge mand selv.

Samtidig træder en anden sammenhæng frem: Effekten af en kriminalpræventiv indsats vil være dobbelt så stor i tæt befolkede områder set i forhold til tyndt befolkede. De negative gruppedynamikker er nemlig særligt stærke i områder i byerne, hvor folk bor tæt. Det betyder igen, at det samfundsøkonomiske rationale af kriminalpræventive indsatser er størst her.

Da meget kriminalitet er ungdomskriminalitet, er fokus i det kriminalpræventive arbejde oftest rettet mod at begrænse potentielle risikofaktorer og udvikle potentielle beskyttende faktorer hos børn og unge. Derved begrænses også risikoen for recidiv, der kan lede frem mod en professionel kriminel karriere.

I realiteten er en række former for kriminalpræventive tiltag tilgængelige, hvoraf en stor del på kommunalt niveau finder sted

inden for det såkaldte SSP-samarbejde, Skole-Socialforvaltning-Politi-samarbejdet. SSP-samarbejdet blev etableret i 1975 i nogle af landets kommuner med fokus på udsatte børn og unge i risiko for at kunne komme til at begå kriminalitet. I dag er SSP-samarbejdet udbredt til stort set alle landets kommuner.⁷⁷ Andre initiativer er boligsociale indsatser i udsatte boligområder for at undgå, at børn og unge indleder en kriminel løbebane. Det være sig i form af at organisere meningsfulde fritidsaktiviteter, fx i sportsklubber, lompepengeprojekter, mentorordninger eller fritidsjob.⁷⁸

Kriminelle og kriminalitetstruede over 18 år kan i Københavns Kommune modtage rådgivning og støtte fra Enheden for Kriminalpræventive Indsatser. Myndighedernes muligheder i det kriminalpræventive arbejde er omfattende, herunder med øget patruljering i risikoområder, videoovervågning etc.

Men også andre tiltag som kvarterløft og reovering af nedslidte områder i byerne, fjernelse af graffiti og skrald, der flyder i gaderne, kan føre til, at unge på kanten af loven bliver mere tilbageholdende med at begå kriminalitet. Stemningen og præget af lov og orden smitter af på adfærden, samtidig med at den subjektive frygt i kvarteret reduceres, når gadebilledet ikke indfanger smadrede vinduer, cykellig, skrællede knallerter og afbrændte biler.⁷⁹

ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed har tilsvarende gennemført analyser, der viser, hvordan tidlig aktivering virker kriminalitetsbegrænsende.⁸⁰ Tager man fx ledige 29-årige mænd, der kommer på kontanthjælp, var kriminaliteten blandt dem, der først kom i aktivering efter seks måneders ventetid, 24 procent højere end for mænd på samme alder, der kom i aktivering fra første ledige dag.

77. Se Mehlbye, Berger og Larsen (2019) for en nærmere omtale af SSP-samarbejdet som kriminalitetsforebyggende aktør.

78. Christensen m.fl. (2019).

79. Christensen m.fl. (2019).

80. Falleisen m.fl. (2012).

5.5 Sammenfatning

Ifølge undersøgelsen fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed af spredningseffekten af en begået kriminel handling er der al mulig grund til at forstærke det kriminalitetsforebyggende arbejde.

Det største samfundsmæssige afkast kan realiseres i tæt befolkede byområder, hvor i omegnen af seks nye kriminelle gerninger med afledte omkostninger på godt 700.000 kr. kan afværges for hver kriminel gerning, der forhindres via et kriminalpræventivt arbejde. I tyndt befolkede områder er der også en spredningseffekt, som dog er af svagere styrke.

6 Fængslets negative påvirkning af de indsatte

6.1 Introduktion

Samfundet straffer dømte ud fra mange overvejelser. Et væsentligt hensyn er indfrielse af borgernes krav på at kunne færdes i frihed og tryghed gennem straffens afskrækkende, præventive, virkning. Fængslingen sker også ud fra et ønske om rehabilitering af den kriminelle til et liv som en lovlydig borger gennem fx uddannelse, arbejdsstræning og afvænnelse fra alkohol- eller narkomisbrug. For bandemedlemmer og rockere kan det handle om exitforløb, og den retspolitiske debat prioriterer til stadighed mellem rehabiliteringsaspektet og afskrækkelse via hårdere sanktioner. Et ophold bag tremmer kan dog have andre og uønskede sideeffekter end afskrækkelse og rehabilitering.

I dette kapitel vil vi på baggrund af forskning i ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed afdække en række af disse negative konsekvenser for den indsatte og dermed implicit også for samfundet af forskellige former for fængsling.

6.2 Fængslet som skole i kriminalitet

En af disse uønskede sideeffekter er, at de indsatte kan skoles af mere erfarne medfanger til at specialisere sig i de typer af kriminalitet, de allerede havde erfaringer med inden fængslingen. En anden uønsket effekt kan være, at de indsatte undervises i at begå helt nye typer af lovovertrædelser af de mere erfarne indsatte.

Siden 1999 har Kriminalforsorgen oprettet særlige afdelinger for stærkt negativt styrende indsatte, hvilket særligt dækker over rockere og bandemedlemmer, der bliver delt op efter deres tilhørsforhold. Medlemmer af samme rockerklub eller bande kommer til at sidde i samme afdeling. Effekten af disse særlige afdelinger kan

være styrkelsen af båndet til den kriminelle organisation og oplevelsen af at tilhøre en særlig udvalgt og magtfuld kriminel gruppe.⁸¹

Under alle omstændigheder: Fængslet kan fungere som en uddannelsesinstitution i kriminalitet og styrke den indsatte kriminelle identitet og tilhørsforhold til en kriminel gruppe. Denne antagelse går igen i litteraturen. Til denne litteratur hører tidligere indsatte selvbiografier, der levende fortæller om fængslets læringsprocesser i professionel kriminalitet.

6.3 Fordybning i den allerede afprøvede kriminalitet

Hvor stærk en læring der reelt er tale om, blev efterprøvet i en undersøgelse fra 2016 fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.⁸² Undersøgelsen anvender data fra en periode, der ligger en del år tilbage i tid. Alligevel omtales den her, da dens resultater er noget af det eneste sikre vidnesbyrd i en dansk sammenhæng om de uønskede sideeffekter af fængsling i form af oplæring til at begå kriminalitet.

Analysen har fokus på recidiv, dvs. tilbagefald i kriminalitet, i populationen af 18-21-årige førstegangsafsonere i årene 1994-97. Undersøgelsens data er dermed fra før fængselsreformen i 1999, som førte til oprettelsen af særligt sikre afdelinger i fængslerne for såkaldt negativt stærke fanger. Unge førstegangsafsonere udstod dengang deres straf i samme afdelinger som de negativt stærke fanger, og de unge afsonere kunne have lært bedre eller nye kriminelle færdigheder af mere erfarne indsatte fra bande- og rockermiljøerne.⁸³

Førstegangsafsonerne havde selv en bredt sammensat straffeattest, og mange havde begået flere typer af kriminalitet før indsættelsen. 45 procent havde begået vold og seksuelle overgreb, 7 procent røveri, 14 procent hærværk og ildspåsættelse, 53 procent tyveri, indbrud og hæleri, 11 procent narkotikakriminalitet, 10 procent overtrædelser af våbenlovgivningen, og 48 procent havde be-

81. Leavens og Lukowski (2019).

82. Damm og Gorinas (2020).

83. For en skellen mellem bande- og rockergrupperinger, se Leavens og Lukowski (2019).

gået en handling under kategorien „øvrige overtrædelser“, herunder trafikforseelser.

Der var med andre ord tale om en gruppe indsatte med betydelige erfaringer i kriminalitet. Alligevel viser undersøgelsen, at man som ung førstegangsafsoner havde en højere sandsynlighed for at blive dømt for en bestemt type af kriminalitet efter løsladelsen, hvis man allerede havde en dom for denne type kriminalitet.

Risikoen for at blive dømt for tyveri, indbrud eller hæleri inden for et år efter løsladelse var fx 12 procent højere for førstegangsafsonere, som tidligere var dømt for disse aktiviteter, end for førstegangsafsonere, som ikke havde denne type af kriminalitet på straffeattesten.

Tilsvarende var sandsynligheden for at blive dømt for narkokriminalitet inden for et år efter løsladelsen 11 procent højere for allerede narkodømte end for andre førstegangsafsonere. Førstegangsafsonere, som recidiverer, havde altså en tendens til at specialisere sig i de typer af kriminalitet, som de havde erfaringer med inden den første indsættelse.

Med hensyn til fængslets *ekstra* indlærings effekt, dvs. undersøgelsens centrale tema, var der en effekt af at sidde sammen med kriminelle med samme erfaringsbaggrund.

Med omkring 5 procent flere indsatte med en dom for narkokriminalitet i forhold til et gennemsnitligt fængsel steg risikoen for, at en ung narkodømt faldt tilbage i narkokriminalitet inden for et år efter løsladelse med knap 1,5 procent. Der var dog en stor variation mellem de forskellige typer af kriminalitet. Der var således ikke noget, der tydede på, at de indsatte førstegangsafsonere blev inspireret til specialisering i vold og seksuelle overgreb.

At der var denne forskel, kan forklares ved, at narkokriminalitet kræver et kriminelt netværk og færdigheder, der kan læres, mens det i langt mindre grad gælder for vold og seksuelle overgreb, som ofte begås spontant og i affekt.

Undersøgelsen viser samtidig, at der ikke var tendenser til, at indsatte skoles til nye typer af kriminalitet af deres medfanger. Havde den unge fx ikke selv en dom for røveri, blev han heller ikke efter

afsoning inspireret til denne personfarlige form for kriminalitet, selvom han afsonede med røveridømte.

Samlet set peger undersøgelsen på, at der set ud fra et kriminel læringsperspektiv var et empirisk belæg for fængselsreformen i 1999, der søgte at adskille erfarne kriminelle fra førstegangsafsøner, selvom effekten må antages at være moderat.

6.4 Effekter af straksindsættelse

I 1994 vedtog Folketinget en lovpakke, der blev kendt som voldspakken. Den indeholdt en række strafskærper – fx skærpet straf ved gentagen vold, ved vold mod personer, der er særligt udsatte for overgreb i arbejdet, og for vold eller trusler mod vidner. Der blev derimod ikke sat ind med hårdere sanktioner ved strafudmålingen ved den første dom for simpel vold. Rigsadvokaten indskærpede imidlertid, at sagsbehandlingstiden skulle sættes ned. Der måtte maksimalt gå 30 dage fra sigtelse til domsforhandlinger. Disse forhandlinger måtte maksimalt vare 7 dage, og der måtte ikke gå mere end 30 dage, fra voldsmanden modtog sit indsættelsesbrev, til han faktisk blev indsat.

Disse såkaldte straksindsættelser betyder i al enkelthed, at der går kortere tid fra, at unge voldsmand bliver sigtet for deres kriminalitet, til de sidder bag fængslets mure for at afsone straffen. Der er altså tale om „yngre“ unge end tidligere.

En analyse fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed af konsekvenserne viser, at unge voldsdømte, der afsoner efter straksindsættelser efter voldspakken, i højere grad har mentale problemer og brug for psykiatrisk behandling efter løsladelse, og de er oftere i besiddelse af euforiserende stoffer.⁸⁴

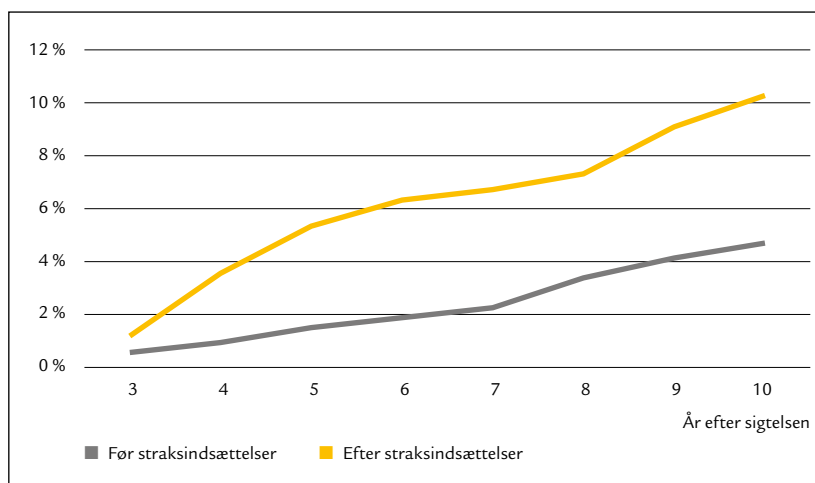
I analysen sammenlignede forskerne unge, der havde fået en dom for simpel vold før og efter reformen i 1994. Den eneste forskel var, om de unge var blevet eksponeret for straksindsættelse eller ej, dvs. hvor hurtigt de unge var blevet indsat.

84. Bacak, Andersen og Schittker (2019).

Resultatet vises i figur 6.1. Figuren viser, at kontakten med det mentale sundhedsvæsen er væsentligt højere i gruppen, der kom hurtigere i fængsel.

Blandt dem, der blev sigtet før reformen i 1994, og som dermed var lidt ældre end den anden gruppe ved indsættelsen, havde ca. 5 procent haft kontakt med det mentale sundhedsvæsen efter ti år. Blandt de lidt yngre – dem, der blev sigtet efter reformen – var tallet dobbelt så højt, nemlig 10 procent. På samme måde var andelen, der modtog psykiatrisk behandling, dobbelt så høj blandt de lidt yngre, men procentsatserne er dog lavere.

Figur 6.1 Procentdel, der oplever kontakt med det mentale sundhedsvæsen op til ti år efter voldssigtelsen, som fører til fængselsstraf

Note: Undersøgelsen omhandler 15-20-årige mænd og kvinder, der sigtes for simpel vold (straffelovens § 244), og som står over for at skulle afsone deres første fængselsstraf. Fokus ligger på denne aldersgruppe, da international forskning viser, at det især er i overgangen fra de sene teenageår til voksenlivet, at man er mest sårbar over for skelsættende oplevelser, som fængsling må siges at være.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed på baggrund af data fra Danmarks Statistik.

Undersøgelsen viser også, at risikoen for at blive fanget af politiet og sigtet for besiddelse af euforiserende stoffer var højere blandt gruppen, der afsønde efter 1994-reformen. Efter ti år var det sket

for over hver femte, nemlig 21 procent. For de lidt ældre var det samme tilfældet for omkring 13 procent.

Et andet studie supplerede resultaterne ved at undersøge konsekvenserne af straksindsættelse for recidiv og det gennemsnitlige antal af efterfølgende domme.⁸⁵ Dette studie viste en effekt i form af et øget recidiv og et højere antal gennemsnitlige domme i den berørte population. Før reformen havde næsten halvdelen af de unge efter 60 måneder et tilbagefald i kriminalitet. Efter reformen lå niveauet på 60 procent. Det gennemsnitlige antal kriminalsager efter 60 måneder lå på 1,5 mod to sager efter reformen.

International forskning har påvist, at et ophold i fængslet kan have negative konsekvenser for den indsattes helbred. Som noget nyt påviser de to studier, at det også betyder noget, *hvornår* fængselsopholdet realiseres. Forklaringen kan være, at unge er særligt følsomme over for negative påvirkninger.⁸⁶ Hvis der sker en negativ påvirkning – som afsoning af en fængselsstraf – i en tidligere alder, kan konsekvenserne simpelthen blive forværret.

6.5 Effekten af varetægtsfængsling

Inden for emnekredsen om fængslets betydning for livet efter afsoning har forskere fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed også analyseret betydningen af varetægtsfængsling.⁸⁷

En tiltalt kan blive varetægtsfængslet, hvis vedkommende sigtes for en forbrydelse, som kan ende med at give mere end 1 ½ års fængsel. Dommeren kan afgøre behovet, hvis han eller hun vurderer, at der er risiko for, at den sigtede vil forsøge at undgå retsforfølgelse ved at flygte ud af landet eller gå under jorden, begå en ny og lignende forbrydelse eller påvirke politiets efterforskning, fx ved at påvirke vidner, hvis den sigtede er på fri fod. En varetægtsfængsling kan maksimalt gives for fire uger ad gangen, hvorefter en dommer igen skal tage stilling til spørgsmålet.

85. Andersen (2020).

86. Andersen m.fl. (2021).

87. Wakefield og Andersen (2020). Studiet blev gennemført i samarbejde med Rutgers-Newark School of Criminal Justice.

Omkring hver tredje indsatte i Danmark er varetægtsarrestanter. Blandt disse var knap 60 procent i 2020 danske statsborgere, mens de resterende 40 procent var udlændinge. Denne fordeling med en betydelig relativ overvægt af udlændinge afspejler blandt andet, at risikoen for undvigelse må vurderes til at være høj blandt udlændinge.

Tidligere forskning har dokumenteret, at varetægtsfængslingen er forbundet med en særlig stærk belastning af de indsatte.⁸⁸ Ifølge denne forskning fratages arrestanten næsten hele sin tidligere identitet og sit sociale netværk. På denne måde bortfalder de strukturer, der tidligere har virket understøttende som en integreret del af hverdagens kendte rammer. Overvågningen i varetægten er i mange tilfælde skærpet, og samværet med andre indsatte begrænses ofte.

Den helt eller delvise isolation vil for mange medføre psykiske skadevirkninger, som den enkelte kan have svært ved at håndtere. Dertil kommer usikkerheden om fremtiden, der for de beskæftigede manifesterer sig i en usikkerhed, om de kan vende tilbage til det tidligere arbejde. Det er også i varetægtsperioden af en fængsling, at vi ser den største risiko for selvmord.⁸⁹

6.6 Varetægtsfængslingens betydning for beskæftigelsen efter løsladelse

I det nævnte studie fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed er fokus på konsekvensen af varetægtsfængslingen for beskæftigelsen efter løsladelse belyst for to grupper af varetægtsfængslede, der findes henholdsvis skyldige og ikke-skyldige.

Studiet tager højde for en række forskelle på mændene i de to grupper, herunder alder, uddannelse, antal børn, etnisk baggrund, typen af den kriminalitet, man mistænkes for, og hvor længe man har siddet varetægtsfængslet. På samme måde tages der højde for de indsattes jobsituation før og efter varetægtsfængslingen.

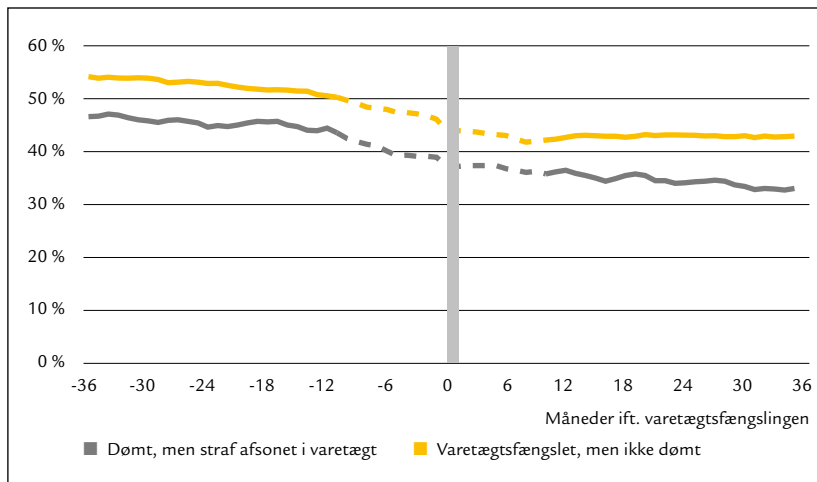
Figur 6.2 viser resultatet af analysen i form af de varetægtsfængslede jobtilknytning. I udgangspunktet er der forskel på jobsituatio-

88. Leavens (2003) her gengivet efter Leavens og Lukowski (2019).

89. Leveans og Lokowski (2019).

nen blandt mænd, der varetægtsfængsles henholdsvis med og uden efterfølgende dom. De domfældte har således en beskæftigelsesfrekvens, der ligger knap 10 procentpoint lavere før varetægtsfængslingen end de frikendte.

Figur 6.2 Jobtilknytning før og efter varetægtsfængsling

Note: Jobtilknytning måler her den gennemsnitlige månedlige procentdel, der havde lønindkomst før og efter varetægtsfængslingen. I perioden omkring varetægtsfængslingen (markeret med stiplede datapunkter) er der usikkerhed omkring timingen af lønindkomst (og dermed også procentdelen med lønindkomst) i forhold til timingen af varetægtsfængslingen, og denne periode indgår derfor ikke i analyserne. Figuren inkluderer forløb, der blev påbegyndt og afsluttet i perioden 1995-2010, og som involverede varetægt.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed på baggrund af data fra Danmarks Statistik.

Det bemærkelsesværdige i figuren er imidlertid, at begge grupper rammes relativt lige hårdt på beskæftigelsen i kraft af varetægtsfængslingen. Studiet viser, at afgørelsen af skyldsspørgsmålet er tæt på at være underordnet, når man ser på udviklingen i jobsituationen fra 12 måneder før varetægtsfængslingen til 12 måneder efter. Tilknytningen til arbejdsmarkedet falder således omkring 16 procent for begge grupper. En individuel omkostning ved varetægtsfængsling er altså ringere jobtilknytning efter løsladelse, uanset om man findes skyldig eller ej ved en domstol.

Resultatet viser med andre ord, at indespærring i sig selv kan føre til en ringere livssituation efter løsladelsen – også selvom indespærringen principielt set var en fejl, eftersom varetægten ikke førte til en dom.

6.7 Varetægtsfængslingens betydning for familielivet efter løsladelsen

Forskerne går videre med at analysere, om varetægten kan have tilsvarende negative effekter på familielivet. I studiet analyseres risikoen for, at den indsatte tre år efter løsladelsen fra varetægten ikke bor sammen med sin partner og sine børn. Analysen vedrører de samme to grupper af indsatte som i afsnit 6.6.

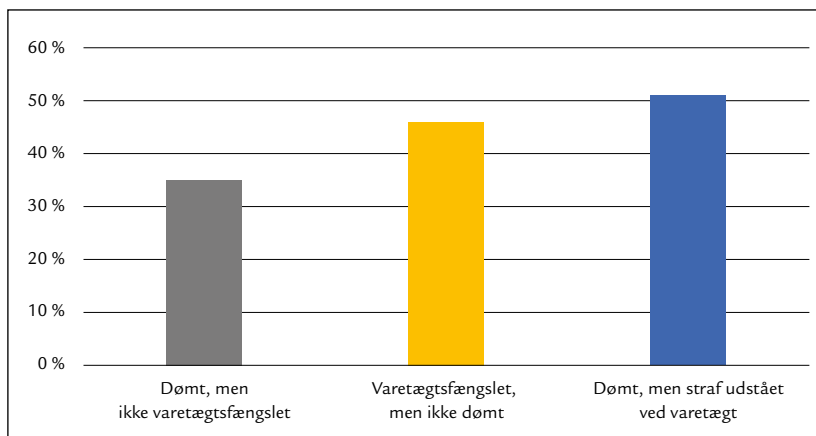
Af figur 6.3 fremgår det, at varetægtsfængslingen har tilsvarende negative effekter på familielivet. Til sammenligning er i figuren indsat risikoen for familiens nedbrud for personer, der har fået en dom, men uden indledende varetægtsfængsling.

Risikoen for familienedbrud efter tre år er høj for begge grupper af varetægtsfængslede. For dem, der ikke blev dømt, er risikoen 46 procent, mens det gælder for 51 procent af de dømte.

Hvis man sammenligner med mænd, som findes skyldige i kriminalitet, men ikke varetægtsfængsles, er det kun 36 procent, der ikke længere bor med deres familie tre år efter domstidspunktet. Korregerer man for forskelle i baggrundsfaktorer, er risikoen for de varetægtsfængslede helt op imod 20-30 procent højere.

Det er bemærkelsesværdigt, at skyldsspørgsmålet ikke lader til at være afgørende for risikoen for familieopløsning. Varetægtsfængsling lader til at påvirke alle de berørte i samme omfang, uanset om man får en dom eller ej. Oven i de individuelle omkostninger ved varetægtsfængsling på jobsituationen efter løsladelse kan man altså lægge udsigten til problemer i parforholdet.

Figur 6.3 Risiko for ikke længere at bo med familien tre år efter løsladelse fra varetægt eller tre år efter dom

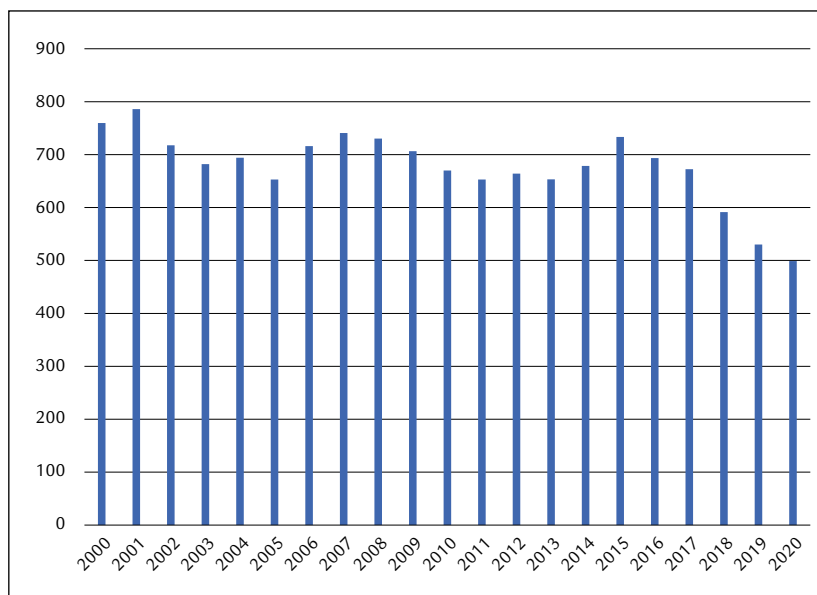
Note: Ikke længere at bo sammen med sin familie måles ud fra, om man fortsat bor sammen med den partner og de børn, man delte adresse med før varetægtsfængslingen. Det kan således ikke udelukkes, at personerne nu bor sammen med andre, fx fra et nyt parforhold. Tallene er i øvrigt kontrolleret for baggrundsfaktorer og for de generelle trends i data over dataperioden. Der er statistisk sikker forskel på søjlerne for dømte, men ikke varetægtsfængslede, og de to grupper af varetægtsfængslede. Men tallene for de to grupper af varetægtsfængslede adskiller sig ikke statistisk. I analyserne her fokuseres på en undergruppe af alle varetægtsfængslede. Næmlig varetægtsfængslede, som boede sammen med en partner og børn på tidspunktet for anholdelsen og varetægtsfængslingen. Men dette gør sig faktisk kun gældende for relativt få af de varetægtsfængslede. Blandt gruppen af varetægtsfængslede, som endte med at udstå straffen under varetægt, er det tilfældet for 8-9 procent. Blandt gruppen, som sad varetægtsfængslet uden at blive dømt for kriminaliteten, drejer det sig om 12-13 procent.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed på baggrund af data fra Danmarks Statistik.

6.8 Effekter af isolationsfængsling i strafcelle

Arbejdslivet for fængselsbetjente er belastende og ofte uforudsigeligt, og der er problemer med at fastholde og rekruttere personale til fængslerne, mens det kriminelle miljø er blevet hårdere. Figur 6.4 illustrerer, hvordan problemet især er taget til efter 2015. Politikerne har derfor som reaktion liberaliseret personalets adgang til at anvende disciplinære magtmidler, herunder bøde, i et generelt forsøg på at skabe mere fokus på sikkerhed og orden i fængslerne.

Figur 6.4 Antal medarbejdere ansat som opsynspersonale pr. 1.000 indsatte, 2000-2020

Note: Tallene viser antallet af fuld- og deltidsmedarbejdere ansat som opsynspersonale årligt pr. 1.000 indsatte i fængsler og arrester. Ved antallet af indsatte er der tale om en gennemsnitsbelægning af indsatte på en dag.

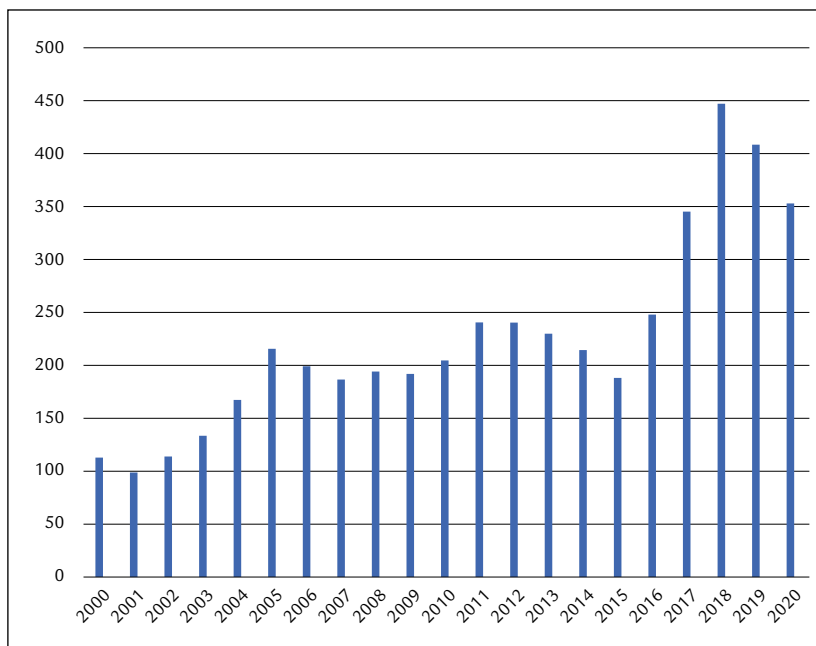
Kilde: Kriminalforsorgens årlige statistikrapporter (2004-2020).

Blandt sanktionsmulighederne er isolationsfængsling, en såkaldt strafcelle, der højst må vare fire uger. Generelt er reglerne blevet skærpet med indførelse af nultolerance over for besiddelse af narkotika i 2004 og over for besiddelse af mobiltelefoner i 2016. Den mest almindelige årsag til disciplinærstraffe er besiddelse af ulovlige genstande som mobiltelefoner og hash. Men man kan også blive indsat i strafcelle for trusler mod de ansatte. I 2016 blev reglerne om disciplinærstraffe for besiddelse af mobiltelefoner skærpet, så førstegangsbesiddelse automatisk giver mellem fem og 15 dages strafcelle. Ved gentagne tilfælde gives op til 28 dage.

Anvendelsen af straffceller er taget markant til efter 2016, hvilket fremgår af figur 6.5, der viser den årlige anvendelse af sanktionen pr. 1.000 indsatte. Mellem 2016 og 2018, hvor sanktionerne foreløbigt toppede, blev niveauet hævet fra 2.995 ubetingede isolations-

fængslinger til 4.753. Efter et vist fald var der 4.054 indsættelser i strafcelle i 2020.

Figur 6.5 Antal ubetingede straffcelleanbringelser pr. 1.000 indsatte i fængsler, 2000-2020

Note: Tallene viser antallet af ubetingede straffcelleanbringelser årligt pr. 1.000 indsatte i danske fængsler eksklusive arrester.

Kilde: Kriminalforsorgens årlige statistikrapporter (2004-2020) samt egne beregninger fra Danmarks Statistik.

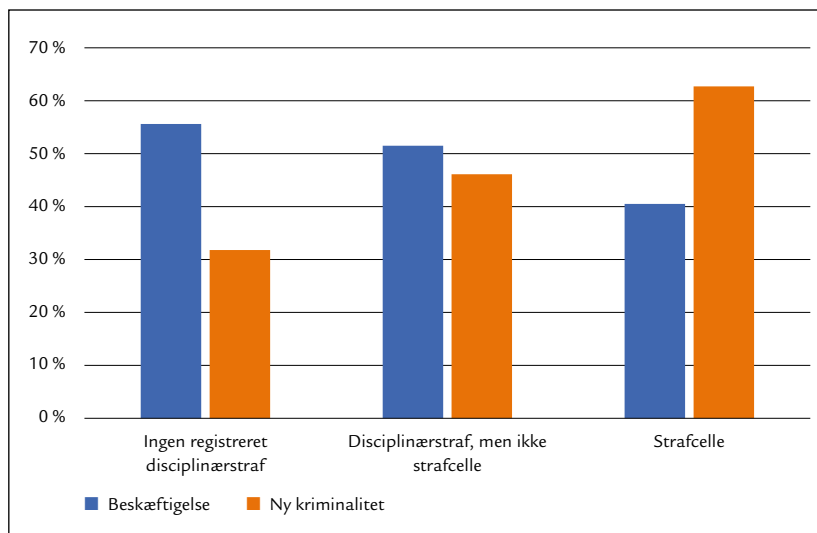
Nu er det veldokumenteret, at isolationsfængsel kan have en række negative virkninger på den indsatte, og forskere i ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed satte sig for at analysere effekten på de indsatte i strafcelle.⁹⁰ Der er tale om et ret betydeligt antal, der omfattes af denne disciplinære straf, og de individuelle og samfundsmæssige konsekvenser kan være store.

Undersøgelsen sammenligner tre grupper, som alle begyndte og afsluttede en fængselsstraf i perioden 2006-2013, tre år efter løslæ-

90. Wildeman og Andersen (2020 a og b).

delse. Den første gruppe havde ikke fået en disciplinærstraf. Den anden gruppe havde modtaget en anden form for disciplinærstraf, typisk en bøde, end strafcelle, og den tredje gruppe havde siddet i strafcelle. Figur 6.6 viser undersøgelsens resultater, idet der blev målt på beskæftigelse og recidiv tre år efter løsladelsen.

Figur 6.6 Procent med beskæftigelse og dom for ny kriminalitet de første tre år efter løsladelsen, indsatte i perioden 2006-2013

Note: Beskæftigelse måles som procentdelen, der på et tidspunkt i løbet af de tre år har lønindkomst fra arbejde. Kriminalitet måles som procentdelen, der dømmes for en ny straffelovsovertrædelse inden for tre år.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed på baggrund af data fra Danmarks Statistik og Direktoratet for Kriminalforsorgen.

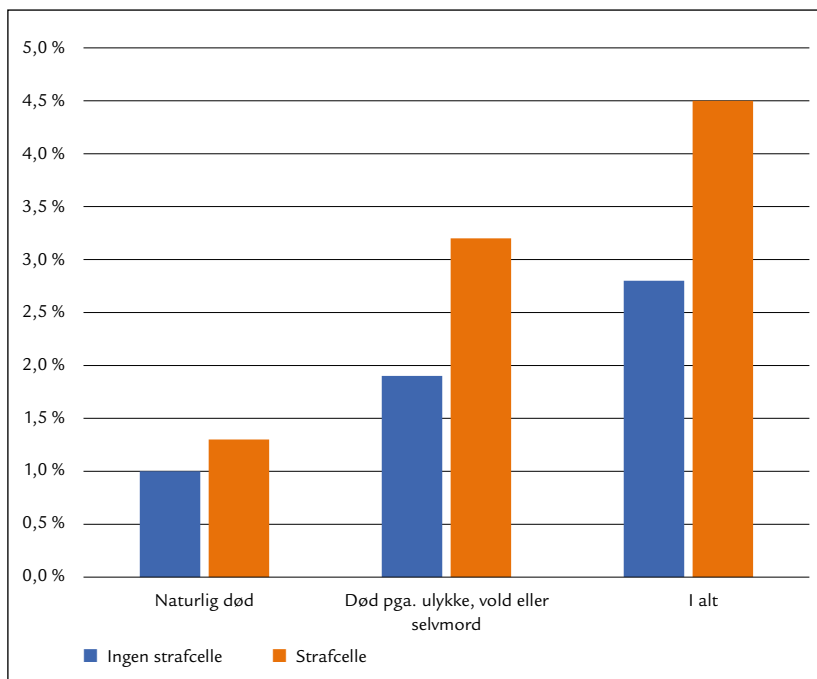
Forskerne peger på, at det giver mest mening at sammenligne de to grupper med disciplinærstraffe. Der viser sig ret store forskelle mellem de to grupper tre år efter løsladelse. Hvor 52 procent var i beskæftigelse, og lidt under halvdelen blev dømt for ny kriminalitet, blandt dem, der ganske vist fik en disciplinærstraf, men undgik strafcelle, var kun 41 procent i den sidste gruppe i arbejde, og 63 procent var dømt for ny kriminalitet.

Når forskerne korrigerede for en lang række baggrundsforskelle blev effekten fastholdt, selvom det var i mindre skala. Nu havde

dem med indsættelse i strafcelle en 4 procentpoint ringere sandsynlighed for at være i beskæftigelse og en 7 procentpoint højere kriminalitetsrate.

Forskerne undersøgte også forskelle i dødelighed mellem indsatte, der havde været indsat i strafcelle, og andre indsatte. Søjlerne længst til højre i figur 6.7 viser resultatet, som er en betragtelig overdødelighed blandt indsatte, der havde været i strafcelle. Begge grupper havde i øvrigt en overdødelighed i forhold til en tilfældig stikprøve fra hele befolkningen med samme alders- og kønssammensætning, men for dem i isolation lå overdødeligheden helt oppe på en faktor 10.

Figur 6.7 Dødelighed fem år efter løsladelsen, opdelt efter dødsårsag, og om man blev indsat i strafcelle under afsoningen, afsoningsforløb i perioden 2006-2011

Note: Dødsårsager følger ICD10-klassifikationen.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed på baggrund af data fra Danmarks Statistik og Direktoratet for Kriminalforsorgen.

En forklaring på den højere dødelighed blandt personer, der har været i strafcelle under afsoningen, kan være, at netop denne gruppe er mere risikovillig end andre. Hvis dette er tilfældet, må man forvente, at overdødeligheden kan henføres til en mere risiko-relateret adfærd, der fx kan resultere i trafikulykke eller vold. Figur 6.7 viser, at netop dette kan være tilfældet. En anden nærliggende forklaring kan være, at strafcellen har virket traumatiserende på den indsatte, der derved er mere udsat efter løsladelsen. Forskellen mellem grupperne i dødelighed af naturlige årsager i figur 6.7 kunne pege i denne retning.

6.9 Sammenfatning

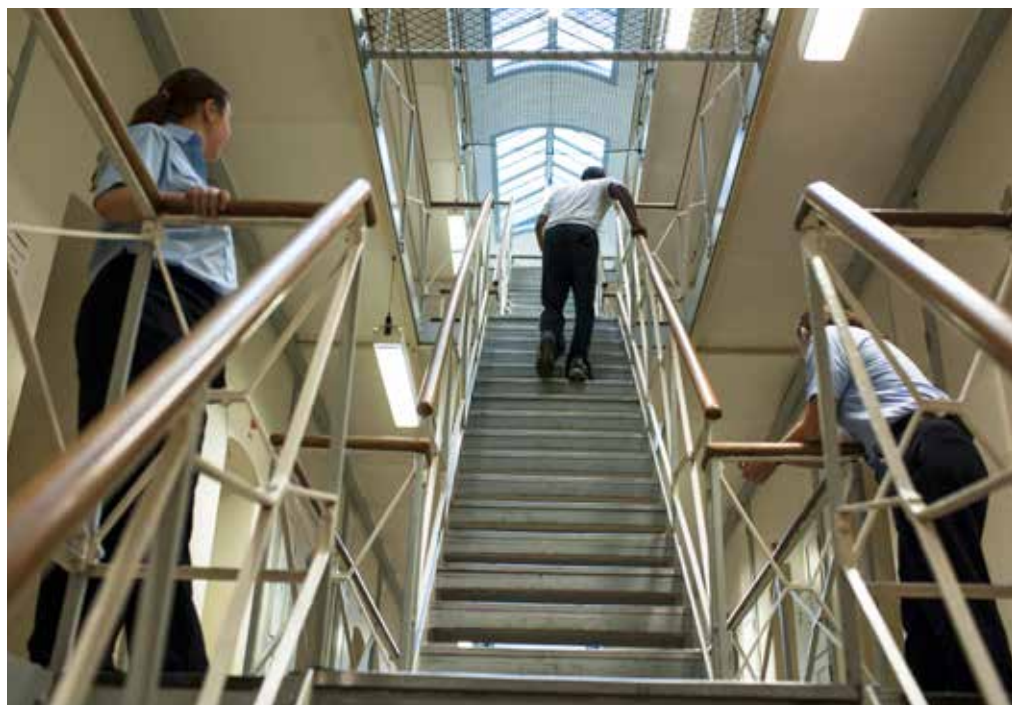
Kapitlet behandler på baggrund af analyser fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed en række utilsigtede og negative effekter af forskellige former for fængsling.

Indsættelse i et fængsel har som antaget i den bredere litteratur om emnet en – om end ret begrænset – skolende effekt i kriminel aktivitet på den indsatte. Det gælder dog kun nogle typer af kriminalitet med et økonomisk sigte, som kræver planlægning i udførelsen. På andre typer af kriminalitet, der ofte bliver begået under kontroltab, fx vold og seksuelle overgreb, sker der derimod ikke en øget indlæring eller specialisering i fængslet.

I 1994 vedtog Folketinget en lovpakke, der blev kendt som voldspakken. Samtidig indskærpede rigsadvokaten, at sagsbehandlingstiden for behandling af simpel vold skulle sættes ned. Disse såkaldte straksindsættelser betyder i al enkelthed, at der går kortere tid fra, at unge voldsmænd bliver sigtet og dømt for deres kriminalitet, til de fængsles for at afsone straffen. Der er altså tale om „yngre“ unge end tidligere i danske fængsler.

En analyse af konsekvenserne viser, at unge voldsdømte, der afsoner efter straksindsættelser efter voldspakken, i højere grad har mentale problemer og brug for psykiatrisk behandling, og de dømmes oftere for besiddelse af euforiserende stoffer.

Kapitlet vendte sig derefter mod konsekvenserne af varetægtsfængsling. Omkring hver tredje indsatte i Danmark er varetægtsar-

rester. Forskningsenheden har inden for denne kontekst analyseret konsekvensen af varetægtsfængslingen for beskæftigelsen efter løsladelse belyst for to grupper af varetægtsfængslede, der findes henholdsvis skyldige og ikke-skyldige.

Afgørelsen af skyldsspørgsmålet er tæt på at være underordnet, når man ser på udviklingen i jobsituationen fra før varetægtsfængslingen til efter løsladelsen. Tilknytningen til arbejdsmarkedet, 12 måneder efter varetægtsfængslingen afsluttes, falder således omkring 16 procent for begge grupper set i forhold til niveauet 12 måneder før varetægtsfængslingen. Tilsvarende er det bemærkelsesværdigt, at skyldsspørgsmålet ikke ser ud til at være afgørende for risikoen for familieopløsning. Varetægtsfængsling lader således til at påvirke alle de berørte i samme betydelige omfang, uanset om man får en dom eller ej.

Det sidste tema i kapitlet er konsekvenserne af indsættelse i strafcelle under afsoningen. Strafcellen anvendes som en disciplinerende sanktion over for fanger, der fx fremsætter trusler over for fængselspersonalet, eller som er i besiddelse af en mobiltelefon eller narkotika.

Analysen viser, at fanger, der har været indsat i denne form for isolation, tre år efter løsladelse har en svagere arbejdsmarkedstilknøytning og et højere recidiv end sammenlignelige fanger, der ikke har oplevet denne sanktionsform. Analysen peger også på en stærkt forhøjet overdødelighed.

Uønskede sideeffekter af forskellige former for fængsling er sammenfattende en realitet for de indsatte, og kapitlets analyse af effekten af indsættelse i strafcelle understreger de dilemmaer, der er i retspolitikken ved hårdere straffe.

På den ene side prioriteres hensynet til de hårdere straffes potentielle afskrækkende og disciplinerende virkning. På den anden side koster de hårdere straffe i form af en række skadelige følgevirkninger hos de indsatte, herunder i form af et øget recidiv.

7 Social arv i kriminalitet

7.1 Introduktion

Det er beskrevet i flere sammenhænge, hvordan kriminalitet blandt fædre øger sandsynligheden for, at deres sønner også bliver dømt for kriminalitet senere i livet. Men kan det passe, at det alene er fædre, der viderefører den negative sociale arv, og at det kun er sønnerne, som påvirkes?

7.2 Mødre er også bærere af negativ social arv i kriminalitet

Umiddelbart giver det god mening. Kvinder, og dermed døtre, begår langt mindre kriminalitet end mænd. Det betyder, at mødre sjældnere forlader deres børn for at gå i fængsel. De bringer selv sagt heller ikke negative konsekvenser med hjem efter indespærringen i form af forringede muligheder på arbejdsmarkedet eller i form af traumer fra fængslet. Et studie fra enheden kaster dog lys over, hvordan mødre og døtre alligevel kan medvirke til at videreføre de kriminelle tilbøjeligheder – eller rettere: de bagvedliggende risikofaktorer, der øger sandsynligheden for kriminel aktivitet.⁹¹ Dette sker ikke ved selv at være kriminelle, men gennem valget af partner.

Hvis folks partnervalg var helt tilfældige, ville der ikke være et mønster at spore i forhold til videreførelsen af den negative arv. Men det ved vi, ikke er tilfældet. Forskning har vist, at mennesker har en stærk tendens til at finde partnere, som minder om dem selv.⁹² Det være sig i forhold til faktorer som alder, uddannelse, social baggrund og moralsk værdisæt. Med andre ord vil kvinder, som er opvokset i en familie påvirket af kriminalitet, alt andet lige være mere tilbøjelige til at finde en partner, som kommer fra samme type miljø.

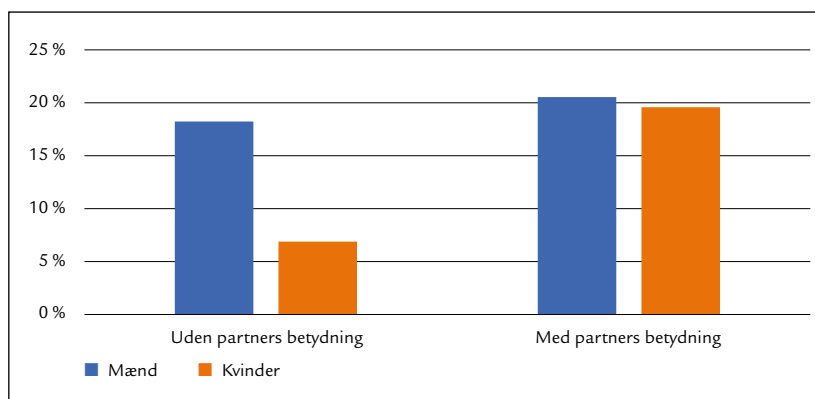
91. Andersen (2018).

92. Denne forskning er omfattende, men se fx Bonke (2016).

For at teste denne hypotese undersøger analysen risikoen for, at et barn oplever forældreindespærring, når forælderen selv kommer fra et hjem med en fængslet forælder.

Som det fremgår af de venstre søjler i figur 7.1, har mænd, som har oplevet forældrefængsling, en høj risiko for at videreføre denne oplevelse til deres børn. Højre side af figuren viser samtidig, at risikoen for, at kvinder gør det samme, er markant mindre. Helt konkret er sandsynligheden for, at mænd viderefører oplevelsen af forældreindespærring til deres børn på et tidspunkt fra fødslen indtil det 15. år, lige under 20 procent. For kvinder er den nede på 7 procent.

Figur 7.1 Procent mænd og kvinder, der selv oplevede forældrefængsling som børn, der viderefører denne oplevelse til deres egne børn enten direkte eller gennem valg af partner

Note: Tallene angiver for mænd og kvinder, der selv oplevede en forælder blive fængslet, procentdelen af deres børn, der oplever forældrefængsling mellem fødselstidspunktet, og til de fylder 15 år. Der ses udelukkende på biologiske forældre. „Fængsling“ inkluderer al indespærring inklusive anholdelse.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Hvis man udfører samme undersøgelse, men samtidig tager højde for kriminalitet begået af forælderen partner, bliver billedet imidlertid et helt andet. Som det ses i de højre søjler i figur 7.1, forsvinder den store forskel mellem mænd og kvinder efter denne korrektion. Nu er risikoen for, at deres børn oplever forældrefængsling eller fængsling af morens partner, ca. 20 procent for begge køn.

Samlet set viser resultaterne, at kvinder og mænd, der har oplevet en forælders fængsling som barn, kan videreføre denne oplevelse til deres børn på to måder: Mændene fængsles selv, mens kvinderne finder en partner, der matcher hende i forhold til kriminel familiebaggrund, og som sidenhen fængsles. Både fædre og mødre kan dermed være ansvarlige for videreførelsen af den sociale arv i kriminalitet og på et nogenlunde identisk niveau.

7.3 Konsekvenser af længden og hyppigheden af fængselsophold

Nu hvor det er etableret, at forældreindespærring øger risikoen for, at børn selv ender i fængsel, er det oplagt at overveje, om alle former for indespærring har samme betydning for barnet.

Jo mere kriminel en far er, desto større negativ social arv, skulle man mene, videreføres til barnet.

Men er det nu også tilfældet?

I bekræftende fald: Hvor stor betydning har graden af kriminalitet så? Og kan indespærring have andre konsekvenser for barnet end kun i forhold til kriminalitet?

For at besvare disse spørgsmål undersøgte ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed i et studie sammenhængen mellem omfanget af en fars indespærringer og hans børns risiko for senere at blive indespærret, samt hvordan de klarer sig i skolen.⁹³

Ved at tage årgangen af børn født i 1991 og følge dem, til de bliver 20 år i 2011, registrerede analysen, hvor mange gange og hvor længe den biologiske far indespærres, fra børnene bliver født, og indtil de fylder 15 år. Dette sammenholdes med, om børnene selv oplever indespærring, og om de består folkeskolens afgangsprøver.

Børn, som ikke består prøverne, er i alvorlig risiko for at glide helt ud af uddannelsessystemet og har derfor en høj sandsynlighed for ikke opnå den kriminalitetsbeskyttende effekt, der følger af ud-

93. Andersen (2016).

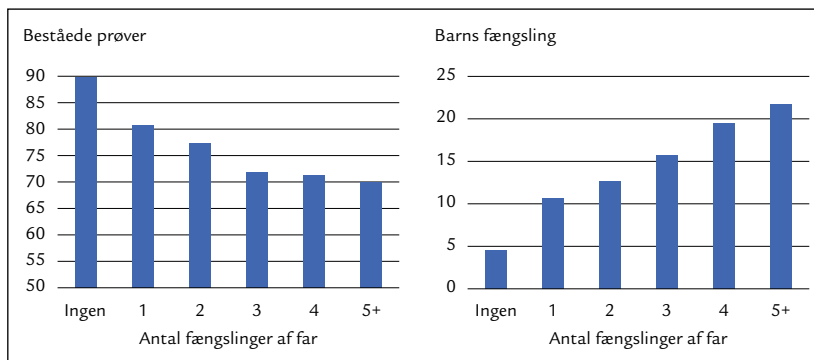
dannelse.⁹⁴ Det samme har børn og unge, som tidligt kommer ind på en kriminel løbebane.

Resultaterne vises i figur 7.2. Her fremgår det tydeligt, at jo oftere faren fængsles i løbet af barnets opvækst, desto større er risikoen for, at barnet ender i fængsel, inden det fylder 20 år.

Ikke overraskende ligger den største forskel i risikoen mellem børn, der slet ikke oplever fars fængsling, og børn, hvis far blot fængsles én gang. Risikoen for de førstnævnte er på knap 5 procent for selv at ende i fængsel, inden de fylder 20 år, mens risikoen for de andre er på 11 procent. Risikoen for, at man selv bliver indespærret, er altså dobbelt så høj, hvis ens far havde været indespærret.

Det fremgår endvidere af figuren, at risikoen stiger, jo oftere faren fængsles i barndommen. Hos børn, som oplever fars fængsling mere end fem gange, er risikoen for, at de selv fængsles, på over 20 procent.

Figur 7.2 Procent børn, der fængsles inden de fylder 20 år, og procent af folkeskolens afgangsprøver, børnene består, opdelt efter antallet af fars fængslinger

Note: Samtlige børn er født i 1991. Fars fængsling er målt mellem barnets fødselstidspunkt og barnets 15-års fødselsdag. „Fængsling“ inkluderer al indespærring inklusive anholdelse.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

94. ROCKWOOL Fondens Forskningsenheds omfattende forskning i udsatte unge er samlet i Andersen m.fl. (2017 og 2019).

Det samme billede tegner sig, når der ses på sammenhængen mellem fars fængsling og sandsynligheden for, at barnet består folkeskolens afgangsprøver.

Igen findes den mest markante forskel blandt de børn, hvis fædre ikke fængsles, og de, som oplever fars fængsling én gang. For den første gruppe er sandsynligheden for at bestå ca. 90 procent, mens den for de andre er nede på 80 procent. Sandsynligheden for at bestå afgangsprøven falder med antallet af gange, faren fængsles. Blandt de børn, hvis fædre fængsles mere end fem gange, er det kun 70 procent, som består.

Det samme gælder, når man ser på varigheden af fædres fængsling. Jo længere far sidder indespærret, desto dårligere klarer børnene sig i forhold til risikoen for selv at blive fængslet og ikke opnå en uddannelse.

Den gruppe af børn, som klarer sig dårligst, er de børn, hvis fædre fængsles mere end to gange og i sammenlagt mere end tre måneder. Blandt disse børn oplever 23 procent selv at blive fængslet, inden de fylder 20 år, og 33 procent dumper eller møder ikke op til folkeskolens afgangsprøve.

Det er dog vigtigt at understrege, at resultaterne ikke viser, om det udelukkende er fængslingerne, der påvirker børnene i en negativ retning, eller om der også kan være tale om andre bagvedliggende faktorer, der påvirker både dem og sandsynligheden for farens fængsling.

Alligevel viser resultaterne, at der er en klar sammenhæng mellem fædres kriminalitet og negative konsekvenser for børnene, og at der blandt disse børn er en særlig udsat gruppe, nemlig dem, hvor fædrenes fængselsophold er hyppige og længerevarende.

Heldigvis er denne gruppe dog ikke stor. Ca. 10 procent af alle børn født i 1991 oplevede, at deres far blev fængslet, før de fyldte 15 år. Kun halvdelen af denne gruppe oplevede, at deres fædre blev fængslet mere end den ene gang. Og kun ca. 10 procent af børn med fængslede fædre oplevede, at deres far blev fængslet fem gange eller

mere. Generelt får mænd med en lang kriminel løbebane sjældnere børn, og dem, der får børn, får færre.⁹⁵

I forhold til fængselsopholdets varighed er der også stor forskel i gruppen af børn. Lidt over 50 procent af børn med en fængslet far skulle kun undvære ham, mens han blev arresteret og måske tilbragte natten i arresten. Mere end 10 procent af dem oplevede, at deres far var indespærret i mere end et år.⁹⁶

7.4 Fars afsoningsform har indflydelse på børns sandsynlighed for at gennemføre grundskolen

Der er altså negative følger for børn, når fædre afsoner i fængslerne. Kan andre former for afsoning have mere begrænsende negative følger? Det var spørgsmålet i en undersøgelse fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, hvor forskerne analyserede, om afsoning i samfundstjeneste eller gennem alkoholistbehandling havde mindre skadelige konsekvenser for børnenes skolegang.⁹⁷ Undersøgelsen fokuserede på børn, hvis fædre dømmes for alvorlige trafikforseelser.

Analysen var relevant i tilknytning til, at lovgiver pr. 1. juli 2000 udvidede brugen af samfundstjeneste og alkoholistbehandling som afsoningsform ved alvorlige trafikforseelser. Før reformen gav disse alvorlige trafikforseelser – eksempelvis spirituskørsel med en meget høj promille over 2 0/00 eller kørsel efter frakendelse af kørekort – i udgangspunktet en ubetinget fængselsstraf af 30-60 dages varighed. Efter reformen blev straffen i langt højere grad betingede domme med vilkår om enten samfundstjeneste eller alkoholistbehandling.

95. Fallesen (2021b).

96. Et andet forhold knyttet til fars fængsling og løsladelse er, at sandsynligheden for, at barnet får indløst en recept på ADHD-medicin, mere end fordobles efter farens løsladelse set i forhold til tiden under indsættelse (Andersen m.fl. (2021)).

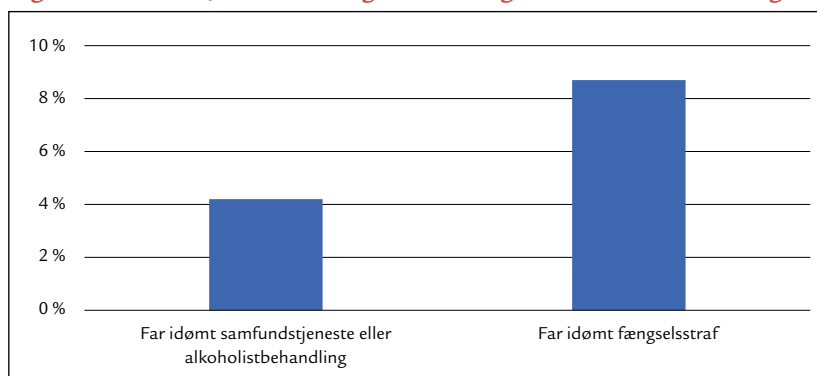
97. Anker m.fl. (2021). Alkoholistbehandling – eller betinget dom med vilkår om struktureret, kontrolleret alkoholistbehandling – blev indført som straffetype den 15. juli 1990. Når en spritbilist modtager en behandlingsdom, betyder det, at han skal indgå i et behandlingstilbud, som er godkendt af Kriminalforsorgen, af mindst et års varighed. Spiritbilisten skal samtidig betale en bøde af en vis størrelse.

Reformen ændrede på én gang risikoen for at opleve fars fængsling. Denne ændrede risikoprofil var uafhængig af fars eller børns karakteristika, og i undersøgelsen er tidspunktet for fars dom brugt som den afgørende variabel til at undersøge, hvad reformen betød for børns sandsynlighed for at gennemføre grundskolen.

Figur 7.3 viser, at når en far får en ubetinget fængselsstraf fremfor samfundstjeneste eller behandling mod alkoholisme, øges hans børns risiko for ikke at have gennemført folkeskolen som 20-årige med 4,5 procentpoint. Det svarer til en fordobling i risikoen i sammenligning med børn, hvis far idømmes samfundstjeneste eller behandling for alkoholisme.

Figur 7.3 Procent, der ikke har gennemført grundskolen som 20-årige

Note: Søjlerne omhandler børn af fædre, der idømmes enten ubetinget fængselsstraf eller betinget fængselsstraf med vilkår om samfundstjeneste eller alkoholistbehandling for alvorlige trafikforseelser i perioden juli 1999 til juni 2001.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Med til undersøgelsen hører, at de negative effekter af fars fængselsstraf på sandsynligheden for at have gennemført grundskolen primært er drevet af drengene. Drengene er således dem, der rammes negativt af den kriminelle arv. Det er dog også værd at bemærke, at for de børn, der går til 9. klasses eksamen og får karakterer, er der ingen forskel på karaktergennemsnittet. Det tyder på, at det er børn med den svageste tilknytning til skolen, der påvirkes negativt af farens fængselsstraf.

Reformen havde mærkbare positive effekter for den dømtes børn, og andre undersøgelser af effekten af alternative afsoningsformer, fx af fodlænkeafsoning,⁹⁸ viser, at der også er betydelige fordele for den dømte selv.

Om det er en vej at følge videre frem i retspolitikken ved andre former for lovovertrædelser, er bl.a. afhængigt af, om politikerne vurderer, at den ændrede sanktionsform har samme præventive effekter over for kommende lovovertrædere. Et andet hensyn er hensynet til befolkningens almindelige retsopfattelse.

7.5 Sammenfatning

Negativ social arv i form af videreførelsen af kriminalitet fra forældre til børn er stærkt problematisk i et samfund, der er optaget af at styrke den sociale mobilitet. Dette kapitel har gennemgået forskningen i, hvordan kriminelle forældre viderefører denne negative sociale arv til deres børn – enten i form af at børnene selv bliver kriminelle, eller ved at de klarer sig dårligere i forhold til uddannelse.

Et første resultat er, at selvom mænd er mere kriminelle end kvinder, og selvom mænds fængselsophold hænger tæt sammen med deres børns – særligt deres sønners – senere risiko for fængsling, viser det sig, at mødre også viderefører den negative sociale arv til deres børn ved at vælge en kriminel partner.

Det andet studie i kapitlet viser, at selvom den mest markante forskel i sandsynligheden for barnets senere fængsling og dårligere uddannelsesresultater stadig er størst mellem børn med og uden forældre, der har været i fængsel, betyder hyppigheden og varigheden af fængselsopholdet også meget.

Jo hyppigere far har været fængslet, desto større er sandsynligheden for, at barnet selv bliver fængslet, inden det fylder 20 år, og desto lavere er sandsynligheden for, at det består alle folkeskolens afgangsprøver. Det samme mønster viser sig, når der ses på varigheden af fængselsopholdet: jo længere ophold, desto større negative

98. Andersen (2016).

effekter på barnet. Det er dog meget små andele af en årgang, som har en far, der oplever hyppige og lange fængselsophold.

Det sidste studie, der behandles i kapitlet, omhandler betydningen for børnene af, at faren idømmes samfundstjeneste eller alkoholistbehandling fremfor ubetinget fængselsstraf. Her viser det sig, at den negative sociale arv i form af forringede chancer for at gennemføre folkeskolen svækkes, når faren dømmes til at udføre samfundstjeneste eller gennemføre alkoholistbehandling i stedet for at komme i fængsel.

8 Skilsmisse og øget risiko for kriminalitet hos børnene

8.1 Introduktion

Når ulighed i muligheder og risici skal forklares, er meget af interessen i disse år rettet mod familien, og hvad der sker, henholdsvis ikke sker, i kernefamilien. Denne synsvinkel gælder også forskning i risikofaktorer ved eksponering for kriminalitet, hvilket vi var inde på i forrige kapitel.

Mange børn og unge oplever, at deres forældre flytter fra hinanden, og andelen af børn, som oplever det, har været voksende gennem længere tid frem til omkring 2010, hvorefter andelen stabiliserede sig. Det er nærliggende at undersøge, hvilke konsekvenser skilsmissen har for børnenes senere deltagelse i kriminalitet, idet der kan være tale om betydelige individuelle og samfundsmæssige omkostninger.

ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed har gennemført en sådan analyse, der gengives i dette kapitel.⁹⁹ Med undersøgelsens design er der tale om såkaldte kausale effekter. I denne sammenhæng menes en direkte påvirkning fra skilsmisse til det negative udfald for børnene, hvor betydningen af andre forhold er blevet holdt isoleret.

8.2 Skilsmisse øger sandsynligheden for, at drenge begår kriminalitet

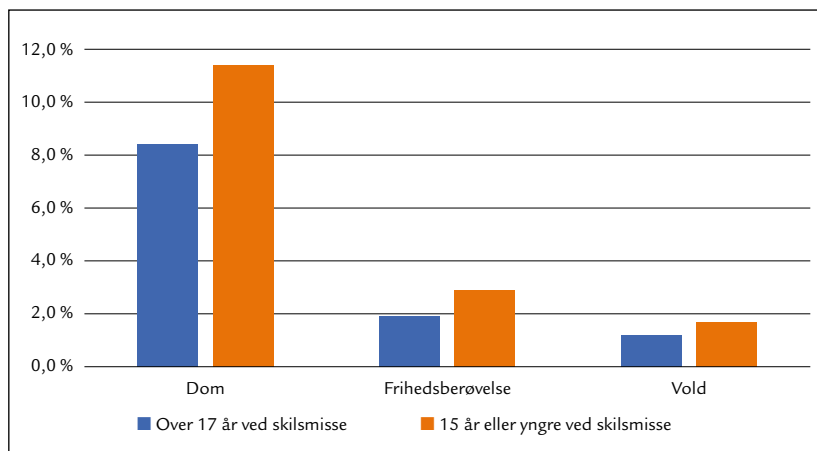
Analysen undersøgte, om der var en effekt i form af en øget risiko for ungdomskriminalitet, og forskerne kunne notere negative effekter af skilsmisse. Hvis forældrene flytter fra hinanden, øges således sandsynligheden for, at drenge dømmes for kriminalitet, begået mens de er 15-16 år. I analysen sammenlignes søskende, som har forskellig alder, når forældrene går fra hinanden.

99. Heinesen (2019).

Figur 8.1 viser, at sandsynligheden for at blive dømt for kriminalitet øges med ca. 3 procentpoint for drenge, der er under 15 år, når forældrene går fra hinanden, sammenlignet med deres ældre søskende, der er over 17 år ved skilsmissen.

Figuren viser også, at sandsynligheden for, at drenge idømmes betinget eller ubetinget frihedsberøvelse, øges med ca. 1 procentpoint. Desuden øges sandsynligheden for, at de dømmes for vold, med ca. 0,5 procentpoint. Forskerne kunne ikke identificere en effekt for piger, der, som vi tidligere har været inde på, generelt begår meget lidt kriminalitet.¹⁰⁰

Figur 8.1 Procent drenge, der dømmes for kriminalitet begået som 15-16-årige – søskende i skilsmissefamilier

Note: Skilsmisse betyder her, at forældrene er flyttet fra hinanden, uanset om de var gift før bruddet. Forskellen mellem søjlerne er beregnet ved at sammenligne søskende i familier, hvor det ældste barn var over 17 år, da forældrene flyttede fra hinanden, og det yngste barn var 15 år eller yngre, og ved at tage højde for betydningen af børnenes fødselsrækkefølge og fødselsårgang. De første to søjler viser andelen, som fik en dom for en lovovertrædelse bortset fra overtrædelse af færdselsloven. De to midterste søjler viser andelen, som blev idømt betinget eller ubetinget frihedsberøvelse. De to sidste søjler viser andelen, der blev dømt for vold.

Kilde: Heinesen (2019).

100. Jensen, Tamm og Tranæs (2015).

Effekterne for drenge betyder, at sandsynligheden for, at de dømmes for en eller anden form for kriminalitet, øges fra ca. 8,4 til 11,4 procent som følge af skilsmisse. For frihedsberøvelse er der tale om en stigning fra ca. 1,9 til 2,9 procent og for voldsdomme en stigning fra ca. 1,2 til 1,7 procent. Set i lyset af disse relativt lave rater må betydningen af forældrenes skilsmisse siges at være betragtelig.

8.3 Hvorfor sammenligne søskende?

Analysen bygger på en sammenligning af søskende inden for hver familie, og de beregnede konsekvenser af skilsmisse er faktisk i realiteten relativt begrænsede i forhold til, hvad mange andre undersøgelser har fundet.

Hvis man i stedet sammenligner alle børn, hvis forældre er flyttet fra hinanden, inden barnet blev 20 år, med børn, hvis forældre er blevet sammen gennem hele barndommen og ungdommen og måske aldrig bliver skilt, er der meget større forskelle på, hvordan det senere går børnene.

For eksempel er risikoen for som 25-årig ikke at have gennemført en ungdomsuddannelse ca. dobbelt så stor for den første gruppe (28,7 i forhold til 13,9 procent), og risikoen for som 24- og 25-årig hverken at være i beskæftigelse eller under uddannelse to år i træk er også ca. dobbelt så stor (10,6 i forhold til 5,1 procent). En betydelig del af disse store forskelle i forhold af en kriminalitetsbeskyttende karakter kan imidlertid forklares med, at familier, hvor forældrene går fra hinanden, i gennemsnit er anderledes end familier, hvor de bliver sammen eller bliver skilt meget sent.

Forældrene i skilsmissefamilier er i gennemsnit karakteriseret ved kortere uddannelse, ringere arbejdsmarkedstilknytning, herunder større risiko for at være på førtidspension, større risiko for hospitalsindlæggelse med psykiatriske diagnoser og højere kriminalitetsrater. Derudover kan der være forskelle mellem de to grupper af familier med hensyn til en række faktorer, som vi ikke har data for, fx forældrenes indbyrdes forhold, deres konfliktniveau og misbrugsproblemer.

Mange af disse faktorer øger sandsynligheden for, at forældrene går fra hinanden, og samtidig har de en direkte effekt på børnene, som ikke har noget med selve skilsmissen at gøre. For eksempel kan disse faktorer i sig selv påvirke barnets uddannelse og kriminalitetsrisiko negativt. De meget store forskelle i bl.a. uddannelsesresultater mellem børn i skilsmissefamilier og børn i andre familier er altså ikke kun udtryk for *årsagsmæssige* effekter af selve skilsmissen.

Hvis man i stedet for at sammenligne børn på tværs af familier sammenligner helsøskende i den samme familie, tager man højde for alle de forhold i familien, som er konstante over tid og derfor påvirker børnene i familien på samme måde. Derved kommer man væsentlig tættere på at kunne beregne egentlige effekter af, at forældrene går fra hinanden, dvs. kausale effekter af hændelsen skilsmisse.

8.4 Sammenfatning

En skilsmisse kan være en nødvendig løsning på et problematisk samliv og tilbyde nye muligheder for parterne. For børnene kan det dog betyde en ekstra eksponering for kriminalitet. Af denne kausale analyse fra forskningsenheden fremgår det således, at der er en ekstra risiko for, at drenge i familien, der er under 15 år ved skilsmissen, kommer til at begå kriminalitet. Den ekstra risiko er noget lavere, end hvad man kunne foranlediges til at tro på baggrund af anden forskning, men selv når man alene sammenligner søskende, er den ekstra risiko trods alt målbar.

9 Udsatte unge, marginalisering og kriminalitet

9.1 Introduktion

ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed havde i en periode fra 2015 til 2020 udsatte unge som et prioriteret forskningsområde.¹⁰¹ I temæet indgik ud over generelle analyser af udsathedens morfologi og konsekvenser analyser af levevilkår og fremtidsudsigter for børn og unge, der havde været anbragt uden for hjemmet.

Udsatte unge defineres som unge mellem 18 og 29 år, der hverken er i job eller uddannelse to år i træk. I 2016 var der 50.000 udsatte unge i det nævnte aldersinterval.¹⁰²

9.2 Udsatte og anbragte børn får oftere domme

I en analyse undersøgte ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, hvordan et barns anbringelse uden for hjemmet og børns og unges sociale udsathed i forskellige faser af opvæksten påvirker sandsynligheden for at ende i kriminalitet.¹⁰³

Forskningsenheden har tidligere publiceret data, der viser, at udsatte unge mænd har en overrepræsentation i kriminalitet med fire til fem gange så mange domme som for den gennemsnitlige unge mand.¹⁰⁴ På et ganske vist lavere niveau er tendensen den samme for udsatte unge kvinder: De er blevet dømt for en kriminel gerning fem til seks gange oftere end den gennemsnitlige unge kvinde.

Dette er det overordnede billede. I den nye undersøgelse gik forskerne endnu et skridt videre og fulgte, hvordan tidlige sociale problemer i hjemmet og anbringelse uden for hjemmet påvirkede krimi-

101. Andersen m.fl. (2017) og Andersen m.fl. (2019) sammenfatter enhedens forskning i temæet.

102. Andersen m.fl. (2019).

103. Fallesen (2021b).

104. Andersen m.fl. (2017).

nalitetsrisikoen. I undersøgelsen fulgte forskerne fødselsårgangene fra 1982 til 1995 til de tidlige voksenår.

Blandt de drenge, som modtog forebyggende foranstaltninger i hjemmet eller var anbragt, da de var under tre år gamle, modtog 24 procent en strafferetlig dom, før de fyldte 18 år. For den gruppe af drenge, som ikke modtog støtte eller var anbragt, før de fyldte tre år, var andelen 9 procent.

På samme måde oplevede 7 procent af de drenge, hvis familie havde kontakt til de sociale myndigheder, før de fyldte tre år, at være i fængsel, inden de fyldte 21 år. Det samme var kun tilfældet for 2 procent af de drenge, som ikke havde været i kontakt med de sociale myndigheder, før de fyldte tre år.

Piger med tidlig kontakt havde også højere sandsynlighed for at blive dømt end deres jævnaldrende, selvom niveauet var markant lavere end for drengene.

Forskellene i eksponeringen for et møde med retsvæsenet mellem børn og unge med og uden kontakt til de sociale myndigheder steg med alderen. Hele 30 procent af de drenge, som var i kontakt med de sociale myndigheder i alderen 12-14 år, modtog en dom, inden de fyldte 18 år. Mere end 10 procent oplevede også at være indespærret, inden de fyldte 21 år.

For deres jævnaldrende uden kontakt med de sociale myndigheder var der tale om henholdsvis 8 procent dømte og 2 procent indsatte.

Det er naturligvis ikke selve kontakten med de sociale myndigheder, der i sig selv giver et større potentiale for senere kriminel adfærd. Uden de understøttende indsatser fra de sociale myndigheder havde potentialet sandsynligvis været endnu større. Men den viden, analysen præsenterer, kan bruges ved forståelsen af tidlige markører for senere kriminalitet, og dermed kan analysen anvendes i det kriminalpræventive arbejde.

9.3 Efterværn ved anbringelse: en mulighed for at forebygge kriminalitet?

I erkendelse af anbragte børn og unges udsatte sociale position tilbyder samfundet såkaldt efterværn for anbragte unge. Det er en nærliggende tanke, at det kan have en kompenserende effekt på det generelt dårligere udgangspunkt for tidligere anbragte børn og unge, hvis det offentlige påtager sig en forpligtelse også efter, at de unge fylder 18 år.

Fra 2001 blev der i overensstemmelse med tankegangen i loven om social service indført forbedrede muligheder i form af efterværn. Dette kunne herefter ske, frem til den unge fylder 23 år, hvor anbragte unge tidligere kunne være i anbringelsessystemet, frem til de fyldte 20 år – uden at det dog blev kaldt for efterværn, før loven blev vedtaget.

Efterværn kan fx være et botilbud blandt andre unge under kommunens tilsyn eller fortsat tilknytning til en plejefamilie, hvis den unge havde været anbragt i en sådan anbringelsesform.

I en udgivelse fra 2016 søgte ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed at analysere effekten af denne ordning frem til udgivelsestidspunktet. Analysen viste overraskende negative effekter på de unges kriminelle aktiviteter. Unge, der havde modtaget efterværn, begik således væsentligt mere kriminalitet fra starten af 20'erne, til de var midt i 20'erne: godt 5 procentpoint mere kriminalitet end anbragte unge, der ikke havde været omfattet af efterværnsparagraffen.

Det er dog kendt fra kvalitative studier, at tidligere anbragte unge ofte er trætte af at være en del af systemet.¹⁰⁵ En fastholdelse i dette, fx i form af efterværn, kan skabe øgede frustrationer og manglende tro på egne evner til at klare sig på egen hånd.

Når tidligere anbragte, som omfattes af efterværn, er mere kriminelle i det nævnte aldersspænd, kan det være et symptom på disse frustrationer og på den betydning, systemfastholdelse kan have for denne gruppe unges selvværd. Efterværn kan også medføre bolig-

105. Andersen m.fl. (2017)

placering blandt andre unge med en høj grad af risikoadfærd. Det kan fx være kammerater med et narkomisbrug.¹⁰⁶

En supplerende tolkning er, at man med indførelsen af efterværn kastede de unge ind i voksensystemet for hurtigt. Før denne paragraf blev vedtaget, blev de unge beholdt i anbringelsessystemet, til de blev 20 år. Efter vedtagelsen kastes de over i et voksensystem allerede som 18-årige.

Med den viden, vi har om problematikker med senmodning blandt de tidligere anbragte børn,¹⁰⁷ er det langt fra sikkert, at de har gavn af et sådant skift fra et ungdoms- til et voksensystem to år tidligere.

106. Se fx Bech (2014).

107. Andersen m.fl. (2017 og 2019).

9.4 Sammenfatning

I en undersøgelse fulgte forskerne fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, hvordan tidlige sociale problemer i hjemmet og anbringelse uden for hjemmet påvirkede kriminalitetsrisikoen. Analysen dokumenterede, at tidlig kontakt til de sociale myndigheder eller tidlig anbringelse uden for hjemmet var en risikomarkør for, at barnet senere som ung begik kriminalitet. Denne risiko blev yderligere øget ved tilsvarende begivenheder senere i barndommen. Hele 30 procent af de drenge, som var i kontakt med de sociale myndigheder i alderen 12-14 år, modtog således en dom, inden de fyldte 18 år. Mere end 10 procent oplevede også at være indespærret, inden de fyldte 21 år.

Kapitlet undersøgte derefter værdien af det såkaldte efterværn som kriminalitetsforebyggende værktøj. Det viste sig, at efterværnet havde en kontraintuitiv effekt i form af en tværtimod øget risiko for at begå kriminalitet.

10 Boligsituationens betydning for recidiv efter løsladelse

*Af Lars Højsgaard Andersen,
Said Hassan og Bent Jensen*

10.1 Introduktion

En sikker udslusning af en indsat til samfundet efter fængsling afhænger af mange forhold, herunder om den løsladte kommer i arbejde, begynder på en uddannelse, har en længere kriminel forhistorie, er i ægteskab eller lider af en psykisk sygdom – for blot at nævne nogle faktorer.

Boligsituationen hører til blandt de vigtigste levevilkår, som kan have betydning ved udslusningen. En umulig adgang til en bolig kan være med til at skabe stress i den i forvejen vanskelige situation, der møder den dømte efter løsladelse. Amerikanske studier peger på stærke begrænsninger ved valget af bolig, hvor (nød-)løsningen for de løsladte består af en kombination af indlogering hos familie, venner og romantiske partnere. I mange tilfælde henvises den løsladte til et liv som hjemløs.¹⁰⁸ Andre kommer måske til at bo sammen med venner og bekendte fra deres kriminelle netværk, og her er en række forskellige måder, hvor den løsladte kan blive påvirket af kriminelle bofæller.

Den løsladte kan fx lære nye kriminelle færdigheder. Han kan blive inspireret af, at den kriminelle bofælle måske har rigelige finansielle midler opnået via kriminalitet uden at være blevet opdaget, eller bofællen kan ligefrem tilbyde partnerskab ved kriminelle aktiviteter. Resultatet bliver under alle omstændigheder en øget risiko for recidiv. Hvor stor denne risiko er, er der dog ikke tidligere sat empiri på.

108. Hassan m.fl. (2022).

Omvendt kan det igen at flytte sammen med ægtefællen modvirke recidiv. Det kan fx ske ved, at hustruen truer med at opløse forholdet og smide ham ud af boligen, hvis han igen bevæger sig ind i kriminelle baner.¹⁰⁹ Et harmonisk liv inden for hjemmets fire vægge kan også holde den tidligere straffede væk fra kriminelle venner.

10.2 Ny dansk undersøgelse: Hvilke boformer øger recidiv?

En ny undersøgelse fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed analyserer i dybden ikke bare, hvordan de løsladte kommer til at bo i den første tid efter fængsling, men også sammenhængen med risikoen for ny kriminalitet.¹¹⁰

I forhold til at bo sammen med familien adskiller analysen sammenhængen mellem recidiv og det at bo henholdsvis sammen med tidligere dømte familiemedlemmer og ikke-dømte familiemedlemmer.

Undersøgelsens datagrundlag er oplysninger om alle personer, der blev løsladt fra danske fængsler i perioden mellem 1991 og 2014 kombineret med oplysninger om deres bopæl, og hvem de eventuelt boede sammen med, inklusive oplysninger om, hvorvidt disse personer havde været i konflikt med straffelovgivning.

Inden for den universelle danske velfærdsstat tilbyder kommunen huslejetilskud til indsatte med en dom på under seks måneder, så de kan bevare boligen under fængslingen. Indsatte med en dom over seks måneder tilbydes hjælp til at finde en ny bolig i forbindelse med udslusningen. Ofte har kommunerne imidlertid en interesse i, at den dømte ikke vender tilbage til kommunen, hvad der kan blokere for de gode intentioner i lovgivningen og skabe en usikker boligsituation for den indsatte.¹¹¹ Dette taler igen for relevansen af at undersøge, hvordan boligsituationen efter fængsling hænger sammen med risikoen for kriminelt tilbagefald.

109. Dette kapitel kunne således med lige så god ret være placeret under del III om beskyttende faktorer.

110. Hassan m.fl. (2022).

111. Hassan m.fl. (2022).

10.3 Hvem bor de løsladte sammen med efter fængslet?

I forhold til, hvem den indsatte boede sammen med i de første tre år efter løsladelse, viste analysen, at de løsladte i omkring 34 procent af tiden levede alene, men kun 18 procent boede alene gennem alle tre år. Analysen viste videre, at de løsladte for 29 procent af tiden havde boet sammen med en anden person, der selv havde fået en dom inden for de seneste to år. Det gennemsnitlige individ i populationen af nyligt løsladte havde i alt haft et bofællesskab med mindst én anden nyligt dømt person i 15 procent af tiden i løbet af de tre år og var i gennemsnit eksponeret for samvær med 0,25 tidligere dømte pr. dag.

Forskerne konkluderer, at der var tale om en mulig substantiel påvirkning fra kriminelle venner og bekendte, hvilket styrkede analysens relevans også i en dansk sammenhæng, selv med et forholdsvist udbygget system for opretholdelse af fangens bolig under fængslingen.

Analysen viste også, at der var en stærk social gradient i forhold til sandsynligheden for, at den løsladte kom til at bo sammen med en tidligere kriminel bofælle. Det var således dem med den svageste arbejdsmarkedstilknytning og den længste kriminelle karriere, der havde den største sandsynlighed for dette udfald.

Blandt de nyligt løsladte levede 34 procent sammen med mindst et familiemedlem på et eller andet tidspunkt i løbet af de tre år. Og blandt de nyligt løsladte boede 4 procent med et familiemedlem, der også var dømt.

10.4 Forskelle i risici

Analysen finder, at der er en stærkt forhøjet risiko for recidiv, når den dømte efter løsladelse bor sammen med en person med en plettet straffeattest.

Uden korrektioner for, hvordan forskelle i nærområdet påvirker risikoen for recidiv, forstærkes risikoen med knap 130 procent. Blev der korrigeret for kvaliteten af nærområdet, faldt risikoen dog til

34 procent. Bestod bofællesskabet af både samliv med en tidligere dømt og en ustraffet, blev risikoen reduceret til 23 procent.

Analysen viste også, at det havde betydning, om bofællen havde en frisk kriminel aktivitet, eller om dommen lå nogle år tilbage. Her var en direkte sammenhæng mellem det kriminelle forholds datering. Jo længere tilbage i tid, desto mindre var den forøgede risiko.

Risikoen er lavere, når man lever sammen med tidligere ustraffede bofæller, men analysen fandt ingen betydende forskel mellem effekten af at bo sammen med et ustraffet familiemedlem og en ustraffet person uden for familiekredsen.

Kun hvis bofællen er en ægtefælle, er risikoen mere markant reduceret i forhold til at bo sammen med en ikke tidligere straffet bofælle uden for familiekredsen. Når man bor med sin mor eller en søskende, er risikoen tværtimod ganske svagt øget i forhold til en situation, hvor den løsladte lever sammen en ustraffet uden for familiekredsen.

Analysen kunne altså ikke bekræfte en stærk positiv effekt af at bo sammen med ustraffede familiemedlemmer, lige bortset fra den vigtige undtagelse, der bestod i samliv med ægtefællen, hvor forskerne igen benytter lejligheden til at uddybe de potentielle fordele. Det være sig i form af reduceret tidsforbrug sammen med tidligere kriminelle partnere eller en social kontrol fra ægtefællen med fokus på at undgå recidiv. Problemet er så, at mange forhold opløses som konsekvens af fængslingen, og er ægtefællen selv tidligere straffet, øges risikoen for recidivisme. Samtidig testes forholdet også, når den løsladte kommer tilbage til hjemmet og måske fortsat er underlagt tilsyn fra Kriminalforsorgen og måske oven i har psykiske problemer efter fængslingen.

Analysen viste også, at når den løsladte bor i et nabolag med mange tidligere dømte, er risikoen for recidiv hele 26 procent højere.

10.5 Sammenfatning

Boligsituationen efter fængsel har betydning for forløbet af udslusningen til samfundet. Kapitlet viser, at knap en tredjedel af de løsladte inden for tre år efter løsladelse kommer til at bo sammen med

en person, der selv var blevet dømt inden for de seneste to år. Gennemsnitligt har løsladte i omkring 15 procent af tiden i den treårige periode boet sammen med en anden tidligere dømt.

Risikoen for recidiv er højere, mens man bor i sådanne bofællesskaber. Uden korrektion for kvaliteten af nærområdet er risikoen næsten 130 procent højere. Med korrektion reduceres det tal til 34 procent. Risikoen er derimod markant lavere, hvis den løsladte bor sammen med en ustraffet ægtefælle. Det at bo sammen med andre ustraffede familiemedlemmer lader dog ikke til at have den samme positive betydning i forhold til en situation, hvor den løsladte bor sammen med ustraffede personer uden for familiekredsen.

DEL III

**Beskyttende faktorer:
miljøer og indsatser, der
begrænser kriminalitet**

11 Den præventive betydning af DNA-registre og en høj opklaringsprocent

11.1 Introduktion

Vi vender os nu mod analyser af betydningen af en række beskyttende faktorer. Som i Del II indleder vi med forhold af strukturel karakter efterfulgt af forhold knyttet til individet og de nære omgivelser.

Når politikere skal begrunde hårdere straffe, mere overvågning og øget sanktionsrisiko, henvises meget forudsigeligt til den forebyggende virkning af disse tiltag. Den forebyggende virkning kan imidlertid være svær at dokumentere, bortset fra effekten af selve det, at den kriminelle for en tid er afskåret fra at begå ny kriminalitet.

I et studie fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed undersøges meget konkret, hvordan DNA-registre og en øget opklaringsprocent kan forebygge ny kriminalitet, dvs. hvordan disse aktiviteter kan repræsentere beskyttende faktorer.¹¹²

11.2 Øget brug af DNA-register

I studiet undersøges spørgsmålet om, hvorvidt risikoen for at blive opdaget og dømt for kriminalitet har betydning for, om personer, der tidligere er sigtet for kriminalitet, er parat til at begå ny kriminalitet. Studiet benytter en ændring i lovgivningen, som betød, at politiet i 2005 fik en betydelig udvidet adgang til at tage DNA-prøver af sigtede og indføre resultatet i *Det Centrale DNA-profil-register*.

I praksis betød det, at markant flere sigtede fik registreret deres DNA i forhold til tidligere. Hvor der før 2005 var tale om langt under 10 procent af de sigtede, der blev registreret af politiet, betød ændringen, at omkring hver anden nu blev registreret.

112. Anker m.fl. (2021).

Effekten af denne øgede registrering blev udregnet ved at sammenholde kriminaliteten for personer, der blev sigtet henholdsvis lige før og efter denne lovændring.

11.3 En forebyggende effekt

Forskerne dokumenterede en overbevisende effekt af den nye praksis ved registrering, hvilket illustreres i figur 11.1. Sigtede, der er optaget i DNA-registeret, får ifølge figuren samlet set næsten 20 procent færre domme i forhold til andre sigtede for ny kriminalitet i de første tre år efter, at de oprindeligt blev sigtet.

Det fremgår også, at registerets forebyggende virkning varierer, alt efter hvilken type kriminalitet der var årsag til registreringen. Nogle har fået foretaget en registrering i forbindelse med en sigtelse for berigelseskriminalitet. I denne gruppe reduceres antal domme for kriminalitet i de efterfølgende tre år med 13 procent.

Anderledes går det blandt dem, der oprindeligt var sigtet for voldskriminalitet. Her var der inden for den samme treårige periode et fald i antal domme på hele 22 procent.

Dette relativt høje fald relativiserer en almindelig antagelse om vold som overvejende affektdrevet. En del af voldsudøvelsen må i stedet handle om, at voldsmanden udfører en kalkule, hvor fordele ved voldsudøvelsen vejes op mod risici, hvilket fx kan ske i en banderelateret verden.

Eller det kan handle om en kronisk voldsparathed, der bliver nedbragt via en viden om øget risiko for opdagelse som følge af en tidligere DNA-registrering.¹¹³

Figur 11.1 Procent færre domme tre år efter DNA-registrering

Kilde: Anker m.fl. (2021).

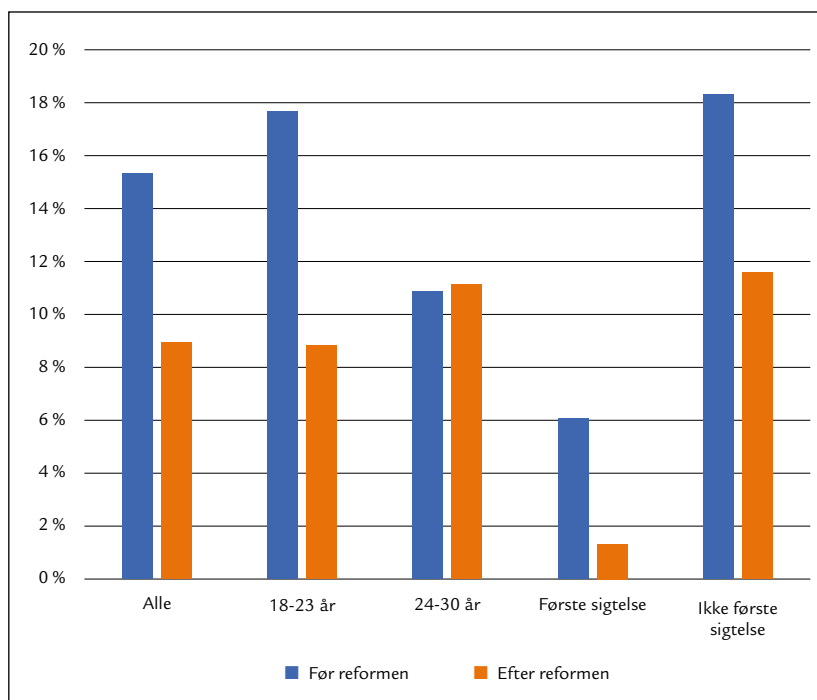
11.4 DNA-registerets effekt blandt unge og førstegangssigtede

Undersøgelsen viser samtidig, at registeret har en særlig afskrækkende effekt blandt unge og førstegangssigtede. Helt overordnet betød den udvidede adgang til DNA-registrering som vist ovenfor,

113. Pinker (2011) peger på, at volden i en evolutionsmæssig sammenhæng gennemgående har været velovervejnet. Stammer har undgået de store konflikter med andre stammer for i stedet at angribe små grupper af individer fra modpartens side, idet udfaldet af volden her har været forudsigeligt. Evolutionsmæssigt har volden også som i dag været knyttet til de tungere og mere muskuløse mandlige individer.

at sigtede i mindre omfang faldt tilbage i kriminalitet end før. Men denne effekt er, som det vises i figur 11.2, størst for de 18-23-årige og dem, der er sigtet for første gang.

Figur 11.2 Procent sigtede, der får dom for ny kriminalitet inden for et år

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Før reformen ville knap 18 procent af de 18-23-årige i løbet af det første år efter en sigtelse falde tilbage i ny kriminalitet og blive dømt for det. Dette ændrer sig markant efter udvidelsen af DNA-registreringen, hvorefter kun 9 procent inden for ét år bliver dømt for ny kriminalitet.

Den samme præventive effekt gør sig på ingen måde gældende for de lidt ældre, de 24-30-årige, hvor tilbagefaldet inden for et år både før og efter reformen ligger omkring 11 procent.

Samtidig afskrækker DNA-registreringen i særlig grad dem, der er blevet sigtet for første gang. Før reformen blev 6 procent af disse

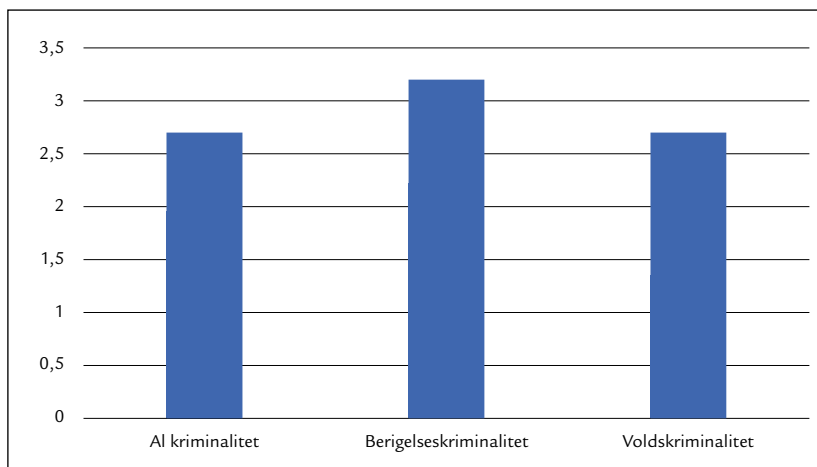
dømt for en ny forbrydelse inden for det første år efter den første sigtelse. Efter 2005 var andelen faldet til en brøkdel af dette niveau, nemlig omkring en procent.

Relativt set er dette et særdeles bemærkelsesværdigt fald og en indikation af, at DNA-registrering kan være med til, at nogle tidligt i livet bliver afskrækket fra en kriminel løbebane.

11.5 En øget opklaringsprocent forebygger også kriminalitet

Vi har tidligere været inde på i kapitel 1, at lovgivning og straffe ikke i sig selv kan forhindre kriminalitet. Straffene skal nødvendigvis følges op af opklaring, strafudmåling og afsoning.

Figur 11.3 Procentvis fald i efterfølgende kriminalitet ved én procent ekstra opklaring

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

At det foreholder sig sådan, fremgår af et andet studie fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed med konsekvensanalyse af introduktionen af de udvidede beføjelser til DNA-registrering i 2005.¹¹⁴ Studiet giver et kvalificeret bud på, hvor stærk sammenhæng der

114. Anker m.fl. (2021).

er mellem øget opklaringsprocent og kriminalitet: Hver gang politiet opklarer én ekstra procent af alle forbrydelser, reducerer det – som det fremgår af figur 11.3 – kriminaliteten med 2,7 procent. Men øges opklaringsprocenten for berigelseskriminalitet med en procent, sænkes omfanget af denne form for kriminalitet med hele 3,2 procent.

Netop i forhold til berigelseskriminalitet er der tale om et meget markant resultat. Det betyder nemlig, at politiet med en forholdsvis lille stigning i opklaringsprocenten kan mindske fremtidig berigelseskriminalitet mærkbart.

Forklaringen er, at opklaringsprocenten for denne type kriminalitet som udgangspunkt er relativt lav. Kun omkring 30 procent af alle anmeldte berigelsesforbrydelser – som tyveri, indbrud og bedrageri – opklares.

Hvis opklaringsprocenten blev øget fra 30 til 31 procent, ville konsekvensen for den fremtidige aktivitet på området være betydelig. De 31 procent er nemlig godt 3 procent større end 30, hvorfor denne lille bevægelse ville føre til godt 10 procent i reduktion i berigelseskriminaliteten.

11.6 Sammenfatning

Gennem en analyse af konsekvenserne af, at politiet fik mere vidtgående beføjelser til at DNA-registrere sigtede i 2005, når kapitlet frem til, at denne form for overvågning af sigtede havde en mærkbar præventiv effekt. Effekten gjorde sig særligt gældende for volds-kriminalitet, for unge sigtede og for førstegangssigtede. For alle de tre grupper faldt recidivprocenten efter introduktionen af de udvidede beføjelser.

I samme retning går effekten af øgede opklaringsprocenter, der kan nedsætte den faktisk begåede kriminalitet væsentligt.

Disse tiltag kan gennemføres uden uønskede sideeffekter over for de kriminelle og medvirke til at forebygge, at unge slår ind på en kriminel karriere.

12 Den kriminalpræventive virkning af hospitalisering af psykiatriske patienter

12.1 Introduktion

En række alvorlige sager, hvor psykisk syge borgere har udøvet umotiveret vold, har gennem de seneste år skabt særlig opmærksomhed om sundhedsvæsenets evne til at opfange tegn på eventuelle voldelige tendenser hos alvorligt psykisk syge og reagere ved at indlægge de pågældende.

Tendensen har imidlertid gennem flere årtier været en øget brug af behandling i patienternes nærmiljø som alternativ til egentlig indlæggelse.¹¹⁵ Et studie fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed afdækker de mulige konsekvenser af denne praksis ved at analysere, om der i det hele taget er kriminalitetsdæmpende effekter af en indlæggelse på et psykiatrisk hospital.¹¹⁶

Undersøgelsen gennemføres via et datagrundlag bestående af alle danske personer mellem 18 og 45 år, som havde deres første kontakt til et psykiatrisk hospital i årene 1999-2001. Forskerne sammenligner personer, der blev indlagt ved den første kontakt, med personer, der ikke blev indlagt ved den første kontakt til et psykiatrisk hospital.

Analysen udnytter, at patienter, som kontakter et hospital på mindre travle dage, har større sandsynlighed for at blive indlagt end patienter, som kontakter et hospital på dage med hektisk travlhed. Herved analyseres årsagssammenhænge, da resultaterne bygger på en sammenligning af personer, som i gennemsnit er identiske på alle områder på nær, at nogle blev indlagt, og andre ikke blev indlagt, fordi de kontaktede hospitalet på forskellige dage.

115. Skiftet mod mindre hospitalisering blev indledt med introduktionen af den såkaldte distriktspsykiatri i midten af 1980'erne.

116. Fallesen og Landersø (2021).

12.2 Indlæggelse resulterer i lavere kriminalitet

Generelt finder studiet en faldende kriminalitet og risiko for at blive behandlet for selvskadende adfærd inden for det næste år efter en indlæggelse i forhold til den gruppe patienter, der ikke blev indlagt.

Resultatet er, at for hver 100 patienter, der indlægges første gang, de kontakter det psykiatriske system, bliver der i gennemsnit begået 14 færre kriminelle gerninger inden for de efterfølgende 12 måneder i forhold til kontrolgruppen. Samtidig har patienterne det første halve år efter indlæggelse en svagt reduceret risiko for at blive indlagt på somatiske hospitaler med henblik på behandling af selvskadelig adfærd.

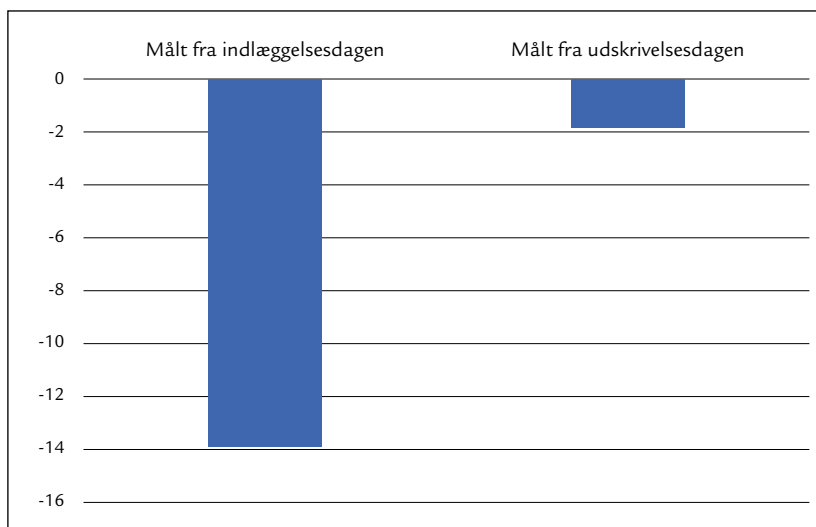
12.3 Pacificering er den aktivt beskyttende faktor

Den lavere kriminalitet som følge af indlæggelse skyldes en reduktion af kriminaliteten under patienternes indlæggelse, hvor de i stort omfang er afskåret fra at begå lovbrud. Der er altså tale om en pacificeringseffekt, som fx modsvarer effekten af en forvaringsdom, hvor den potentielt kriminelle afsondres fra samfundet.

Forholdet illustreres i figur 12.1. Figuren viser forskelle på, hvordan en indlæggelse påvirker populationens kriminalitet i henholdsvis de første 12 måneder efter indlæggelse og 12 måneder efter en udskrivelse. Her ses en stor reduktion i den kriminelle adfærd i forhold til gruppen af ikke-indlagte patienter, når selve indlæggelsen medregnes. Derimod er der ingen statistisk sikker reduktion i kriminaliteten i de første 12 måneder efter udskrivelse.

Alt tyder dermed på, at den egentlige terapeutiske effekt, eller en fastholdelse af en terapeutisk effekt, med en deri indeholdt kriminalitetsdæmpende virkning er begrænset i forhold til, hvordan behandling i nærmiljøet virker blandt de ikke-hospitaliserede.

Figur 12.1 Effekten af indlæggelse på antallet af kriminelle gerninger pr. 100 indlagte 12 måneder efter dagen for henholdsvis indlæggelse og udskrivelse

Note: Begge resultater tager højde for, at det ikke er tilfældigt, hvorvidt en person bliver indlagt eller ej. Søjlen for effekten målt fra indlæggelsesdagen er statistisk signifikant forskellig fra 0 på et 10 procent-niveau. Søjlen for effekten målt fra udskrivelsesdagen er ikke signifikant forskellig fra 0.

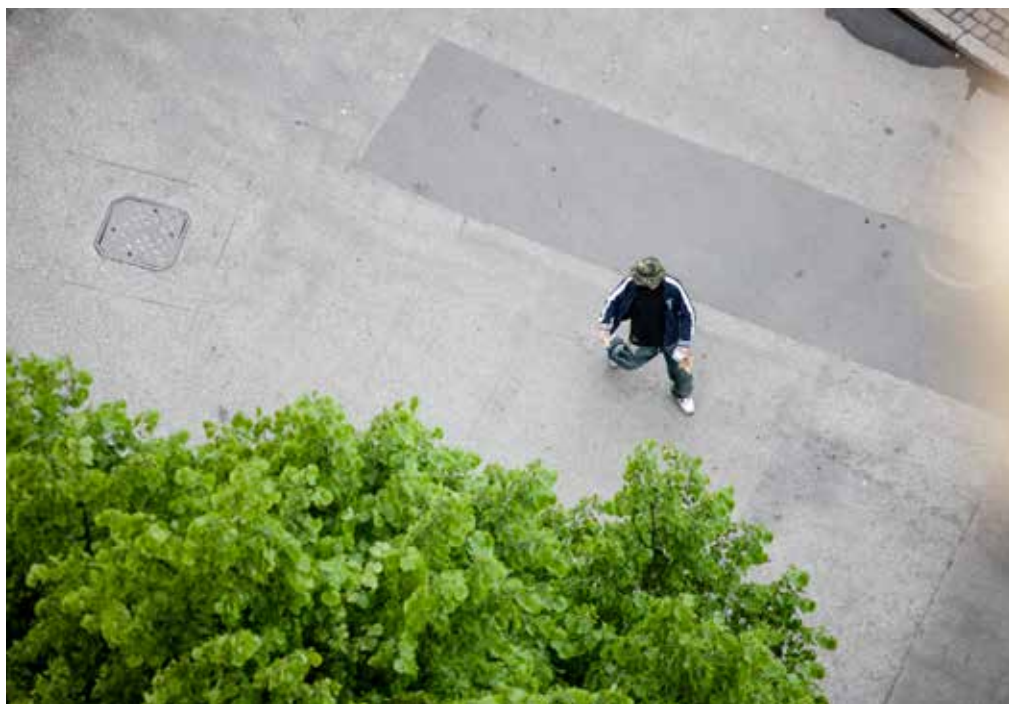
Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Analysen undersøger også, om der er forskelle på effekten af indlæggelse, afhængigt af hvor svære symptomer patienterne har, når de opsøger en psykiatrisk afdeling. Det er specielt mandlige patienter og patienter med svære symptomer, som får sænket deres kriminalitet under hospitaliseringen set i forhold til kontrolgruppen.

Undersøgelsen noterer samtidig, at indlæggelser fører til højere risiko for en fortsat afhængighed af overførselsindkomster i forhold til kontrolgruppen.

12.4 Sammenfatning

Når sundhedsvæsenet indlægger psykiatriske patienter, der første gang kommer i kontakt med et psykiatrisk hospital, reduceres kriminaliteten ganske væsentligt i det første år efter indlæggelsen. Der sammenlignes i analysen med en kontrol af patienter, der også hen-

vender sig til et psykiatrisk hospital, men uden at blive indlagt. En nærmere analyse viser imidlertid, at dette resultat kan tilskrives en pacificeringseffekt. Patienterne holdes slet og ret ude fra samfundet under indlæggelsen, hvorved de afskæres fra de kriminelle handlinger. Efter udskrivelse er der kun en statistisk usikker og begrænset effekt af indlæggelsen.

13 Betydningen af udfaldet af skolegangen

13.1 Introduktion

At forældres – og særligt fædres – kriminalitet manifesterer sig i negativ social arv til børnene, fremgik tydeligt af kapitel 7. Dette kapitel vil nu præsentere forskning, som viser, hvordan nogle børn, som er dygtige i skolen, alligevel formår at beskytte sig mod den negative sociale arv fra kriminalitet i familien.

13.2 Høje karakterer, lavere kriminalitet – også selvom far fængsles

I et studie undersøgte ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, om børns evner målt på karakterer ved folkeskolens afgangsprøver kunne have en såkaldt medierende effekt på sammenhængen mellem fædres fængsling og deres sønners risiko for selv at blive fængslet.¹¹⁷

Kort fortalt fandt forskerne, at drenge, der er dygtige i skolen, har lavere risiko for kriminalitet. Mere præcist forklarer sønnernes karaktergennemsnit en tredjedel af sammenhængen mellem fædres og sønners fængsling.

Det betyder, at når nogle sønner, hvis fædre har været i fængsel, i højere grad end andre oplever selv at blive fængslet, hænger det tæt sammen med, at de klarer sig dårligere i skolen. Denne sammenhæng er i øvrigt uafhængig af længden af farens fængselsophold.

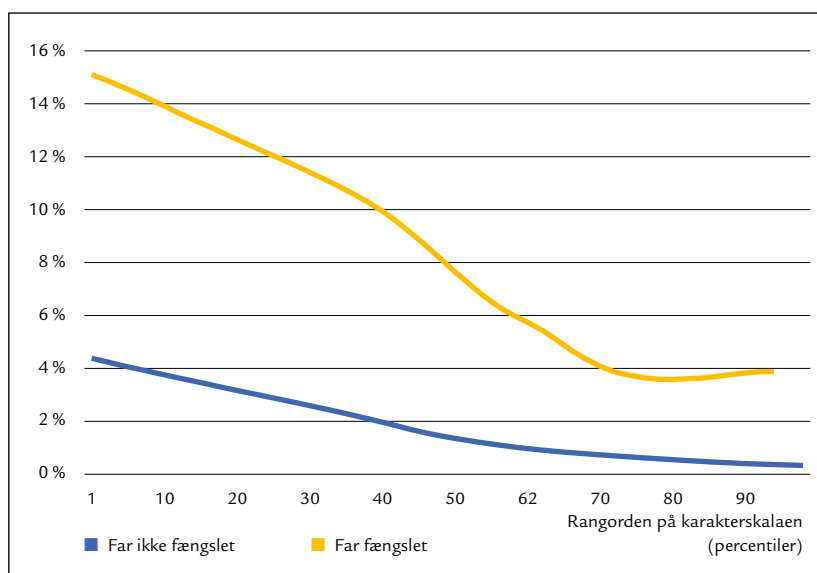
For at dykke længere ned i denne mekanisme undersøgte forskerne også sandsynligheden for sønners fængsling afhængigt af, hvor højt de lå på karakterskalaen, betinget på om deres far havde været fængslet eller ej.

Som det fremgår af figur 13.1, er der en sammenhæng mellem sønnernes karaktergennemsnit og sandsynligheden for, at de selv

117. Andersen og Karlson (2017).

vil blive fængslet. Resultaterne dokumenterer ganske vist i overensstemmelse med forventningerne, at drenge, hvis far har været i fængsel, uanset karaktergennemsnit vil have forhøjet risiko for selv at komme i fængsel i forhold til drenge, hvis far aldrig har været det. Det bemærkelsesværdige ved figuren er imidlertid, at der er en markant lavere risiko for fængsling blandt drenge, der klarer sig flot til prøverne, end blandt de drenge, der klarer sig dårligt.

Figur 13.1 Procent sønner fængslet, opdelt efter karaktergennemsnit ved folkeskolens afgangsprøve og opdelt efter, om far var fængslet eller ej

Note: Til at beregne procentdel fængslede for hvert punkt i karakterfordelingen er der taget et vægtet gennemsnit blandt drengene med karakterer umiddelbart over og under det pågældende punkt (5 percentiler). Der vises ikke resultater, hvis der ligger mindre end fem drenge til grund for beregningen.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Blandt drengene med de laveste gennemsnit, og hvis far har været i fængsel, oplever 15 procent selv at blive fængslet. Dette er mere end tre gange højere end for de drenge, hvis fædre ikke har været fængslet, hvor kun 4,4 procent selv oplever fængsling. Men det er faktisk samtidig højere end for de drenge med fængslede fædre, der har de højeste gennemsnit, idet risikoen for denne gruppe er nede på 3,9 procent.

I forhold til de drenge, der ligger samme sted i karakterfordelingen, og som aldrig har oplevet en fars indespærring, er risikoen stadig væsentligt højere. Men i forhold til drengene i den lave ende af fordelingen er der tale om en betydelig mindsning af risikoen.

13.3 Sammenfatning

Kapitlet undersøgte, om der er tegn på en beskyttende effekt af høje karakterer i folkeskolen for drenge, hvis far har været fængslet. Høje karakterer har således en signalværdi som markør for, at drengene har haft gode oplevelser gennem skoleårene med en styrket selvtilid til følge.

Konklusionen er, at de høje karakterer med det bagvedliggende skoleforløb har en høj grad af beskyttende effekt mod kriminalitet for drenge, hvis far har været fængslet. Disse drenge har dog stadig en højere risiko for selv at blive fængslet end drenge på samme karakterniveau, hvis fædre ikke har været indsat.

14 Aspekter af familieliv, der forebygger kriminalitet

14.1 Introduktion

Familien kan på godt og ondt påvirke børn og unges risiko for at begå kriminalitet på et tidspunkt i livet. I del II var vi inde på en række risikofaktorer knyttet til familier med dysfunktionelle træk, men forskningen i ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed har også behandlet forhold af beskyttende karakter inden for familiens rammer.

14.2 Unge fædres kriminalitet påvirkes af barnets køn

Ægteskab kan nedsætte kriminaliteten blandt unge mænd. En analyse fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed i dette spor har søgt med fokus på betydningen af barnets køn at afdække, hvilken effekt det har, at unge mænd bliver fædre.¹¹⁸

Det har længe været formodet, at forælderrollen er en mulig vej ud af kriminalitet, men det har indtil dette studie ikke været muligt at påvise kausale sammenhænge mellem forældreskab, familieroller og kriminalitet.

Undersøgelsens baggrundsdata er en analyse af alle unge fædre under 20 år, der fik deres første barn mellem 1991 og 2004, og disse fædres kriminalitet de første fem år efter barnets fødsel. Mange af disse meget unge fædre, der indgår i undersøgelsen, har en risikoadfærd i form af en kriminel baggrund.

Analysen viser nu, at unge fædre med en kriminel baggrund reagerer forskelligt på faderrollen alt afhængigt af barnets køn. Som figur 14.1 viser, begår fædre, der får deres første barn, når de er i teenagealderen, mindre kriminalitet efterfølgende, hvis de får en dreng i forhold til, hvis de får en pige. På denne måde kan familie-

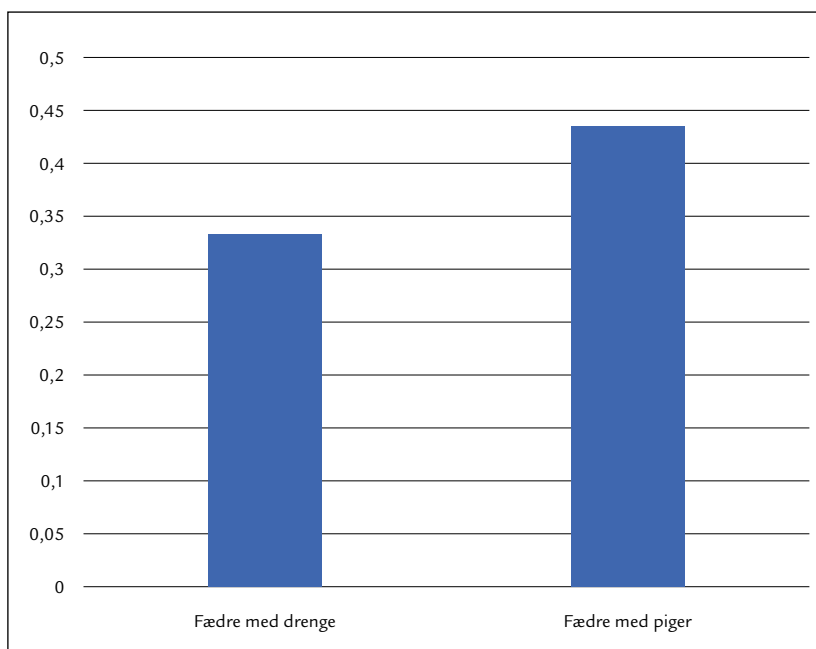
118. Dustmann og Landersø (2021).

dannelse være en være en beskyttende faktor i vejen ud af en kriminel løbebane.

Analysen viser også, at unge fædre, der får drenge, har en større sandsynlighed for at være i beskæftigelse eller uddannelse efter fødslen i forhold til, hvis de får en pige. Det kunne tyde på, at mekanismen er, at den unge far med kriminel baggrund i større grad indser sit ansvar og vil være en positiv rollemodel, hvis han får en dreng.

En anden afledt effekt er, at den lavere kriminalitet hos unge fædre har en afsmittende virkning i form af mindre kriminalitet i de unges lokalmiljø. Dette er helt i harmoni med fremstillingen i kapitel 5, hvor vi omtalte kriminalitetens socialitet: Kriminel adfærd smitter.

Figur 14.1 Antal domme for kriminalitet begået de første to år efter første barns fødsel – unge fædre under 20 år med en tidligere dom bag sig

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

14.3 Stedfarens potentielt positive betydning

Det fremgik af kapitel 7, at børn, der vokser op med en dømt far, har højere risiko for selv at komme på kant med loven. Vi talte også om den sociale arv i kriminalitet.

Men hvad sker der, hvis moren fravælger den kriminelle ægtefælle og i stedet finder en ny mand at leve sammen med?

En analyse af betydningen af, at barnet bor sammen med en stedfar, der ikke er dømt for kriminalitet, har sin relevans. En stor andel af de danske børn kommer nemlig til at bo sammen med morens nye partner i familielignende forhold.

Forskerne gennemførte analysen på et omfattende datamateriale i form af 600.000 børn født i årene mellem 1985 og 1995.¹¹⁹ Omkring 35 procent af disse børn boede ikke sammen med begge deres biologiske forældre, da de fyldte 15 år. For børn af kriminelle

119. Fallesen (2021b).

er det endda 60 procent, som ikke voksede op med begge biologiske forældre.¹²⁰

Analysen viser, at børn af kriminelle fædre, men med en opvækst sammen med en stedfar, har en betydelig lavere risiko for senere at begå kriminalitet. Altså hvis stedfar ikke selv er dømt. Er han det, er kriminalitetsrisikoen stort set uændret. Et stabilt og ikke-kriminalitetspræget familieliv synes således at have en stor præventiv effekt.

Hvor stærk den præventive virkning er, afhænger af stabiliteten i morens forhold. Hvis barnet alene har haft én enkelt stedfar gennem opvæksten, er reduktionen i kriminalitetsrisiko helt op imod 60 procent set i forhold til det barn, der vokser op med sin kriminelle far. Har moren været gennem flere brud med en partner, og har der været forskellige stedfædre i hjemmet, er reduktionen stadig mærkbar, men reduceret til 30 procent.

14.4 Sammenfatning

I kapitlet omtales en undersøgelse, der viser, at teenagefædre med en kriminel bagage får mindsket deres kriminelle adfærd i en periode på op til to år, efter at de er blevet fædre til en søn. En højere beskæftigelsesfrekvens blandt disse fædre peger i samme retning: Unge fædre med drenge ændrer adfærd i retning af at blive positive rollemodeller.

Kapitlet viser samtidig, at stabilitet i familien er vigtig, og resultaterne peger på, at stedfædre måske kan mindske den sociale arv i kriminalitet, men med et vigtigt forbehold: Det er en forudsætning, at ikke også stedfaren er dømt. Er han det, svinger den sociale arv i kriminalitet tilbage til udgangspunktet.

120. Forskerne pointerer, at studiet ikke viser kausale sammenhænge, men belyser, hvordan den sociale arv i kriminalitet varierer over familieformer, når der tages højde for en række baggrundsfaktorer som eksempelvis forældrerens arbejdsmarkedstilknytning og uddannelsesniveau.

15 Besøg fra familien under afsoningen som en beskyttende faktor

15.1 Introduktion

Relativt mange fængslede recidiverer efter løsladelse. Kan denne tendens så begrænses via en stærkere fysisk kontakt til familien, dvs. en stærkere kontakt til et normalsamfund derude?

I litteraturen om fængslets betydning for de indsatte formodes det, at besøg fra familien kan begrænse de negative følger af fængslingen på livet under og efter udstået afsoning, herunder tilbagefald i kriminalitet. Det at holde den fysiske kontakt ved lige forventes også at mindske risikoen for skilsmisse. En rimelig antagelse kan da være, at jo flere besøg under indsættelsen, desto bedre kommer de berørte familier og den indsatte gennem den krise, fængslingen repræsenterer.

Straffuldbyrdsloven fastlægger i konsekvens af denne tankegang, at afsoningen skal ske så tæt på hjemmet som muligt. Lovgivere i Danmark ønsker, at de indsatte opretholder den fysiske kontakt med familien, og indsatte har fx ret til mindst ét besøg af én times varighed pr. uge under afsoningen.

15.2 Hvad betyder antallet af besøg fra familien?

En analyse fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed undersøger i denne sammenhæng, hvad antallet af besøg rent faktisk betyder for livet under og efter fængselsopholdet.¹²¹ I studiet sammenligner forskerne helt sammenlignelige indsatte, hvor den eneste forskel er antallet af familiebesøg.

Analysen viser ret overraskende, at antallet af besøg ingen indflydelse har på, hvordan de indsatte tilværelse under frihedsberøvelsen og efterlivet i frihed forløber. Besøgsintensiteten under afsoningen

121. Andersen m.fl. (2021).

slår således ikke ud i nogle af de vigtige parametre, der normalt måles på. Det være sig recidiv, hvordan den indsatte klarer sig på arbejdsmarkedet efter fængslingen, i skilsmissemfrekvensen, i forhold til kontakt med psykiatrien og for børnenes vedkommende i skolen.

Tabel 15.1 viser mere detaljeret, hvad forskerne måler på. Det fremgår, at antallet af besøg ikke påvirker disse helt centrale mål for kvaliteten af tilværelsen for den indsatte og dennes families.

Tabel 15.1 Områder, som antallet af besøg ifølge studiet ikke har en effekt på

Afsoner	
Under afsoning	Efter løsladelse
<ul style="list-style-type: none"> Registrerede disciplinærstraffe Antal og længde af udgange 	<ul style="list-style-type: none"> Single (ej samboende og ej gift) Ny partner Flytninger Løn Beskæftigelse Ny kriminalitet Psykiatrisk behandling
Partner	Børn
<ul style="list-style-type: none"> Flytninger Løn Beskæftigelse Psykiatrisk behandling Sygedagpenge 	<ul style="list-style-type: none"> Vokser op i lavindkomstfamilie Sigtelse for kriminalitet Fravær fra skole Nationale tests i både dansk og matematik

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Resultatet er som nævnt overraskende. I den brede internationale forskning på området ser man, at indsatte og familier med flere besøg under afsoningen generelt klarer sig bedre efter afsoningen. Dette kan imidlertid tilskrives, at der er en række bagvedliggende forskelle mellem indsatte og familier med mange besøg og indsatte og familier med få besøg. De ganske få internationale studier, som ligesom studiet her reelt måler effekten af, om man får lidt mere eller mindre besøg under afsoning, finder faktisk også, at mængden af besøg ikke er vigtig i sig selv. Disse internationale studier begrænser sig dog til kun at se på risikoen for ny kriminalitet, hvor studiet her tegner et meget bredere billede.

Forskellene på indsatte med mange og få besøg kan fx dække over, hvor tætte relationerne mellem familiemedlemmerne er. Disse forskelle er svære at måle og tage højde for, men som analysen i ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed alligevel i stort omfang tager højde for. Disse forskelle i udgangspunktet er dermed vigtigere end forskelle i besøgsintensiteten.

Det er imidlertid også vigtigt at understrege, at antallet af besøg kan betyde noget for andre sider af livet, som det ikke var muligt at måle på i undersøgelsen, ligesom besøg i sig selv kan have betydning for både den indsatte og familien. Det kan fx være, at familien fungerer bedre sammen og kommunikerer bedre indbyrdes, hvis man har haft mere fysisk kontakt under indsættelsen. Selvom man ikke kan afvise denne betydning, kan man dog afvise, at betydningen er stærk nok til at slå igennem i risikoen for skilsmisse.

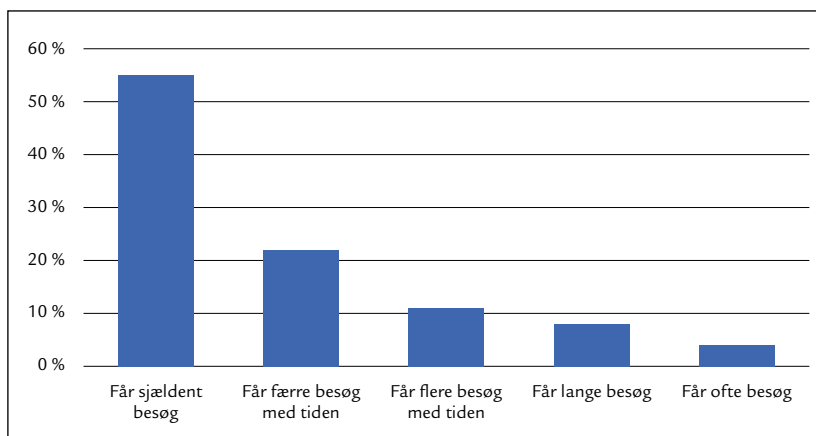
15.3 Indsatte får sjældent besøg

De indsatte til afsoning i danske fængsler får nu heller ikke mange besøg, og der er tydelige sociale mønstre i, hvor ofte og hvor længe de indsatte får besøg af deres familie. Det viser et andet studie af de sociale aspekter ved afsoningen. Studiet fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed viser desuden, at antallet af besøg falder med længden af fængslingen.¹²² Familiebesøg i fængslet kan da også være opslidende for både den indsatte og familien.

Forskerne fandt fem karakteristiske mønstre ved besøgshyppigheden og varigheden for indsatte, som afsoner i mere end et år. Disse er gengivet i figur 15.1. Ifølge studiet får langt størstedelen – helt op imod tre ud af fire afsonere – enten sjældent besøg (55 procent), eller også får de besøg i starten af afsoningen, hvilket så aftager med tiden (22 procent). De positive varianter med successivt flere besøg, lange besøg og hyppige besøg er derimod langt svagere repræsenteret i fordelingen.

122. Anker og Wildeman (2021).

Figur 15.1 Procent af afsonere, der oplever forskellige mønstre i besøg

Note: Resultatet omhandler alene indsatte med afsoningslængde på mindst ét år. Indsatte, der får lange besøg, modtager familiebesøg af en gennemsnitlig varighed af op til otte timer i løbet af den 1-årige afsoningsperiode. Indsatte, der ofte får besøg af familie, modtager i gennemsnit mellem fem og ni besøg månedligt i løbet af den 1-årige afsoningsperiode.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Studiet afdækker desuden karakteristiske variationer for forskellige typer af afsonere, og hvordan de oplever de forskellige besøgs-mønstre. Forskellene afspejler både en række institutionelle forhold som eksempelvis hvilket slags fængsel man afsoner i, og individuelle forhold, der fx omfatter, hvor gammel man er, og om man har familie i hjemmet.

Indsatte med sjældne besøg afsoner fx en større del af deres straf i arresthuse, de har flere tidligere domme, de er typisk ældre og har sjældent en partner eller børn i hjemmet. Derimod har afsonere med hyppigere eller længere besøg oftere familiemedlemmer boende derhjemme, og de afsoner typisk tættere på hjemmet, og de har færre overførsler mellem fængsler.

Endelig har de, der modtager mange eller et stigende antal besøg, i gennemsnit en højere indkomst før afsoningen end andre afsonere.

15.4 Sammenfatning

Kapitlet viser, at besøg af familiemedlemmer i fængslet ikke har den forebyggende effekt, som ellers bliver antaget i litteraturen og af myndighederne og politikerne. Ved besøgsintensiteten er der en stærk social gradient i den forstand, at fængslede, der havde et vel-fungerende familieliv og en høj indkomst før indsættelsen, også modtager relativt flere besøg under fængslingen end fanger uden denne mere begunstige baggrund.

DEL IV

**Kriminalitetens
etniske dimension**

16 Overrepræsentation i flere dimensioner: ikke-vestlige efterkommere og kriminalitet

16.1 Introduktion

Et forhold, der ofte dukker op i den offentlige debat, er indvandrere og efterkommeres kriminalitet. I dette kapitel vil vi fokusere på ikke-vestlige efterkommere, der ved en helt vellykket integration burde nærme sig kriminalitetsniveauet blandt danske unge. I analyserne ses alene på mænd, da kvinder uanset baggrund har en lav kriminalitet. ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed gennemførte en detaljeret analyse af situationen i 2011 med tilbageblik på tidligere år. Analysen gav indsigt i, hvilke faktorer det er, der påvirker kriminalitetsniveauet i en etnisk gruppe, idet analysen også sammenlignede med udviklingen for ikke-vestlige indvandrere og danskere.¹²³ I dette kapitel genoptager vi analysen og fører den frem til 2019 på et svagt ændret datagrundlag.

16.2 Efterkommere har en højere kriminalitet – uanset opgørelsesmetode

Et hovedresultat af analysen af situationen i 2011 var, at efterkommere af ikke-vestlige indvandrere var mere kriminelle end danskere. Når der i en gruppe af personer med dansk baggrund var ti, der havde fået en dom for kriminalitet, var der i en sammenlignelig gruppe efterkommere 18.

I analysen blev der taget højde for, at efterkommere på mange områder adskiller sig fra danskere i al almindelighed. De er fx yngre, har mindre uddannelse og kommer fra relativt ressourcetsvage hjem.¹²⁴

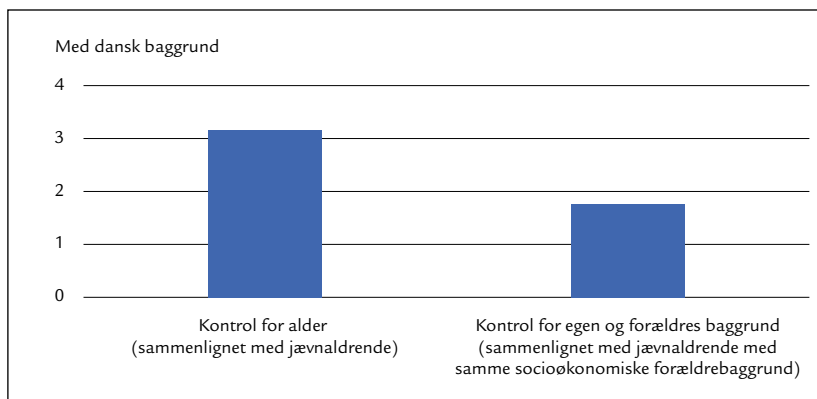
123. Andersen og Tranæs (2015).

124. Skaksen og Jensen (2016).

Når de ikke-vestlige efterkommere sammenlignes med personer med dansk baggrund, som tilfældet er i figur 16.1, sammenlignes de netop med en gruppe, der har samme alder, uddannelsesniveau og familiebaggrund.

Figur 16.1 Dømte ikke-vestlige efterkommere i forhold til personer med dansk baggrund, 2011

Note: Andel dømte er relativt til andel dømte med dansk baggrund, som er sat til 1. Gerninger begået i 2011. Alle forskelle er statistisk signifikante. Figuren er en opdateret version af den figur, som fremgår i Jensen, Tamm og Tranæs (2015). Forskellene i tallene kan således tilskrives opdateringer af datakilder. Kilde: Jensen, Tamm og Tranæs (2015) opdateret på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

Figurens højre søjle afdækker, at de ikke-vestlige efterkommere som samlet gruppe ud fra denne korrigerende tilgang var ca. 1,8 gange mere kriminelle end sammenlignelige danske unge.

Denne sammenligning, hvor vi kontrollerer for baggrundsforhold, er dog ikke den eneste relevante måde at analysere temaet på. Det er også relevant at stille spørgsmålet, hvor meget mere kriminelle unge ikke-vestlige efterkommere generelt er i forhold til en gennemsnitlig gruppe med dansk baggrund på samme alder. Svaret fremgår af venstre søjle i figur 16.1: De var godt tre gange så kriminelt aktive i 2011.

De to mål for efterkommernes kriminalitet, vi har anvendt i afsnittet her, udgør begge en relevant beskrivelse af efterkommernes kriminelle aktivitet.

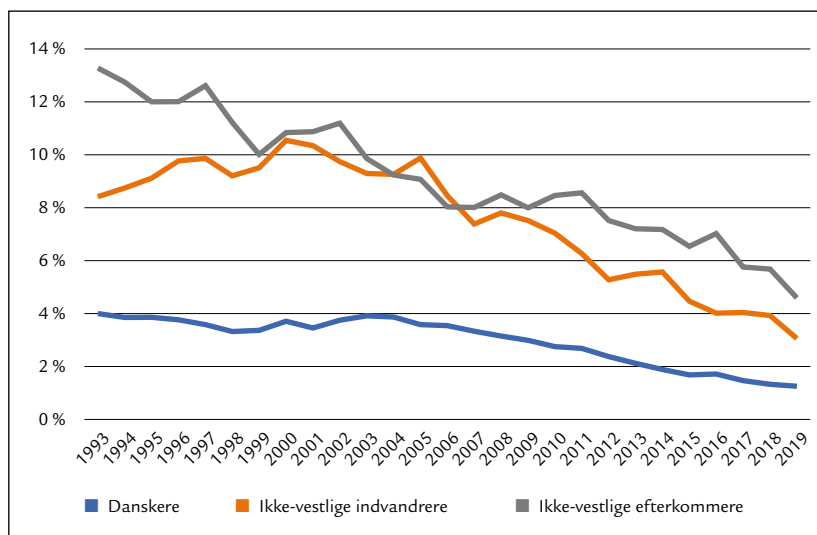
De korrigerede mål (højre søjle i figuren) viser, hvad der betinger en stor del af den i rå form markante overrepræsentation i form af et ringere økonomisk, socialt og uddannelsesmæssigt udgangspunkt. De korrigerede tal „forklarer“ dermed en del af forskellen og viser dermed også noget om, hvor man kan sætte præventivt ind, hvis man vil nedbringe kriminaliteten i gruppen.

Modsat viser de ikke-korrigerede tal, hvordan populationen af ikke-vestlige efterkommere påvirker udviklingen i kriminalitet i Danmark. Her havde vi i 2011 en forskel, der var godt tre gange så høj som for en gruppe unge danskere i samme aldersgruppe.

16.3 Faldende kriminalitet – men med en vedvarende overrepræsentation

Nu vender vi os mod det lange stræk i form af udviklingen siden begyndelsen af 1990'erne. Figur 16.2 viser således udviklingen i de 18-20-årige danskernes og ikke-vestlige indvandreres og efterkommeres kriminalitet fra 1993 til 2019.

Figur 16.2 Procent dømt om året blandt 18-20-årige ikke-vestlige efterkommere, indvandrere og danskere, 1993-2019 (alle kriminalitetstyper, uden kontrol for socioøkonomiske forskelle)

Kilde: Egne beregninger på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

Bortset fra, at vi nu sammenligner udviklingen for identiske aldersgrupper, er der i figuren ikke taget højde for, hvordan grupperne i øvrigt er sammensat på de faktorer, vi ved betyder noget for risikoen for at begå kriminalitet. Der tænkes på den sociale og uddannelsesmæssige baggrund m.v. Det er med andre ord de „rene“ tal, der danner basis for figurens sammenligning.

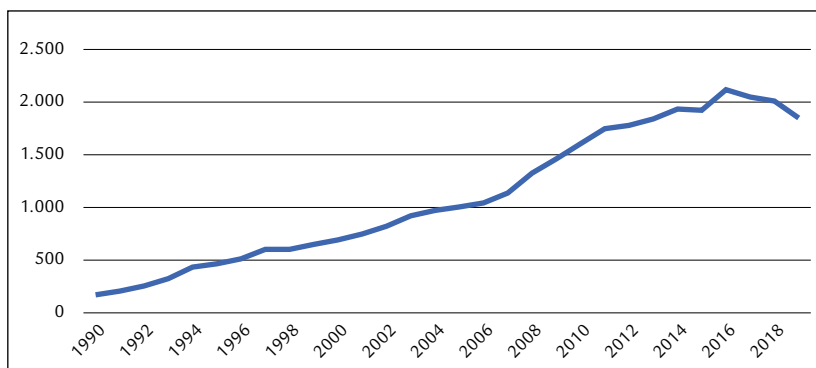
For det første ses det, at andelen af ikke-vestlige efterkommere, der fik en dom i begyndelsen af 1990'erne, var oppe over 13 procent på et år. Derefter er der et jævnt fald frem til 2006, hvor andelen er nede på 8 procent. Frem til 2011 holder frekvensen sig på dette niveau, hvorefter et fald ned mod 4,6 procent sætter ind.

Betragter vi gruppen af ikke-vestlige indvandrere, kan vi først notere en stigning fra 1993 til omkring årtusindskiftet fra godt 8 procent dømte pr. år til 11 procent. Derefter er der en stagnation omkring dette niveau indtil 2005, hvor et fald sætter ind fra en andel på 10 procent dømte i 2005 til 3 procent i 2019. Den talmæssigt langt største gruppe, nemlig de 18-20-årige danskere, oplever et fald fra et lavt udgangspunkt på 4 procent i 1993 for at ende på ca. 1,3 procent i 2019.

Samlet set bevares med andre ord en betydelig overrepræsentation af ikke-vestlige efterkommere gennem hele perioden, mens ikke-vestlige indvandreres overrepræsentation er aftagende efter årtusindskiftet. Alle tre grupper går dog tilbage i andel dømte på et år.

16.4 Faldende procentdel dømte – men stigende antal domme

Selvom den enkelte efterkommer bliver mindre kriminel målt ud fra procentdelen, der får en dom, vokser populationen af ikke-vestlige efterkommere antalsmæssigt så meget, at det samlede antal kriminelle gerninger, som det danske samfund udsættes for af gruppen, stiger frem til 2016. Af figur 16.3 fremgår det, at et svagt fald sætter ind derefter frem til 2019.

Figur 16.3 Antal dømte ikke-vestlige efterkommere, 1990-2019

Note: Figuren viser antallet af ikke-vestlige efterkommere, der har fået en eller flere domme pr. år.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

16.5 Underopdeling på vold og ejendoms kriminalitet

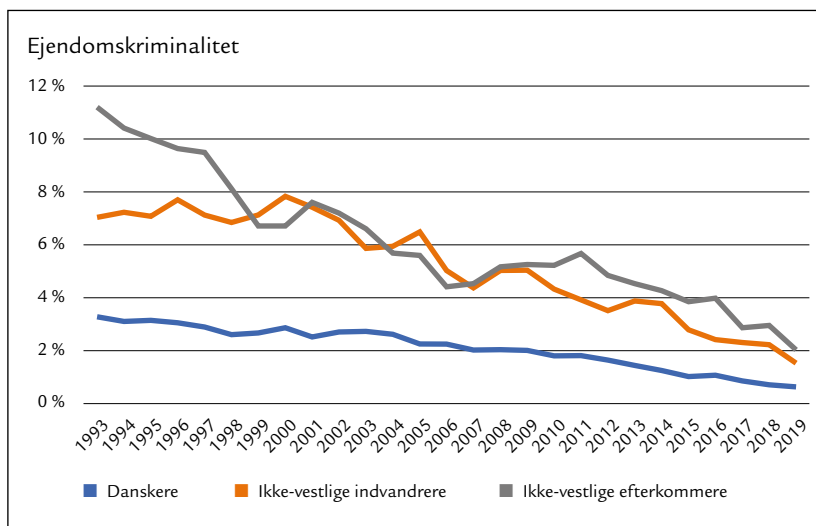
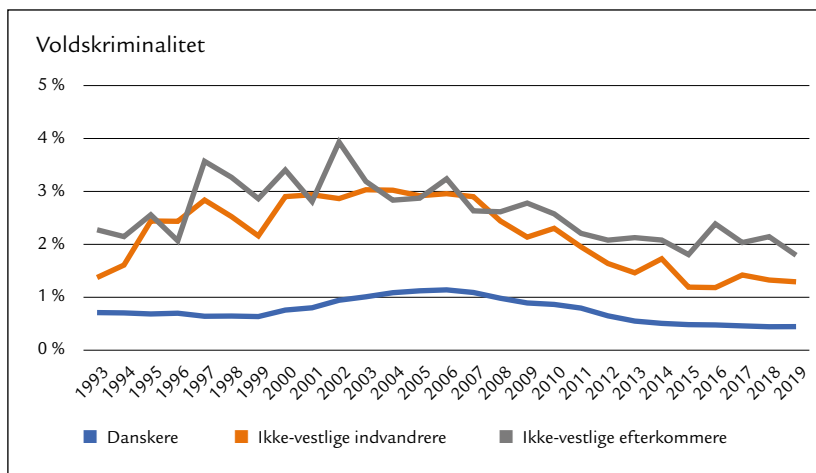
Man kan yderligere dele op på typer af kriminalitet, hvilket vi gør i dette afsnit. Figur 16.4 viser for den samme periode udviklingen i kriminalitet for de samme grupper, når der deles op på vold og ejendoms kriminalitet.¹²⁵

Indledes med udviklingen i de pådømte voldsdomme, har ikke-vestlige efterkommere en stigende tendens indtil 2002, hvor 4 procent årligt modtager en dom for vold. Herefter sætter et fald ind til 1,8 procent i 2019. Ikke-vestlige indvandrere stiger fra 1,3 procent i 1993 og når et plateau omkring 3 procent i årene fra 2000 til 2007 efterfulgt af et fald ned mod 1,3 procent i 2019.

18-20-årige danskere har en stigende tendens indtil midten af 00'erne, hvor godt 1 procent om året dømmes for vold. Herefter falder niveauet ned mod 0,5 procent i 2019. Igen er der altså tale om en klar overrepræsentation for ikke-vestlige efterkommere efter 2007 både set i forhold til ikke-vestlige indvandrere og - mere udtalt - i forhold til danskere.

125. Ejendoms kriminalitet er defineret som forbrydelser begået mod private eller offentlige formuegoder, bl.a. huse, indbo, penge, varer og biler. Tyveri er den dominerende delkategori, men ejendoms kriminalitet omfatter eksempelvis også hærværk og røveri.

Figur 16.4 Procent dømt om året blandt 18-20-årige ikke-vestlige efterkommere, indvandrere og danskere, 1993-2019 (volds- og ejendoms kriminalitet, uden kontrol for socioøkonomiske forskelle)

Kilde: Egne beregninger på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

For ejendoms kriminaliteten ser vi en faldende tendens for danskere gennem hele perioden, mens den faldende tendens for ikke-vestlige indvandrere først sætter ind fra årtusindskiftet. Ikke-vestlige efterkommere har overordnet en faldende tendens – dog afbrudt af en midlertidig stigning fra 2006 til 2011. Begge ikke-vestlige populationer bevarer en overrepræsentation perioden ud i forhold til danskere, men som ved voldskriminaliteten under et generelt faldende regime.

16.6 Kontrol for baggrundsfaktorer

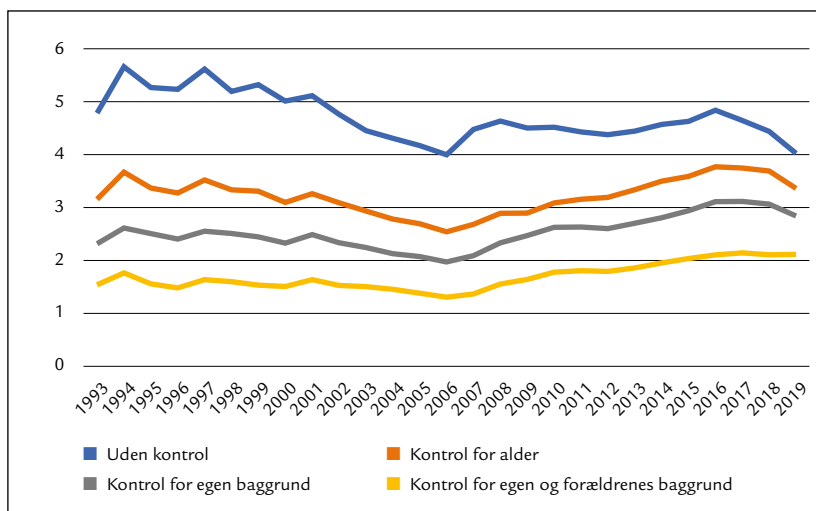
I det følgende bruger vi en lignende tilgang til ikke-vestlige efterkommeres kriminalitet fra 1993 til 2019, som vi gjorde i højre søjle for året 2011 i afsnit 16.2. Det vil sige, at vi ud over alder korrigerer for en række forskelle i baggrundsfaktorer som uddannelse og familieforhold.

Figur 16.5 viser overrepræsentationen i det samlede antal domme for kriminelle gerninger, når vi tager højde for både informationer om personen selv og om forældrene – altså når vi kontrollerer så bredt for gruppernes sammensætning, som vi har mulighed for. Dog kontrollerer vi kun for forældrenes socioøkonomiske forhold (uddannelse, beskæftigelse og indkomst) og kriminelle historie. Derimod korrigeres der ikke for fx sundhedsforhold eller opholdsgrundlag. Ifølge sagens natur viser vi kun tal for efterkommerne, da indvandrerne ikke har deres forældre i Danmark. Vi kan derfor ikke kontrollere for de ikke-vestlige indvandreres forældrebaggrund. I figuren er danskernes niveau sat til 1. Herved kan udviklingen i de enkelte år for efterkommere direkte aflæses.

Af figur 16.5 fremgår det nu, at overrepræsentationen for alle kriminalitetstyper samlet i forhold til danskere ved udgangen af perioden ligger omkring det dobbelte niveau, når vi tager højde for alle korrigerende faktorer. Figuren viser også, at ikke-vestlige efterkommeres overrepræsentation er stigende efter 2006, uanset hvilke faktorer der korrigeres for. Stigningen er stærkest, når der korrigeres for både egen og forældres baggrund.

Denne stigning kan have flere årsager, men mest sandsynligt kan den skyldes en kombination af to årsager.

Figur 16.5 Procent dømte ikke-vestlige efterkommere i forhold til procent dømte danskere under forskellige former for statistisk kontrol (alle kriminalitetstyper), 1993-2019

Note: Samtlige forskelle mellem danskere og efterkommere er statistisk signifikante. Andel dømte for hver type af korrektion anføres relativt til andel dømt blandt danskere, og danskernes niveau er således sat til 1. Antallet af kontrolvariable er overordnet ens over årene, men dog med mindre forskelle enkelte år pga. den lange dataperiode.

Kilde: Egne beregninger på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

Den første årsag kunne være, at danskernes kriminalitet er gået relativt mere ned end ikke-vestlige efterkommeres. Altså fx at etniske danskere inden for gruppen, som tidligere blev dømt for meget kriminalitet, er begyndt at lade være, mens samme udvikling ikke har gjort sig gældende i samme grad for gruppen med ikke-vestlig baggrund.

Den anden årsag kunne være, at ikke-vestlige indvandrere og deres forældre er kommet til at ligne danskere mere på en række sociale og økonomiske parametre, men at nogle faktorer, som studiet ikke har kunnet korrigerer for, fortsat gør sig gældende.

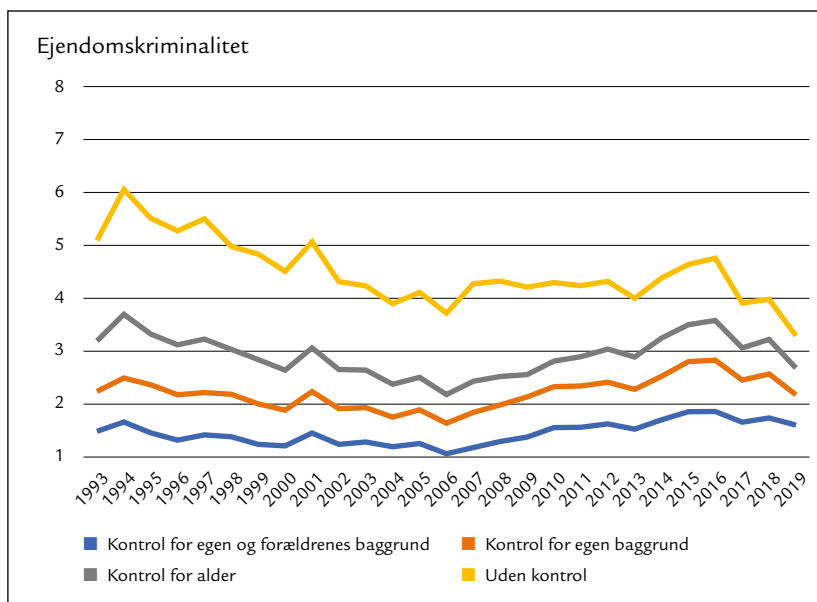
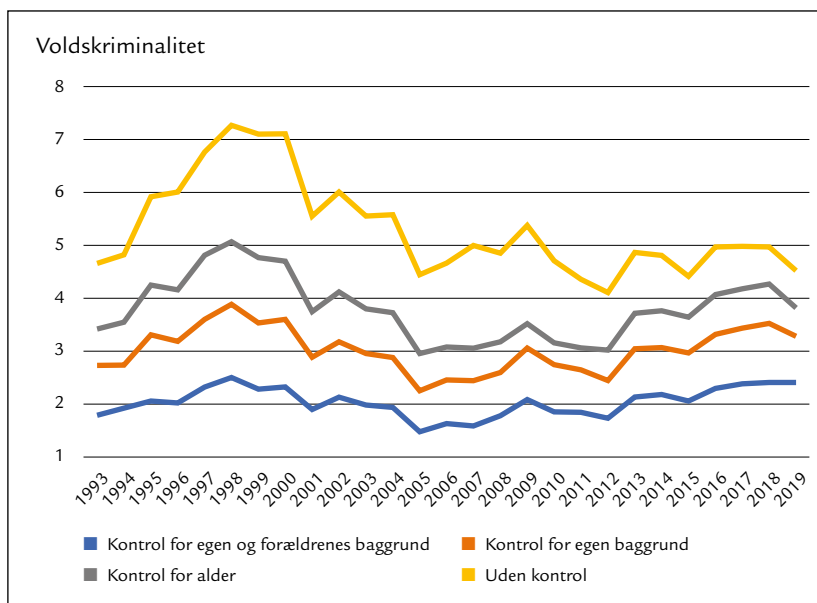
Eller udtrykt på en anden måde: Der er måske ikke helt så meget at korrigerer for som tidligere, hvis efterkommernes uddannelsesniveau fx er begyndt at tilnærme sig danske unges, eller hvis deres forældres økonomiske situation er blevet bedre og måske gen-

nemsnitligt har løftet sig noget op mod gennemsnittet for danske forældre. Eventuelle andre forskelle, som ikke kan ses i data, kan således komme til at „fylde“ mere i tallene, og denne manglende præcision i sammenligningen manifesterer sig så som en stigning i overrepræsentationen.

I figur 16.6 splitter vi op på domme for vold og ejendoms kriminalitet for den samme periode, og igen ser vi, at jo flere forhold der inddrages ved korrektionen, desto mindre bliver overrepræsentationen.

Figur 16.6 Procent dømte ikke-vestlige efterkommere i forhold til procent dømte danskere under forskellige former for statistisk kontrol (volds- og ejendoms kriminalitet), 1993-2019

Note: Samtlige forskelle mellem danskere og efterkommere er statistisk signifikante. Andel dømte for hver type af korrektion anføres relativt til andel dømte blandt danskere, og danskernes niveau er således sat til 1. Antallet af kontrolvariable er overordnet ens over årene, men dog med mindre forskelle enkelte år pga. den lange dataperiode. Kilde: Egne beregninger på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

Ved den mest omfattende korrektion – kontrol for egen og forældres sociale baggrund – kan vi dog konstatere en stigende overrepræsentation i voldskriminalitet efter 2005, idet niveauet ender på 2,4 gange danskernes. Sammenholdt med de generelt faldende tal i figur 16.4 støtter disse resultater op om forklaringen, at danskeres kriminelle aktivitet er faldet relativt set mere end efterkommernes.

Ved ejendoms kriminalitet fremgår det, at der stort set ikke var tale om overrepræsentation i 2006 ved den mest omfattende korrektion, men at overrepræsentationen herefter steg til omkring 60 procent over danskernes i 2019.

16.7 Sammenfatning

Mandlige ikke-vestlige efterkommere havde i 2011 en sandsynlighed, der var tre gange så høj som i en jævnaldrende gruppe af danske mænd for at have modtaget en dom. Hvis der korrigeres for, at ikke-vestlige efterkommere havde en svagere social stilling i samfundet målt på en række parametre, faldt denne overrepræsentation

imidlertid markant. Når der i en gruppe af personer med dansk baggrund i 2011 var ti, der havde fået en dom for kriminalitet, var der i en sammenlignelig gruppe efterkommere 18.

Begge tilgange til at registrere kriminalitet har deres værdi. De korrigerede mål viser, hvad der betinger en stor del af den i rå form markante overrepræsentation. De korrigerede tal viser dermed også noget om, hvor man kan sætte præventivt ind, hvis man vil nedbringe kriminaliteten i gruppen. Modsat viser de ikke-korrigerede tal, hvordan indvandringen påvirker udviklingen i kriminalitet i Danmark.

Betragter vi derefter perioden fra 1993 til 2019, har både danskere og efterkommere en faldende kriminalitet. Efterkommernes overrepræsentation er imidlertid fastholdt og stigende efter 2006 selv efter de mest omfattende korrektioner for sociale forhold.

17 Ikke-vestlige efterkommere med kriminelle fædre

17.1 Introduktion

I forrige kapitel så vi en permanent overrepræsentation i kriminalitet hos ikke-vestlige efterkommere. Men vi så også, at en korrektion for en række sociale og økonomiske baggrundsforhold nedbringer overrepræsentationen.

Et særligt aspekt ved forståelsen af ikke-vestlige efterkommeres kriminalitet kan være betydningen af kriminelle fædre, dvs. fædre, der er indvandret til Danmark og har begået kriminalitet her i landet. I en undersøgelse af dette forhold har ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed analyseret forskellen mellem danske fædre og indvandrerfædre.¹²⁶

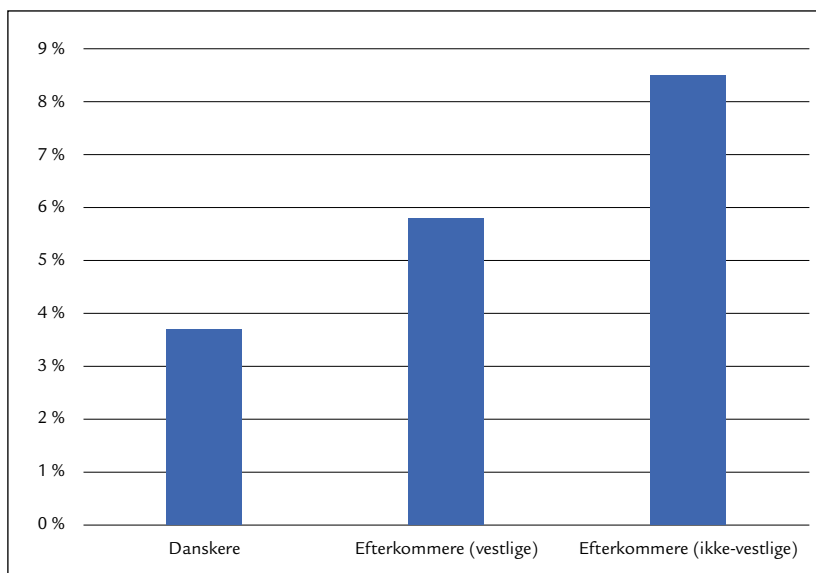
17.2 Betydelige forskelle i kriminalitet

Analysen viser, at børn af indvandrede forældre i langt højere grad risikerer, at deres far kommer i fængsel i løbet af barndommen. I figur 17.1 sammenlignes risikoen for, at danske børn og vestlige og ikke-vestlige efterkommere oplever farens indsættelse i fængsel, inden barnet fylder 15 år.

Danske børn har en risiko på 3,7 procent for at opleve deres far blive fængslet i løbet af barndommen, mens børn af vestlige indvandrere har en tilsvarende risiko på 5,8 procent. Højest risiko har børn af ikke-vestlige indvandrere. Blandt disse børn oplever 8,5 procent, at deres far indsættes i fængsel, før de fylder 15 år.

126. Anker m.fl. (2020).

Figur 17.1 Risiko for, at far fængsles i løbet af barndommen

Note: Alle typer indespærring (dog med undtagelse af tilfælde, hvor der alene sker anholdelse). For børn født 1991-1998 i Danmark, som følges, indtil de fylder 15 år. Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Vi har tidligere i bogen på baggrund af forskning i ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed været inde på, at børn, hvis far kommer i fængsel, har en høj risiko for, at de kommer til at klare sig dårligere i livet, fx ved at de selv ender med at blive kriminelle. Den etniske overrepræsentation i domme i dag kan således risikere at skade vilkårene for indvandrene børn i morgen, en uheldig social arv som har et etnisk ansigt.

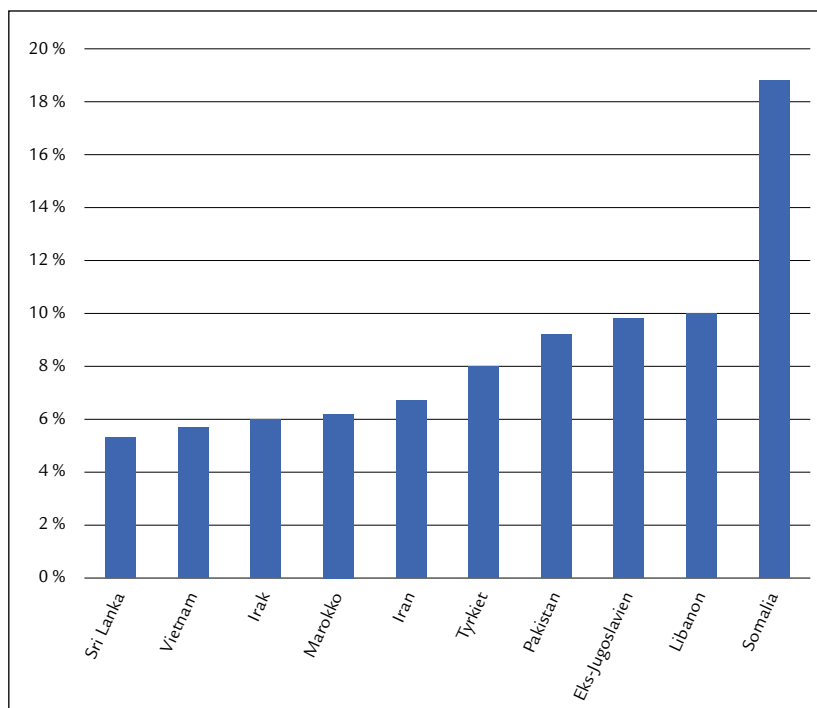
17.3 Store forskelle på tværs af oprindelseslande

Figur 17.2 viser, at det har stor betydning, hvilket oprindelsesland faren indvandrede fra. Den gennemsnitlige risiko for, at et barn af en ikke-vestlig indvandrer oplever fars fængsling, var som nævnt i forrige afsnit 8,5 procent.

Børn af indvandrere fra Sri Lanka har i denne sammenhæng et bedre udgangspunkt end angivet med dette gennemsnit. Disse efterkommere har nemlig en lige så lav risiko for, at far fængsles,

inden de fylder 15 år, som efterkommere af vestlige indvandrere. Børn med forældre fra Irak, Iran, Marokko og Tyrkiet ligger også alle under gennemsnittet for de ikke-vestlige efterkommere med en risiko på mellem 6 og 8 procent.

Figur 17.2 Risiko for fars fængsling fordelt på oprindelsesland

Note: Alle typer indespærring (dog med undtagelse af tilfælde, hvor der alene sker anholdelse). For børn født 1991-1998 i Danmark, som følges, indtil de fylder 15 år.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Børn med forældre fra Pakistan, det tidligere Jugoslavien og Libanon ligger en smule over gennemsnittet. Den gruppe, der imidlertid skiller sig klarest ud, er de somaliske efterkommere. De har knap 19 procent risiko for at opleve, at faren kommer i fængsel i løbet af deres barndom med de potentielt skadelige følger, vi tidligere har afdækket i bogen. Lige knap hver femte efterkommer af indvandrere fra Somalia oplever altså dette.

17.4 Tilknytningen til arbejdsmarkedet som forklaringsfaktor

Analysen går også ind i en undersøgelse af, hvad der kan forklare den store forskel i eksponering for fars fængsling.

Der er mange ting i et barns liv, som kan være med til at forudsige risikoen for, at barnet oplever, at faren kommer i fængsel. Relevante baggrundsfaktorer kan eksempelvis være forældrenes uddannelse og tilknytning til arbejdsmarkedet. Forældrenes almindelige lovlighed, inden barnet blev født, kan også have høj forklaringskraft. Mellem indvandrergrupperne fra de undersøgte ikke-vestlige lande er der store forskelle målt på disse parametre.

Analysen viser, at forskelle i baggrundsfaktorer og i særlig grad fædrenes tilknytning til arbejdsmarkedet kan forklare størstedelen af forskellen i risikoen for langt de fleste efterkommere for at opleve fars fængsling, inden barnet fylder 15 år. Indregnes forskelle i fædres tidligere kriminelle aktiviteter i form af domme i danske retssale, kan hele forskellen i risiko for fars fængsling forklares.

Det er således næppe, fordi domstolen skæver til etniske baggrunde, at vi ser en forskel i risikoen for fars fængsling. Det er derimod nok snarere, fordi efterkommere i højere grad vokser op under vilkår, der øger risikoen for at opleve fars fængsling.

Med andre ord viser resultaterne, at hvis de forskellige grupper af børn af indvandrere havde samme vilkår som børn med danske forældre i forhold til forældrenes arbejdsmarkedstilknytning, uddannelse og kriminelle adfærd før barnets fødsel, kunne man forvente at se en lige så lav eller lavere risiko for at opleve fars indsættelse i fængsel som for danske børn.

17.5 Somaliske efterkommere er undtagelsen

Der er dog én afvigelse fra det generelle billede: Somaliske efterkommere udgør en undtagelse. Her kan kun 42 procent af forskellen i risikoen for farens indsættelse under efterkommerens kritiske barndom forklares af forskelle i baggrundsfaktorer og tidligere kriminalitet.

Der må således knytte sig vigtige omstændigheder til netop denne gruppe, som ikke viser sig i de inkluderede baggrundsfaktorer. Om disse omstændigheder relaterer sig til somaliske fædres adfærd, til politiets opmærksomhed på gruppen eller på deres risiko for at få en dom, når de først er sigtet, kan tallene ikke sige noget om.

Til sammenligning kan 100 procent af forskellen mellem børn af danskere og børn af indvandrere fra Pakistan tilskrives forskelle i baggrundsfaktorer og farens tidligere kriminalitet.

17.6 Et forbehold

Forskerne kommer til sidst med et forbehold:

Selvom undersøgelsen baserer sig på statistiske sammenfald mellem de inkluderede baggrundsfaktorer og risikoen for fars fængsling, påviser resultaterne ikke årsagssammenhænge herimellem.

Ikke desto mindre kan den overbevisende forskel mellem somaliske efterkommeres og de øvrige efterkommeres eksponering for farens fængsling formentlig godt bruges i de kriminalpræventive indsatser. De somaliske indvandrere var overvejende flygtninge, og mange kom med traumer fra en blodig borgerkrig i 1990'erne. Ligeledes er mange af de somaliske indvandrere siden ankomst til Danmark søgt videre mod andre lande, hvor de har familie. Det kan tænkes, at det er de mest ressourcestærke, der har søgt videre og væk fra Danmark, hvormed den tilbageværende gruppe måske allerede i udgangspunktet havde en højere kriminalitetsrisiko.

17.7 Sammenfatning

Kapitlet viser betydelige forskelle i børns risiko for at opleve fars fængsling afhængigt af barnets etniske baggrund.

Generelt har børn af ikke-vestlige indvandrere en godt dobbelt så høj risiko for at opleve, at deres far fængsles, set i forhold til danske børn: 8,5 procent mod 3,7 procent. Der er dog betydelige forskelle mellem de forskellige indvandrergrupper afhængigt af oprindelseslandet, hvor de somaliske efterkommere skiller sig ud med en risiko på knap 19 procent for, at faren fængsles i løbet af barnets opvækst.

For alle indvandrergupper – bortset fra den somaliske – kan forskellen i forhold til de danske børn forklares af sociale forskelle, hvor især farens tilknytning til arbejdsmarkedet har en afgørende betydning.

18 Kriminalitet og 24-års-reglen

18.1 Introduktion

Det antages inden for kriminologien, at ægteskab har en kriminalitetsdæmpende effekt, hvilket vi allerede har været inde på. Med ægteskabet får den unge mand en række nye prioriteringer og andre sociale kontakter, ligesom hustruen kan true med at forlade ham, hvis han begiver sig ind på eller fortsætter en kriminel løbebane. Ser vi ud i verden med de historiske briller, betød demografiske ændringer i USA i „det vilde vesten“ i anden halvdel af 1800-tallet, hvor flere kvinder kom til disse egne, at en notorisk lovløshed gik stærkt ned. Denne fortælling kan have en anekdotisk karakter, men bliver alligevel tillagt stor forklaringskraft i analyser af voldsudviklingen i USA.¹²⁷

Med denne generelle antagelse om ægteskabets pacificerende og lovliggørende effekt på unge mænd kunne man vente, at den såkaldte 24-års-regel ville få kriminalitetsfrekvensen blandt unge ikke-vestlige mænd til at gå i vejret. Reglen blev nemlig indført i 2002 med henblik på at gøre det sværere for unge med ikke-vestlig baggrund at få en ægtefælle til Danmark. Sigtet var at begrænse antallet af tvangsægteskaber. Betød denne regel så mere kriminalitet blandt unge ikke-vestlige indvandrere?¹²⁸

Spørgsmålet blev søgt besvaret i et studie, som forskere fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed gennemførte.¹²⁹

127. Pinker (2011). Pinker peger på, at etableringer af kirkelige samfund understøttede denne tendens: Kirken og kvinden blev samlet i en voldsforsagende og kriminalitetsbekæmpende mission.

128. Schultz-Nielsen (2021) analyserer den langsigtede udvikling i ikke-vestlige efterkommeres ægteskabs- og uddannelsesmønstre.

129. Andersen, Andersen og Skov (2021).

18.2 Lidt om metoden

Inden vi vender os mod undersøgelsens resultater, er det dog nødvendigt kort at omtale metoden bag studiet. Det er nemlig svært at sammenligne kriminaliteten blandt gifte og ugifte mænd alene af den grund, at mændene selv er med til at vælge om, hvornår og i de fleste tilfælde med hvem de vil giftes. Det kan således tænkes, at der er forskelle på gifte og ugifte mænd, som man ikke umiddelbart kan se i data, og disse forskelle kan også betyde noget for kriminalitetsrisikoen i grupperne. Gifte og ugifte mænd på samme alder er altså ikke direkte sammenlignelige.

Forskerne i studiet her løste udfordringen ved som det første studie af sin art at bruge data fra umiddelbart før og efter 24-års-reglen, som ændrede på primært unge ikke-vestlige mænds ægteskabstilbøjelighed.

Før indførelsen af reglen kunne disse unge mænd gifte sig frit, hvilket de typisk gjorde i et andet land – ofte forældrenes oprindelsesland – hvorefter de søgte om familiesammenføring med hustruen til Danmark. Med 24-års-reglen begrænsedes netop denne type af

familiesammenføring, fordi begge ægtefæller herefter skulle være mindst 24 år, før parret kunne søge om familiesammenføring til Danmark.

Efter indførelsen af 24-års-reglen findes hermed en gruppe unge ikke-vestlige mænd, som statistisk set ville have giftet sig ifølge den „gamle model“, hvis det havde kunnet lade sig gøre at finde en ægtefælle. Disse mænd – altså før og efter introduktionen af 24-års-reglen – må således i udgangspunktet forventes at være sammenlignelige og have samme tilbøjelighed til at ville giftes efter den „gamle model“. Men reglen giver en forskel i den faktiske ægteskabsfrekvens, og det er denne forskel, der udnyttes i studiet.

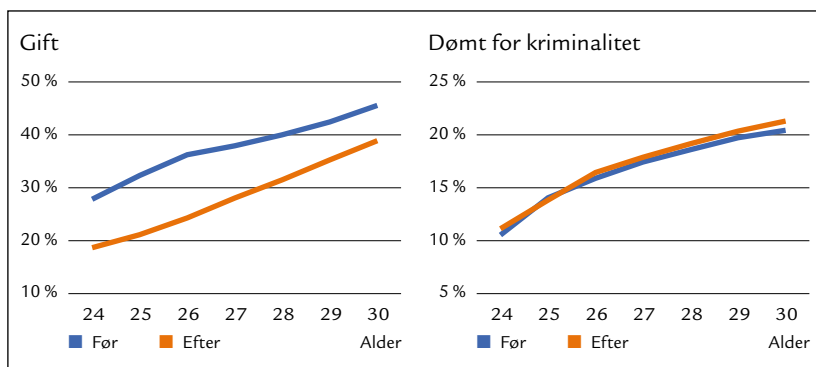
Da der er tydelige udviklinger i ægteskabsfrekvensen over årene, også blandt etniske danskere, renses resultaterne for den generelle udvikling, som den kommer til udtryk blandt etnisk danske mænd med samme alder og på samme tidspunkt. De etnisk danske mænd blev nemlig stort set ikke påvirket af 24-års-reglen.

18.3 Uændret kriminalitet før og efter 24-års-reglen

Figur 18.1 gengiver resultaterne af analysen. Det fremgår, at 24-års-reglen faktisk havde den intenderede betydning for giftemønstre, idet andelen af gifte mænd med ikke-vestlig baggrund lå systematisk lavere, helt op til man blev 30 år, efter reglen blev realiseret i 2002. Forventeligt er effekten stærkest for de unge mænd, da de var i den nedre del af aldersintervallet, hvor andelen ligger omkring 9 procentpoint lavere, og hvor kun knap hver femte unge mand med en ikke-vestlig baggrund er gift efter 2002 mod knap hver tredje før.

Den lavere ægteskabsfrekvens påvirkede imidlertid ikke kriminaliteten i gruppen. Dette resultat fremgår af figurens højre side, hvor de to kurveforløb, der afdækker kriminalitetsfrekvensen over alder for unge mænd på 24 år umiddelbart før og efter reglen blev indført i 2002. Kurverne ligger her stort set oven i hinanden trods den store forskel i ægteskaber.

Figur 18.1 Procent gifte (venstre) og procent dømt for kriminalitet (højre) pr. alderstrin, 24-årige mænd med ikke-vestlige baggrunde før og efter indførelsen af 24-års-reglen i 2002

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed på baggrund af tal fra Danmarks Statistik.

Det overraskende resultat kan fortolkes på to måder. For det første kan resultatet afspejle, at den eksisterende forskning tager fejl. Studiet her baserer sig nemlig på et stærkere forskningsdesign end tidligere internationale studier og er på den måde bedre egnet til at tage højde for forskelle på gifte og ugifte mænd.

For det andet kan resultatet afspejle, at den type ægteskab, som unge mænd med ikke-vestlig baggrund i høj grad indgik i, før 24-års-reglen blev indført i 2002 – hvor de eller deres forældre typisk fandt en ægtefælle til manden i forældrenes oprindelsesland – ikke på samme måde som andre ægteskaber får mænd til at ændre adfærd.

Internationale studier har fx vist, at der kan være andre forventninger til kønsroller i denne type af ægteskaber,¹³⁰ ligesom det kan spille ind, at kvinden ved familiesammenføringen har et begrænset socialt netværk i Danmark. I det hele taget må kvindens forhandlingsposition og positive påvirkningskraft med en svag og isoleret stilling i Danmark formodes at være ringere.

130. Andersen, Andersen og Skov (2021).

18.4 Sammenfatning

Det er en almindelig antagelse i forskningen, at ægteskab har en profylaktisk virkning på unge mænds kriminalitetsfrekvens. Det var derfor en nærliggende antagelse, at 24-års-reglen fra 2002, der begrænsede muligheden for familiesammenføring med ægtefæller under 24 år, ville betyde en øget kriminalitet blandt unge mænd med ikke-vestlig baggrund. Kapitlet viser imidlertid, at denne antagelse ikke kunne bekræftes. Ægteskabsfrekvensen blandt unge ikke-vestlige mænd gik ned, men kriminalitetsfrekvensen blandt gruppen af unge ikke-vestlige mænd var uændret før og efter 2002.

19 Starthjælpen og kriminalitet

19.1 Introduktion

Dårlige levevilkår i barndommen trækker spor i ungdoms- og voksenlivet, og for nogles vedkommende resulterer det i kriminalitet. I dette kapitel forfølger vi temaet via en omtale af en analyse, der alene vedrører børn af flygtninge med fokus på, hvad en forværring af levevilkårene betyder for børnenes liv, frem til de er teenagere.¹³¹

Mere specifikt drejer det sig om en analyse af konsekvenserne af indførelsen af den såkaldte *starthjælp*. Starthjælpen blev indført i 2002 og var en lavere kontanthjælpsydelse til personer, der havde opholdt sig mere end ét år af de seneste otte år i lande uden for EU/EØS.

I forhold til kontanthjælpen, der var forsørgelsesgrundlaget for arbejdsløse flygtninge før 2002, var der tale om en stærkt reduceret ydelse. Ofte var det tæt på en halvering. Det betød fx, at en mor og far med et barn i stedet for tidligere at få, hvad der i 2017-kroner svarede til 13.000 kr., nu fik godt 6.500 kr.

Det erklærede mål var at motivere flygtningene til hurtigere at komme i arbejde og på denne måde øge integrationen. Flygtninge skulle desuden som forudsætning for at modtage ydelsen følge et integrationsprogram. Denne indsats bestod af sprogkurser, kurser i dansk samfundsforståelse og arbejdsmarkedsprogrammer, hvilket yderligere kunne fremme integrationen.

Reformen gav et velegnet datamateriale til at analysere effekten af nedsatte overførselsindkomster til børnefamilier på den opvoksende generation. Forskerne kunne nemlig isolere effekten af reformen ved at sammenligne levevilkårene for den gruppe af flygtninge, der havde fået opholdstilladelse før reformen i 2002 og derfor kunne få kontanthjælp i tilfælde af ledighed, med gruppen efter, som altså alene kunne få den lavere starthjælp.

131. Andersen, Dustmann og Landersø (2019).

Sigtet med forskernes analyse var bredt. For det første analyserede de arbejdsmarkedsintegrationen for de to grupper: Kom modtagere af integrationsydelsen hurtigere og mere varigt i beskæftigelse som følge af den lavere ydelse, der må antages at styrke incitamentet til arbejde frem for at modtage overførselsindkomster, end modtagere af kontanthjælp? Forskerne testede med andre ord, om intentionen med reformen blev realiseret.

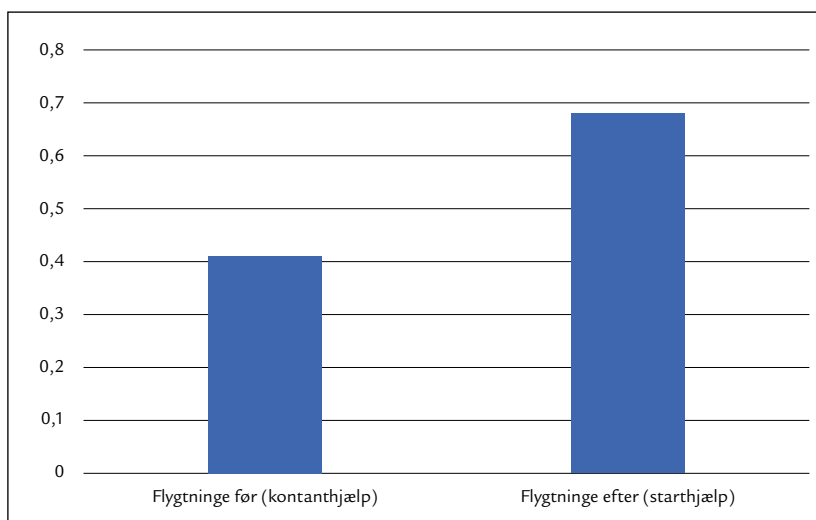
Helt kort kan vi om arbejdsmarkedsintegrationen nævne, at flygtningene rent faktisk kom hurtigere i arbejde. Efter et til to år i Danmark var 22 procent af gruppen på den lavere ydelse i job. Det var en stigning på 60 procent i forhold til flygtninge, der fik opholdstilladelse umiddelbart før reformen, og som derfor kunne se frem til kontanthjælp i tilfælde af ledighed. Blandt dem var 14 procent i job efter et til to år i Danmark. Man kan så diskutere, om en beskæftigelsesfrekvens på 22 procent indfrie eventuelle succeskriterier. Under alle omstændigheder viste analysen også, at forskellen mellem de to grupper næsten var forsvundet efter fem-seks år, og efter ni til ti år var der ingen forskel.

Derudover analyserede forskerne effekten af de lavere ydelser på flygtningebørnenes liv og på familiernes indkomstforhold, og her kommer forbindelsen til bogens tema ind i billedet: Skabte de lavere ydelser grobund for en dårligere integration af børnene i form af en øget kriminalitet?

19.2 Starthjælpsfamilier bliver mere kriminelle

Vender vi os nu mod resultaterne om starthjælpens effekt på flygtningebørnenes kriminalitet, dokumenterer analysen negative effekter. Teenagere i starthjælpsfamilier dømmes oftere for kriminalitet end teenagere i familier, hvor kontanthjælpen udgør det sociale sikkerhedsnet. Fokus er i analysen på børn af flygtninge, der var mellem 14 og 18 år, da de kom til Danmark. Disse børn begik klart mere kriminalitet, hvis de fik opholdstilladelse efter starthjælpens indførelse.

Figur 19.1 Gennemsnitligt antal domme under teenageårene (flygtninge)

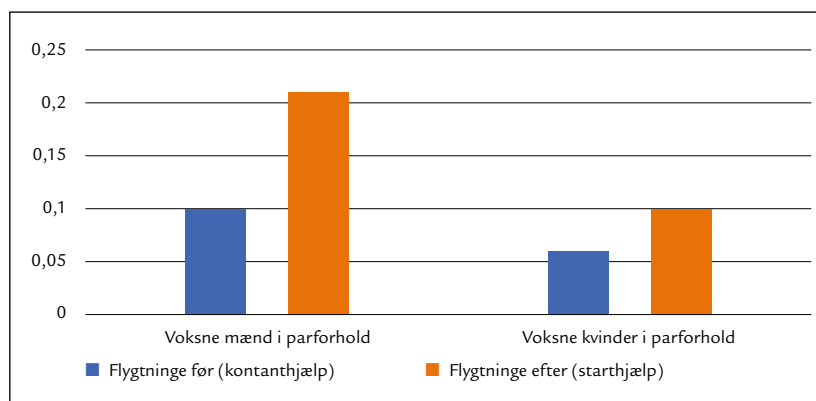
Note: Figuren omhandler teenagere, der var i alderen 14-18 år ved opholdstilladelsen. Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

Teenagers kriminalitetsniveau – også danske teenagers – ligger, som vi har været inde på flere gange, generelt over niveauet for voksne. Unge flygtninge med opholdstilladelse efter starthjælpens indførelse modtog ifølge figur 19.1 hele 0,68 domme i gennemsnit pr. person, inden de fyldte 20 år.

Til sammenligning modtog jævnaldrende flygtninge med opholdstilladelse før starthjælpens indførelse i 2002 i gennemsnit 0,41 domme. Starthjælpen medførte altså en stigning i teenagergruppens kriminalitet på ikke mindre end 66 procent.

Nu er det ikke kun de unge i starthjælpsfamilierne, der bliver mere kriminelle. Voksne flygtninge på starthjælp dømmes tilsvarende for mere kriminalitet. Billedet i figur 19.2 er således entydigt: Starthjælpsgruppen modtager i gennemsnit markant flere domme end flygtninge på kontanthjælp. Dette gælder, hvad enten man undersøger voksne mænd eller voksne kvinder. I figur 19.2 fokuseres der på gifte personer under 45 år, da de, der er ældre, stort set ikke er i konflikt med loven.

Figur 19.2 Gennemsnitligt antal domme i løbet af fire år – voksne flygtninge

Note: Figuren omhandler voksne, gifte personer i alderen 18-45 år.

Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

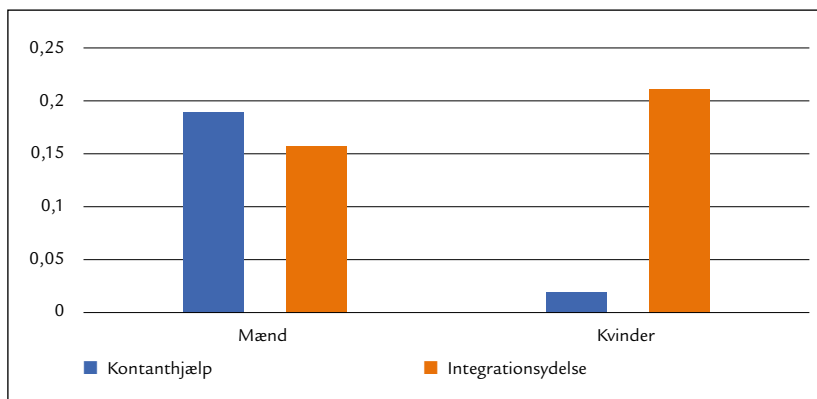
Det gennemsnitlige antal domme for gifte mænd i starthjælpsgruppen er 0,21 de første fire år efter indførelsen af den lavere ydelse. Flygtninge med kontanthjælp som socialt sikkerhedsnet fik halvt så mange domme – nemlig 0,1 dom pr. person i samme periode.

Med tanke på at starthjælpsreformen i 2002 sænkede det økonomiske råderum for mange flygtningefamilier, er det næppe en overraskelse, at stort set al den øgede kriminalitet blandt kvinder, som følge af reformen, stammer fra tyveri fra supermarkeder. Det lavere ydelsesniveau førte således til mere af, hvad man kan kalde subsistenskriminalitet.

19.3 Integrationsydelsen gav øget kriminalitet blandt kvindelige flygtninge

Efter et regeringsskift i efteråret 2011 til en socialdemokratisk ledet regering blev starthjælpen afskaffet i 2012. I grove træk genindførte en Venstreregering efter et nyt regeringsskift ydelsen i september 2015, nu under navnet integrationsydelse.

Figur 19.3 Sigtelser for kriminalitet efter straffeloven 16 måneder efter ankomst, opdelt på ydelse ved ankomst

Note: Niveaulet for integrationsydelsesmodtagere er beregnet på baggrund af undersøgelsens effektmåling. Uddannelseshjælp er medregnet under kontanthjælp.
Kilde: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.

ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed gennemførte også en analyse af konsekvensen for kriminaliteten blandt flygtninge på integrationsydelse sammenlignet med flygtninge på kontanthjælp.¹³² Resultatet gengives i figur 19.3. Integrationsydelsen forøger andelen af kvindelige flygtninge, der efter 16 måneder er blevet sigtet efter straffeloven. Mens knap en kvart procent af de kvinder, der starter på kontanthjælp, er sigtet efter 16 måneder, gælder det for lidt over 2 procent af de kvinder, der starter på integrationsydelse. Stigningen er relativt stor, men det drejer sig om et begrænset antal kvinder. For mændene er der et lille fald, men faldet er ikke statistisk sikkert.

19.4 Sammenfatning

Det er en almindelig antagelse, at hårde økonomiske eksistensvilkår – eller vilkår, der stikker negativt af fra resten af samfundets – kan være en risikofaktor. Denne tese underbygges i kapitlet, der undersøger effekten på flygtningefamiliers kriminalitet ved skiftet fra kontanthjælp til henholdsvis starthjælp og integrationsydelse på et lavere niveau end det tidligere forsørgelsesgrundlag for flygtningefamilier.

Kapitlet viser her, at starthjælpen førte til højere kriminalitet blandt familiens teenagere og markant højere blandt familiens voksne. Den forhøjede kriminalitetsfrekvens blandt voksne kvinder var drevet af øget berigelseskriminalitet, navnlig tyveri fra supermarkeder.

Integrationsydelsen forøgede tilsvarende andelen af kvindelige flygtninge, der efter 16 måneder blev sigtet efter straffeloven.

132. Arendt (2020).

DEL V

**Sammenfatning
af bogen**

20 Overblik

Bogen indleder med i *kapitel 1* at diskutere, hvorfor vi som samfund anvender straf til at bekæmpe kriminalitet. Helt overordnet skal truslen om straf for kriminelle handlinger medvirke til at opretholde trygheden og retssikkerheden i samfundet. Straffelovgivningen skal bidrage til, at borgerne kan leve et liv i frihed, tryghed og personlig integritet, og straffen er samfundets reaktion på den kriminelle handling. Straffen og straffelovgivningen tjener såkaldte præventive formål. Straffen skal skabe så stor en belastning for den potentielle lovbruder, at han senere søger at undgå at komme i konflikt med loven.

Loven er dog ikke en naturgiven størrelse, men underlagt skiftende tiders opfattelse af, hvad der er lov og ret. Kapitlet påviser, hvordan en stor del af straffelovgivningen før sekulariseringen af Europa fokuserede på borgernes seksuelle præferencer. Nogle former for seksualitet, i praksis overvejende homoseksualitet og ægteskabsbrud, blev set som en trussel mod en guddommelig orden, hvor Gud som den øverste almægtige dommer kunne sætte hårdt ind mod en normbrydende adfærd. Samfundet kom i akut fare, og for at afværge denne fare var det nødvendigt at slå hårdt ned på alternative seksuelle livsformer.

Moralaspektet er i dag trængt helt i baggrunden i retsplejen, men at borgerne ud fra andre kriterier fortsat prioriterer lovenes opretholdelse højt, fremgår af løbende holdningsundersøgelser. Ønsket om mere lov og orden kommer langt op på vælgernes dagsorden, når de i et interview bliver bedt om at prioritere mellem forskellige politiske målsætninger. Kapitlet afslutter med at dokumentere, hvordan politikerne har været lydhøre over for borgernes orientering mod lov og orden, idet de løbende har gennemført en række stramninger af straffelovgivningen.

Velfærdssamfundets fremvækst blev mod forventning ledsaget af en markant øget kriminalitet, fremgår det af *kapitel 2*. Forklaringen på dette fænomen er sammensat og endnu næppe helt udfoldet. Blandt de bagvedliggende faktorer kan nævnes et øget fristelsespres fra de materielle goder, voksende narkotikaproblemer med deraf afledt kriminalitet, demografiske ændringer med relativt flere unge i 1960'erne, en faldende lovmoral og over lange stræk efter 1973 en vedvarende høj ledighed. I første halvdel af 1990'erne stagnerer antallet af straffelovsovertrædelser, hvorefter et bemærkelsesværdigt fald sætter ind, der dog endnu ikke bringer niveauet tilbage til begyndelsen af 1960'erne.

Når dette alligevel bemærkelsesværdige fald skal forklares, kan der peges på en række velfærdsgevinster i det mere modne velfærdssamfund. Forældrene bruger mere tid på børnene, de unge bruger mere af deres fritid i hjemmet, og der er bedre materielle forhold for familierne. Teknologiudviklingen har en måske afgørende betydning. Forbrugsgoderne er bedre beskyttet mod tyveri gennem alarmer og mærkning, og overvågningsmulighederne i det offentlige rum er skærpet.

Efter stigninger frem til begyndelsen af 1990'erne er berigelses-kriminaliteten faldet markant i hele landet, viser *kapitel 3*. Volden steg frem til 2005, hvorefter der indtrådte en svagt faldende tendens. Narkokriminaliteten har vist en stigende tendens, hvilket især har baggrund i lovgivningsmæssige og administrative stramninger. Efter 2006 har der dog været en tendens til stabilisering

Tendensen til mere lovlydige borgere slår først og fremmest igennem blandt de unge og helt unge, der synes at drive en række nye civilisatoriske tendenser, der ligger i forlængelse af en langsigtet europæisk udvikling mod en mere fredelig og lovlydig adfærd gående tilbage til slutningen af middelalderen.

Dem med en uddannelse adskiller sig gennem hele perioden fra 1980 og frem til i dag ved lavere frekvenser for vold og berigelseskriminalitet end de ufaglærte. Anskuets ud fra en etnisk dimension har især indvandrere fra de såkaldte MENAPT-lande (lande i Mellemøsten og Nordafrika samt Pakistan og Tyrkiet) og gruppen af „andre ikke-vestlige lande“ en højere kriminalitet.

I både Danmark, Sverige, England/Wales og Tyskland skete der en kraftig stigning i kriminaliteten under velfærdsstatens formative år, hvilket analyseres i *kapitel 4*. Den kraftige opdrift i kriminaliteten blev drevet af de samme forhold som i Danmark, dvs. der skete en stigning i både ejendoms- og personkriminaliteten, idet stigningen i ejendoms-kriminaliteten var stærkest og numerisk mest betydende.

Efter midten af 1990'erne satte et betydeligt fald ind i Danmark, mens Sverige beholdt et uændret højt niveau frem til i dag. I England/Wales var der perioden igennem store udsving, der i et vist omfang var betinget af stramninger af straffeloven. Tyskland bevæger sig mod slutningen af perioden omkring det lave danske niveau efter i nogle år at have ligget svagt under.

Kapitlet sammenligner også den mest ekstreme vold i form af antallet af mord med forekomsten i vores fire nabolande. Trods stor medieomtale og en europæisk rekord i antal skuddrab pr. 100.000 indbyggere placerer Sverige sig samlet set ikke på et højere niveau af intentionelle drab end Danmark, Storbritannien og Tyskland. Realiteten er dog, at hvor de fleste drab finder sted inden for den snævre familie- eller vennekreds i de fleste lande, er drab i kriminelle miljøer i dag mindst lige så forekommende i Sverige som drab i nærrelationer. Norge kommer ud som det mest fredelige land i denne sammenhæng.

Med *kapitel 5* bevæger vi os over i bogens del II, der beskæftiger sig med en række risikofaktorer, der tegner en potentielt forhøjet kriminalitet. Emnet i dette kapitel er spredningseffekten af én enkelt begået kriminel handling. Kapitlet tematiserer med andre ord kriminalitetens socialitet eller smittende effekt på omgivelserne. Ifølge undersøgelsen fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed af spredningseffekten af en begået kriminel handling er der også al mulig grund til at forstærke det kriminalitetsforebyggende arbejde, idet effekten er overraskende stor. Det største samfundsmæssige afkast kan realiseres i tæt befolkede byområder, hvor i omegnen af seks nye kriminelle gerninger med afledte omkostninger på godt 700.000 kr. kan afværges for hver kriminel gerning, der forhindres via et kriminalpræventivt arbejde. I tyndt befolkede områder er der også en spredningseffekt, men af svagere styrke.

Kapitel 6 behandler på baggrund af analyser fra ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed en række utilsigtede og negative effekter af forskellige former for fængsling.

Indsættelse i et fængsel har som antaget i den bredere litteratur om emnet en – om end ret begrænset – skolende effekt i kriminel aktivitet på den indsatte. Det gælder dog kun nogle typer af kriminalitet med et økonomisk sigte, som kræver planlægning i udførelsen. På andre typer af kriminalitet, der ofte bliver begået under et vist kontroltab, fx vold og seksuelle overgreb, sker der derimod ikke en øget indlæring eller specialisering i fængslet.

I 1994 vedtog Folketinget en lovpakke, der blev kendt som voldspakken. Samtidig indskærpede rigsadvokaten, at sagsbehandlingstiden for behandling af simpel vold skulle sættes ned. Disse såkaldte straksindsættelser betyder i al enkelthed, at der går kortere tid fra, at unge voldsmænd bliver sigtet og dømt for deres kriminalitet, til de fængsles for at afsone straffen. Der er altså tale om „yngre“ unge end tidligere i danske fængsler.

En analyse af konsekvenserne viser, at unge voldsdømte, der afsoner efter straksindsættelser efter voldspakken, i højere grad har mentale problemer og brug for psykiatrisk behandling, og de dømmes oftere for besiddelse af euforiserende stoffer.

Kapitel 6 vender sig derefter mod konsekvenserne af varetægtsfængsling. Omkring hver tredje indsatte i Danmark er varetægtsarrestanter. Forskningsenheden har inden for denne kontekst analyseret konsekvensen af varetægtsfængslingen for beskæftigelsen efter løsladelse belyst for to grupper af varetægtsfængslede, der findes henholdsvis skyldige og ikke-skyldige.

Afgørelsen af skyldsspørgsmålet er tæt på at være underordnet, når man ser på udviklingen i jobsituationen fra før varetægtsfængslingen til efter løsladelsen. Tilknytningen til arbejdsmarkedet, 12 måneder efter varetægtsfængslingen er afsluttet, falder således med omkring 16 procent for begge grupper set i forhold til niveauet 12 måneder før varetægtsfængslingen. Tilsvarende er det bemærkelsesværdigt, at skyldsspørgsmålet ikke er afgørende for risikoen for familieopløsning. Varetægtsfængsling lader altså til at påvirke

alle de berørte i samme betydelige omfang, uanset om man får en dom eller ej.

Det sidste tema i kapitlet er konsekvenserne af indsættelse i straffecelle under afsoningen. Straffecellen anvendes som en disciplinerende sanktion over for fanger, der fx fremsætter trusler over for fængselspersonalet, eller som er i besiddelse af en mobiltelefon eller narkotika. Analysen viser, at fanger, der har været indsat i denne form for isolation, tre år efter løsladelse har en svagere arbejdsmarkedstilknnytning og et højere recidiv end sammenlignelige fanger, der ikke har oplevet denne sanktionsform. Analysen peger tankevækkende også på en stærkt forhøjet overdødelighed.

Uønskede sideeffekter af forskellige former for fængsling er sammenfattende en realitet for de indsatte, og kapitlets analyse af effekten af indsættelse i straffecelle understreger de dilemmaer, der er i retspolitikken ved hårdere straffe. På den ene side prioriteres hensynet til de hårdere straffes potentielle afskrækkende og disciplinerende virkning og befolkningens retsfølelse. På den anden side koster de hårdere straffe i form af en række skadelige følgevirkninger hos de indsatte, herunder i form af et øget recidiv.

Kapitel 7 behandler aspekter af negativ social arv og øget risiko for kriminel adfærd blandt familiens børn. Negativ social arv i form af videreførelsen af kriminalitet fra forældre til børn er stærkt problematisk i et samfund, der er optaget af at styrke den sociale mobilitet. Dette kapitel gennemgår forskningen i, hvordan kriminelle forældre viderefører denne negative sociale arv til deres børn – enten i form af at børnene selv bliver kriminelle, eller ved at de klarer sig dårligere i forhold til uddannelse.

Et første resultat er, at selvom mænd er mere kriminelle end kvinder, og selvom mænds fængselsophold hænger tæt sammen med deres børns – særligt deres sønners – senere risiko for fængsling, viser det sig, at mødre også viderefører den negative sociale arv til deres børn ved at vælge en kriminel partner.

Det andet studie i kapitlet viser, at selvom den mest markante forskel i sandsynligheden for barnets senere fængsling og dårligere uddannelsesresultater stadig er størst mellem børn med og uden forældre, der har været i fængsel, betyder hyppigheden og varig-

heden af fængselsopholdet også meget. Jo hyppigere far har været fængslet, desto større er sandsynligheden for, at barnet selv bliver fængslet, inden det fylder 20 år, og desto lavere er sandsynligheden for, at det består alle folkeskolens afgangsprøver. Det samme mønster viser sig, når der ses på varigheden af fængselsopholdet: Jo længere ophold, desto ringere klarer barnet sig. Det er dog heldigvis meget små andele af en årgang, som har en far, der oplever hyppige og lange fængselsophold.

Det sidste studie, der behandles i kapitlet, omhandler betydningen for børnene af, at faren idømmes samfundstjeneste eller til at gennemføre alkoholistbehandling fremfor ubetinget fængselsstraf. Her viser det sig, at den sociale arv i form af forringede chancer for at gennemføre folkeskolen svækkes, når faren dømmes til at udføre samfundstjeneste eller alkoholistbehandling.

Kapitel 8 fortsætter i familiesporet og undersøger, hvad en families opløsning kan betyde for børns risiko for at begå kriminalitet. En skilsmisse kan være en nødvendig løsning på et problematisk samliv og tilbyde nye muligheder for parterne. For børnene kan det

imidlertid også betyde en ekstra eksponering for kriminalitet. Af denne kausale analyse fremgår det således, at der er en ganske vist svag, men målelig ekstra risiko for, at drenge i familien, der er under 15 år ved skilsmissen, kommer til at begå kriminalitet.

I *kapitel 9* afdækkes, hvordan tidlige sociale problemer i hjemmet og anbringelse uden for hjemmet påvirker kriminalitetsrisikoen. Analysen dokumenterer, at tidlig kontakt til de sociale myndigheder eller tidlig anbringelse uden for hjemmet øger risikoen for, at barnet som ung begår kriminalitet. Denne risiko bliver yderligere accentueret ved tilsvarende begivenheder senere i barndommen. Hele 30 procent af de drenge, som var i kontakt med de sociale myndigheder i alderen 12-14 år, modtog således en dom, inden de fyldte 18 år. Mere end 10 procent oplevede også at være indespærret, inden de fyldte 21 år.

Kapitlet undersøger endvidere værdien af det såkaldte efterværn som kriminalitetsforebyggende værktøj. Det viser sig, at efterværnet har en kontraintuitiv effekt i form af en tværtimod øget risiko for at begå kriminalitet.

Kapitel 10 analyserer sammenhængen mellem boligsituationen og recidiv efter løsladelse. Boligsituationen efter fængsel kan have en væsentlig betydning for forløbet af udslusningen til samfundet. Kapitlet når frem til, at knap en tredjedel af de løsladte inden for tre år efter løsladelse kommer til at bo sammen med en person, der selv var blevet dømt inden for de seneste to år. Gennemsnitligt har løsladte i omkring 15 procent af tiden i den treårige periode boet sammen med en anden tidligere dømt.

Recidivniveauet er højere, mens man er i sådanne bofællesskaber. Uden korrektion for kvaliteten af nærområdet forøges risikoen med næsten 130 procent. Med korrektion reduceres det tal til 34 procent. Når den løsladte bor sammen med en ustraffet ægtefælle, er risikoen derimod markant lavere. Det at bo sammen med andre ustraffede familiemedlemmer har ikke den samme positive betydning i forhold til en situation, hvor den løsladte bor sammen med ustraffede personer uden for familiekredsen.

Med *kapitel 11* bevæger bogen sig ind i tematiseringen af beskyttende faktorer, dvs. forhold i individets liv, der kan modvirke

kriminalitet. Kapitlet analyserer konsekvenserne af, at politiet fik mere vidtgående beføjelser til at DNA-registrere sigtede i 2005. Analysen når frem til, at denne form for overvågning af sigtede havde en mærkbar præventiv effekt. Effekten gjorde sig særligt gældende for voldskriminalitet, for unge sigtede og for førstegangssigtede. For alle tre grupper faldt recidivprocenten efter introduktionen af de udvidede beføjelser.

I samme retning går effekten af øgede opklaringsprocenter, der kan nedsætte den faktisk begåede kriminalitet væsentligt. Disse præventive – beskyttende – tiltag kan gennemføres uden uønskede sideeffekter over for de kriminelle, og de kan medvirke til at forebygge, at unge slår ind på en kriminel karriere.

På baggrund af en række alvorlige sager er der en løbende debat om, hvorvidt psykiatrien er i stand til at opfange faresignaler hos psykiatriske patienter og reagere med efterfølgende indlæggelse. *Kapitel 12* viser, at kriminaliteten i det første år efter indlæggelse reduceres væsentligt, når sundhedsvæsenet indlægger psykiatriske patienter, der første gang kommer i kontakt med et psykiatrisk hospital. Der sammenlignes med en kontrolgruppe af patienter, der også henvender sig til et psykiatrisk hospital, men uden at blive indlagt. En nærmere analyse viser imidlertid, at dette resultat kan tilskrives en pacificeringseffekt. Patienterne holdes slet og ret ude fra samfundet under indlæggelsen, hvorved de afskæres fra de kriminelle handlinger. Efter udskrivelse er der kun en statistisk usikker og begrænset kriminalitetsdæmpende effekt af hospitalisering.

Kapitlet 13 undersøger sammenhængen mellem høje karakterer og kriminalitet for drenge, hvis far har været fængslet. Høje karakterer har en signalværdi som markør for, at drengene har haft gode oplevelser gennem skoleårene med en ofte styrket selvtillid til følge. Konklusionen er, at de fine karakterer med det bagvedliggende skoleforløb kan have en høj grad af beskyttende effekt for drenge, hvis far har været fængslet. Disse drenge har dog stadig en højere risiko for at begå kriminalitet end drenge på samme karakterniveau, hvis fædre ikke har været indsat.

I *kapitel 14* omtales en undersøgelse, der viser, at teenagefædre med en kriminel bagage får mindsket deres kriminelle adfærd i en

periode på op til to år, efter at de er blevet fædre – men vel at mærke kun fædre til en søn. En højere beskæftigelsesfrekvens blandt disse fædre peger i samme retning: Unge fædre med drengebørn ændrer adfærd i retning af at blive positive rollemodeller.

Kapitlet understreger samtidig, at stabilitet i familien er vigtig for børn af kriminelle fædre, idet stedfædre kan mindske den sociale arv i kriminalitet, men med et vigtigt forbehold: Det er en forudsætning, at ikke også stedfaren er dømt. Er han det, svinger den sociale arv i kriminalitet tilbage til udgangspunktet. Betydningen af stabilitet i familien sættes yderligere i perspektiv af, at stedfædre, der afløser hinanden, efterhånden som moren finder nye partnere, nedsætter den beskyttende effekt.

Kapitel 15 analyserer betydningen for den dømte af besøg fra familien under en fængsling. Kapitlet viser, at besøg af familiemedlemmer i fængslet ikke har den forebyggende effekt, som ellers bliver antaget i litteraturen og af myndighederne og politikerne. Ved besøgsintensiteten er der i øvrigt en stærk social gradient i den forstand, at fængslede, der havde et velfungerende familieliv og en høj indkomst før indsættelsen, modtager relativt flere besøg under fængslingen end fanger uden denne mere begunstige baggrund.

Kapitel 16 tematiserer mandlige ikke-vestlige efterkommeres kriminalitet i forhold til danske mænds. Ikke-vestlige efterkommere havde i 2011 en sandsynlighed, der var tre gange så høj som i en jævnaldrende gruppe af danskere for at have modtaget en dom. Hvis der korrigeres for, at ikke-vestlige efterkommere havde en svagere social stilling i samfundet målt på en række parametre, faldt denne overrepræsentation imidlertid markant. Når der i en gruppe af personer med dansk baggrund i 2011 var ti, der havde fået en dom for kriminalitet, var der i en sammenlignelig gruppe efterkommere 18.

Begge tilgange til at registrere kriminalitet har deres værdi. De korrigerede mål viser, hvad der betinger en stor del af den i rå form markante overrepræsentation. De korrigerede tal viser dermed også noget om, hvor man kan sætte præventivt ind, hvis man vil nedbringe kriminaliteten i gruppen. Modsat viser de ikke-korrigerede tal, hvordan indvandringen påvirker udviklingen i kriminalitet i Danmark.

Betragter vi derefter perioden fra 1993 til 2019, har både danskere og efterkommere en faldende kriminalitet. Efterkommernes overrepræsentation er imidlertid fastholdt og endda stigende efter 2006 selv efter de mest omfattende korrektioner for sociale forhold.

Kapitel 17 viser, at der er betydelige forskelle i børns risiko for at opleve fars fængsling afhængigt af barnets etniske baggrund. Generelt har børn af ikke-vestlige indvandrere en godt dobbelt så høj risiko for at opleve, at deres far fængsles, set i forhold til danske børn: 8,5 mod 3,7 procent. Der er dog betydelige variationer mellem de forskellige indvandrergrupper afhængigt af oprindelseslandet, hvor de somaliske efterkommere skiller sig ud med en risiko på knap 19 procent for, at faren fængsles i løbet af barnets opvækst.

For alle indvandrergrupper – bortset fra den somaliske – kan forskellen i forhold til de danske børn forklares af sociale forskelle, hvor farens tilknytning til arbejdsmarkedet har en afgørende betydning.

Det er en almindelig antagelse i forskningen, at ægteskab har en profylaktisk virkning på unge mænds kriminalitetsfrekvens. Det var derfor en nærliggende konklusion, at 24-års-reglen fra 2002, der begrænsede muligheden for familiesammenføring med ægtefæller under 24 år, ville betyde en øget kriminalitet blandt unge mænd med ikke-vestlig baggrund. *Kapitel 18* viser imidlertid, at denne antagelse ikke kunne bekræftes. Ægteskabsfrekvensen blandt unge ikke-vestlige mænd gik ned, men kriminaliteten blandt gruppen af unge ikke-vestlige mænd var uændret før og efter 2002.

Hårde økonomiske eksistensvilkår – eller vilkår, der stikker negativt af fra resten af samfundets – kan være en risikofaktor. Denne tese underbygges i *kapitel 19*, der undersøger effekten på flygtningefamiliers kriminalitet ved skiftet fra kontanthjælp til henholdsvis starthjælp og integrationsydelse på et lavere niveau end det tidligere forsørgelsesgrundlag for flygtningefamilier.

Kapitlet afdækker, at starthjælpen førte til højere kriminalitet blandt familiens teenagere og markant højere kriminalitet blandt familiens voksne. Den forhøjede frekvens var for kvinders vedkommende drevet af øget tyveri fra supermarkeder. På tilsvarende vis forøger integrationsydelsen andelen af kvindelige flygtninge, der efter 16 måneder er blevet sigtet efter straffeloven.

Indeks

- abort 61
alkoholistbehandling 108, 110, 112
alkoholmisbrug 16
- bandekriminalitet 31, 65
berigelseskriminalitet 47f., 52f., 58,
60, 132, 136, 184, 188
biltyveri 39
Blair, Tony 72
boligsituation 124
Breivik, Anders Behring 70
bøde 51, 74, 95, 98, 108
- Christiania 50f.
Criminal Justice Act 72
- Defoe, Daniel 20
disciplinærstraffe 96, 98, 149
DNA-registrering 133, 135
drab 18, 65, 68, 70, 75, 190
Durkheim, Emile 23
dødsstraf 24
- ejendomskriminalitet 34f., 48, 160,
164, 166
Elias, Norbert 18, 20
empati 18, 21
exitforløb 85
- Fielding, Henry 20
finanskrisen 26, 44, 46, 64
forebyggelse 16, 24
forvaringsdom 16, 138
fristelsespres 37, 40f., 188
frygt 17, 83
førstegangsafsonere 86f., 89
- gadevold 40
- hash 38, 96
hekse 25
heroin 38
homoseksualitet 24, 28, 61, 187
hustruvold 34
hærværk 35, 86, 160
- ildspåsættelse 86
incest 34
indbrud 34f., 43, 47, 86, 136
integrationsydelse 183f., 197
internalisering 17
isolationsfængsling 95f.
- jalousi 69
- kognitiv terapi 16
kokain 38
kontanthjælp 83, 179f., 182f., 197
Kriminalforsorgen 72, 74, 85, 98,
108, 127
kvarterløft 83
- lemlæstelse 17, 21
lommepengeprojekter 83
lovgivning 15, 19, 50, 61, 135
lovmoral 38, 40, 47, 188
- Mellemøsten 59, 188
mentorordning 83
middelalder 17, 21
migrationsstrømme 63
moral 24

mord 17, 21, 25, 31, 65, 67, 69, 75, 190
mørketal 33

narkodomme 46, 50
nultolerance 96

oplysningstiden 25
ordensbekendtgørelsen 45f.
overdødelighed 99, 102, 192

partnervalg 103
partnervold 69
pestudbrud 24
Pinker, Steven 20f., 56, 133, 174
politi 19, 27, 79
politianmeldelse 34

recidiv 12, 28, 40, 74, 82, 86, 91, 98, 102, 123, 126f., 149, 192, 194
reformationen 24
rehabilitering 23, 85
resocialisering 23, 67
retsfølelse 22, 192
retsvæsen 27, 72, 74
Richardson, Samuel 20
risikoadfærd 37, 121, 144
risikofaktorer 29, 79, 82, 103, 113, 144, 190
risikogrupper 82
rockere 85

samfundsmoral 21
sanktionspraksis 75
seksualmoral 24
selvbeherskelse 18
selvmord 37, 92
skilsmisse 69, 113f., 148, 193

skuddrab 65f., 68f., 75, 190
sluten ungdomsvård 66
social arv 103, 105, 111, 141, 169, 192
social kontrol 79, 127
sommerhuse 38
spionage 45
SSP-samarbejde 83
starthjælp 179, 182, 197
straf 11, 15, 16, 22, 25, 27, 66, 73, 86, 89, 97, 151, 187
strafcelle 95f., 192
straffeattest 86, 126
straffeproses 15
strafferet 15, 22
straffuldbyrdsloven 148
straksindsættelse 89, 91
sædelighedskriminalitet 44
særlove 45

teknologiudvikling 42
terrorisme 45
tortur 17

urbanisering 79

varetægtsfængsling 91, 94, 100, 191
velfærdsstat 31, 124
videoovervågning 83
vidner 66, 89, 91
visitationszoner 66
vold 17f., 31, 34f., 43, 47f., 56, 60f., 68f., 75, 86f., 114, 133, 137, 160, 164, 188, 190
voldspakken 89, 100, 191
voldsrate 17
voldtægt 17, 21, 35

Litteratur

- Aebi, M.F., S. Caneppele, S. Harrendorf, Y.Z. Hashimoto, J.-M. Jehle, T.S. Kahn, O. Kühn, C. Lewis, L. Molnar, R. Pórisdóttir og P. Smit. 2021. *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2021. Sixth edition*. Bruxelles: Council of Europe.
- Andersen, J.G. 1998. *Lovene og mig. Danskernes forhold til landets love*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Spektrum.
- Andersen, J.G. 2011. *Borgerne og lovene 2010*. Odense: Syddansk Universitetsforlag og ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Andersen, L.H. 2016. How Children's Educational Outcomes and Criminality Vary by Duration and Frequency of Paternal Incarceration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Sciences* 665(1): 149-170, maj 2016.
- Andersen, L.H. 2018. Assortative Mating and the Intergenerational Transmission of Parental Incarceration Risks. *Journal of Marriage & Family* 80(2), 463-477.
- Andersen, L.H. 2020. Using a natural experiment to measure the impact of swifter punishment on criminal recidivism. *Journal of Experimental Criminology* 2020:16.
- Andersen, L.H. og T. Tranæs. 2015. Er ikke-vestlige efterkommere og indvandrere mere kriminelle end danskere? i B. Jensen, D. Tamm og T. Tranæs. 2015. *Forbrydelse, straf og afsoning i Danmark*.
- Andersen, L.H., A.S.T. Anker, og S.H. Andersen. 2016. A formal decomposition of declining youth crime in Denmark. *Demographic Research* 35(1): 1303-1316.
- Andersen, L.H. og K.B. Karlson. 2017. *The impact of paternal incarceration on boys' delinquency: A new method for adjusting for model-driven bias*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Andersen, L.H., C. Dustmann og R. Landersø. 2019. *Lowering Welfare Benefits: Intended and Unintended Consequences for Migrants and their Families*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Andersen, L.H., S.H. Andersen og P.E. Skov. 2021. Restricting Arranged Marriage Opportunities for Danish Minority Youth: Implications for Criminal Convictions. *Journal of Quantitative Criminology*. 38. 1-27.

- Andersen, L.H., M. Fitzpatrick og C. Wildeman. 2021. How Does Visitation Affect Incarcerated Persons and Their Families? Estimates Using Exogenous Variation in Visits Driven by Distance Between Home and Prison. Online first i *Journal of Human Resources*. <https://doi.org/10.3368/jhr.0620-10951R3>
- Andersen L.H. og T.B. Christensen. 2022. Taking Prior Sick Leave Patterns Into Account When Estimating Health Consequences of Violence on the Job. *Workplace Health & Safety* 70(11): 515-524.
- Andersen, S.H. 2016. *Drinking Alone? The Effect of an Alcohol Treatment Program on Relationship Stability for Convicted Drunk Drivers in Denmark*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 665(1), 46-62.
- Andersen, S. H. og C. Wildeman. 2014. The effect of paternal incarceration on children's risk of foster care placement. *Social Forces*, marts 2014.
- Andersen, S.H., B. Jensen, B.W. Nielsen og J.R. Skaksen. 2017. *Hvad vi ved om udsatte unge I. Historik, omfang og årsager*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Andersen, S.H., B. Jensen, B.W. Nielsen og J.R. Skaksen. 2019. *Hvad vi ved om udsatte unge II. Individuelle og strukturelle forhold bag udsathed*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Andersen, S.H., B. Jensen, B.W. Nielsen og J.R. Skaksen. 2020. *Hvad vi ved om børn og deres opvækstvilkår*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Andersen, S.H., L. Steinberg og J. Belsky. 2021. Beyond Early Years vs. Adolescence: The Interactive Effect of Adversity in Both Periods of Life-Course Development. *Developmental Psychology* 57(11).
- Andersen, S.H., P. Fallesen, C. Wildeman og J.E. Madsen. 2021. *Paternal Incarceration and the Medicalization of Children's Problem Behaviour*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Anker, A.S.T. 2021. Educational Consequences of Paternal Incarceration: Evidence from a Danish Policy Reform. *Journal of Quantitative Criminology*, september 2021.
- Anker, A.S.T., J.L. Doleac og R. Landersø. 2021. The Effects of DNA Databases on the Deterrence and Detection of Offenders. *American Economic Journal: Applied Economics* 13 (4): 194-225.
- Anker, A.S.T., L.H. Andersen og C. Wildeman. 2020. Estimating and explaining ethnic disparities in the cumulative risk of paternal incarceration in Denmark. *Demographic Research* 43 article 22.

- Anker, A.S.T. og L.H. Andersen. 2021. Does the Intergenerational Transmission of Crime Depend on Family Complexity? *Journal of Marriage and Family*, 83(5): 1268-1286.
- Anker, A.S.T. og C. Wildeman. 2021. Family Visitation Patterns during Incarceration in Denmark. *Journal of Family Issues* 42(12), 2811-2834.
- Arendt, J.N. 2020. *The effect of welfare benefit reductions on the integration of refugees*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Bacak, V., L.H. Andersen og J. Schittker. 2019. The Effect of Timing of Incarceration on Mental Health: Evidence from a Natural Experiment. *Social Forces* (98)1.
- Balvig, F. 2015. *Kriminalitetsudviklingen*. København: Det Kriminalpræventive Råd.
- Balvig, F. 2017. *Fra barndommens gade til et liv i cyberspace. Om børne- og ungdomskriminaliteten – der forsvandt?* Glostrup: Det Kriminalpræventive Råd.
- Balvig, F. og B. Kyvsgaard. 2007. *Danskernes udsathed for kriminalitet 2005/2006*. Justitsministeriets hjemmeside www.jm.dk.
- Bech, S. 2014. *Scener fra et anbragt liv. 12 unge fortæller om livet før, under og efter de blev anbragt på et opholdssted*. Værløse: Billesø & Baltzer.
- Bonke, J. 2016. *Familien: et rationelt valg*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Brochmann, G., B. Jensen, B.W. Nielsen og J.R. Skaksen. 2020. *Velfærdsstat og befolkning i Skandinavien. Træk af udviklingen siden 1960'erne*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Brochmann, G., B. Jensen, B.W. Nielsen og J.R. Skaksen. 2022. *Velfærdsstat og befolkning i Danmark, Storbritannien og Tyskland. Træk af udviklingen siden 1960'erne*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Bra.se.2023. Konstaterade fall av dödligt våld (opdateret 14.9.2022).
- Brå. 2019. *Dödligt våld i Sverige 1990-2017*. Stockholm: Brå.
- Brå. 2020. *Dödligt våld i den kriminella miljön 2005-2017*. Stockholm: Brå.
- Brå. 2021. *Konstaterade fall av dödlig våld*. Stockholm: Brå.
- Christensen, G., V. Jakobsen, M.H. Enemark, C.L. Stabell, C.D. Søgaard og H. Nielsen. 2019. *Boligsociale indsatsers bidrag til at forebygge kriminalitet i udsatte boligområder. Evaluering af Landsbyggefondens boligsociale indsatser finansieret af 2011-14-midlerne*. København: Rambøll og VIVE.
- Christoffersen, M.N., P.S. Olsen, K.S. Vammen, S.S. Nielsen, M. Lausten og J. Brauner. 2011. *Tidlig identifikation af kriminalitetstruede børn og unge. Risiko- og beskyttelsesfaktorer*. København: SFI.
- Clark, G. 2007. *A farewell to alms. A brief economic history of the world*. Princeton: Princeton University Press.

- Clausen, S. og B. Kyvsgaard. 2003. *Kriminalitetsniveauet i kommuner og politikredse – en modelafprøvning*. København: Justitsministeriets Forskningsenhed.
- Damm, A.P. og C. Gorinas. 2020. Prison as a Criminal School. Peer Effects and Criminal Learning behind Bars. *Journal of Law and Economics* 63: 149-180.
- Danmarks Statistik. 1960-2014. *Statistiske Årbøger*. København: Danmarks Statistik.
- Durkheim, E. 1972 (1895). *Den sociologiske metode*. København: Fremads samfundsvidenskabelige Bibliotek.
- Dustmann, C. og R. Landersø. 2021. Child's Gender, Young Father's Crime and Spillover Effects in Criminal Behavior. *Journal of Political Economy*, 2021 No. 12 Vol. 129.
- Elias, N. 1936 (1996). *The Civilizing Proces*. Oxford: Blackwell.
- Fallesen, P. 2021a. Institutional Persistence with Child protective Services, the Criminal Justice System, and Mental Health Services across Childhood, Adolescence, and Early Adulthood in Denmark. *The British Journal of Social Work*, online first.
- Fallesen, P. 2021b. *Criminal Justice Involvement, Transition to Fatherhood, and the Demographic Foundation of the Intergenerational Transmission of Crime*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Fallesen, P., L.P. Geerdsen, S. Imai og T. Tranæs. 2012. *The Effect of Workfare on Crime: Youth Diligence and Law Obedience*. Odense: Syddansk Universitetsforlag og ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Fallesen, P. og R. Landersø. 2021. Psychiatric hospital admission and later crime, mental health, and labor market outcomes. *Health Economics* 30(1): 165-179.
- Farrall, S. 2014. Making Sense of Thatcherism and Crime. *Review* 31.
- Frederiksen, M. 2019. *Den danske værdiundersøgelse 2007 samt 2017*, DDV. AAU.DK downloadet 19.5.2022.
- Fyns Politikreds. 2017. *Lokalstrategisk Analyse for Fyns Politi 2017*. Odense: Fyns Politi.
- Hansen, M.B. 2022. Horsensforbandelsen. *Weekendavisen* 19. august 2022.
- Hansen, S.B. og M.L. Pedersen. 2022. *Anmeldelsestilbøjelighed i sager om vold og seksualforbrydelser. En undersøgelse af omfanget og årsager til at borgere undlader at anmelde kriminalitet*. København: Justitsministeriets Forskningskontor.
- Hassan, S., D.S. Kirk og L.H. Andersen. 2022. The Importance of Living Arrangements for Criminal Persistence and Desistance: A Novel Test

- of Exposure to Convicted Family Members. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, published online 23. august 2022.
- Heinsen, E. 2019. *Parental Separation and Child Outcomes: Education, Employment and Juvenile Delinquency*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Hobsbawn, E. 1995. *The Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914-1991*. London: Abacus.
- Jakobsen, J. 2022. Milde gaver i en krigsøkonomi, *Weekendavisen* den 26. august 2022.
- Jehle, J.-M. 2019. *Criminal Justice in Germany*. Seventh Edition 2019. Berlin: Federal Ministry of Justice and Consumer Protection.
- Jensen, B. 2000. *De fremmede i dansk avisdebat fra 1870'erne til 1990'erne*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Spektrum.
- Jensen, B. 2001. *Kan land med lov bygges? Danskernes lovmoral*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Spektrum.
- Jensen, B., D. Tamm og T. Tranæs. 2015. *Forbrydelse, straf og afsoning i Danmark*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Jørgensen, T.T., B. Kynsgaard, A.-J. B. Pedersen og M.L. Pedersen. 2012. *Risikofaktorer, effektevalueringer og behandlingsprincipper. En forskningsoversigt*. København: Justitsministeriets Forskningskontor.
- Justitskomiteen. 2004-05. *Innstilling til Odelstinget fra justitskomiteen om lov om straff (straffeloven)*. Oslo: Justitskomiteen.
- Justitsministeriet. 2020. *Typer af dab i Danmark*. København: Justitsministeriet.
- Kallestrup, L.N. 2019. "When Hell Became too Small": Constructing Witchcraft in Post-reformation Denmark i T. Krogh m.fl. (red.) 2019. *Cultural Histories of Crime in Denmark, 1500 to 2000*. Oxfordshire og New York: Routledge.
- Keegan, J. 2003. *Krigens historie*. København: Rosinante.
- Klaumann, P. og J.S. Jespersen. 2021. *Christian III's Krigsbog*. Aarhus: Turbine.
- Knudsen, P.Ø. 2008. *Blekingegadebanden*. København: Gyldendal.
- Kommissionen vedrørende ungdomskriminalitet. 2009. *Indsatsen mod ungdomskriminalitet. Betænkning nr. 1508*. København; Justitsministeriet.
- Kriminalforsorgen. 2004-2020. *Kriminalforsorgens årlige statistikkerapporter (2004-2020)*. København: Kriminalforsorgen.
- Krogh, T. 2019. The Rise and Fall of Religious Crimes and Punishments i T. Krogh m.fl. (red.) 2019. *Cultural Histories of Crime in Denmark, 1500 to 2000*. Oxfordshire og New York: Routledge.

- Krogh, T., L.N. Kallestrup og C.B. Christensen (red.). 2019. *Cultural Histories of Crime in Denmark, 1500 to 2000*. Oxfordshire og New York: Routledge.
- Lappi-Seppälä, T. og M. Tonry. 2011. Crime, Criminal Justice, and Criminology in the Nordic Countries. *Crime and Justice* Vol. 40, No. 1.
- Leavens, A. 2003. *Fra afsoner til borger*. København: Kriminalforsorgen.
- Leavens, A. og S. Lukowski. 2019. *Rockere og bandemedlemmer i Danmark*. København: Frydenlund.
- Madsen, J.E. og J.R. Skaksen. 2020. Udviklingen i børns forbrugsmuligheder siden midten af 1980'erne, kapitel 10 i S.H. Andersen, B. Jensen, B.W. Nielsen og J.R. Skaksen. 2020. *Hvad vi ved om børn og deres opvækstvilkår*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.
- Mannov, J., C. Østergaard og L.K. Minke. 2020. *Kriminalitetsudviklingen i Danmark under Covid-19 Pandemien*. Odense: Syddansk Universitet.
- Mchangama, J. 2017. *Udviklingen i straffeloven fra 2000 til 2017*. København: Justitia.
- Mehlbye, J., N.P. Berger og B.Ø. Larsen. 2019. *SSP-samarbejdet i det kriminalitetsforebyggende arbejde*. København: VIVE.
- Nordberg, M. 1987. *Den dynamiske middelalder*. København: Forlaget Per Kofod.
- Pedersen, M.L., M.M. Okholm og F. Balvig. 2022. *Udsathed for vold og andre former for kriminalitet. Offerundersøgelserne 2005-2021. Hovedtal*. København: Justitsministeriets Forskningskontor.
- Pinker, S. 2011. *The Better Angels of our Nature. Why Violence has Declined*. London og New York: Penguin Books.
- Pugh, M. 2017. *State and Society. A Social and Political History of Britain Since 1870*. London: Bloomsbury Academic.
- Skaksen, J. og B. Jensen. 2016. *Hvad ved vi om indvandring og integration? Indvandringen til Danmark og forløbet af integrationen fra 1960'erne til i dag*. København: Gyldendal.
- Schultz-Nielsen. 2021. *Ægteskabs- og uddannelsesmonster blandt unge med indvandrerbaggrund – udviklingen i 25 år*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed.
- Tamm, D. 1996. *Dansk retshistorie*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Tamm, D. 1998. *Europæisk retshistorie*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Tranæs, T. og L.P. Geerdsen. 2008. *Forbryderen og samfundet. Livsvilkår og uformel straf*. København: ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed og Gyldendal.

- Wakefield, S. og L.H. Andersen. 2020. Pretrial Detention and the Cost of System Overreach for Employment and Family Life. *Sociological Science* 7 (14): 342-366.
- Wildeman, C. og S.H. Andersen. 2016. Paternal Incarceration and Children's Risk of being Charged by Early Adulthood: Evidence from a Danish Policy Shock. *Criminology*, december 2016.
- Wildeman, C. og L.H. Andersen. 2020a. Long-term consequences of being placed in disciplinary segregation. *Criminology*, 58(3): 423-453.
- Wildeman, C. og L.H. Andersen. 2020b. Solitary confinement placement and post-release mortality risk among formerly incarcerated individuals: a population based study. *The Lancet Public Health* 5.

Kreditering: oversigt over bogens fotos

Siderne 41, 88, 101, 116, 140, 143, 146, 156, 163, 173 og 189: Stig Stasig, The Stasig Archives

Øvrige:

- s. 19 Mads Jensen, Ritzau Scanpix
- s. 22-23 Jonas Olufson, Ritzau Scanpix
- s. 32 Philip Davali, Ritzau Scanpix
- s. 45 Mads Claus Rasmussen, Ritzau Scanpix
- s. 68 Fredrik Sandberg, TT, Ritzau Scanpix
- s. 82 Torben Klint, Ritzau Scanpix
- s. 110 Dennis Lehmann, Ritzau Scanpix
- s. 121 Jens Dresling, Ritzau Scanpix
- s. 125 Mads Dalegaard, Ritzau Scanpix
- s. 126 Philip Davali, Ritzau Scanpix
- s. 132 Torben Klint, Ritzau Scanpix
- s. 152 Morten Rasmussen, Ritzau Scanpix
- s. 166 Thomas Borberg, Ritzau Scanpix
- s. 175 Jens Dresling, Ritzau Scanpix
- s. 180 Mads Dalegaard, Ritzau Scanpix
- s. 193 Ida Guldbæk Arentsen, Ritzau Scanpix